

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

SILVIJA ZEMAN

**PEDAGOŠKO OBRAZOVANJE RODITELJA
KAO ODGOVOR NA IZAZOVE
SUVREMENOG DRUŠTVA**

DIPLOMSKI RAD

Mentori:

dr. sc. Dubravka Maleš

dr. sc. Anton Vukelić

Zagreb, 2013.

SADRŽAJ

I. UVOD	5
1. OBITELJ I RODITELJSTVO U SUVREMENOM DRUŠTVU.....	7
1.1. Obitelj se mijenja	7
1.1.1. Tradicionalna obitelj	7
1.1.2. Različitost obiteljskih struktura – jedno od obilježja suvremene obitelji	9
1.1.3. Funkcije suvremene obitelji	12
1.2. Društvene promjene koje su uzrokovale promjene u obitelji i roditeljstvu	13
1.2.1. Izvanobiteljski i unutarobiteljski čimbenici promjena u obitelji.....	13
1.2.2. Utjecaj ekonomske krize na odnose unutar obitelji.....	15
1.2.3. Usklađivanje vanjskog rada i obitelji	16
1.2.4. Individualizacija kao relevantan društveni proces	19
1.2.5. Novi trendovi u majčinstvu i očinstvu	24
1.2.6. Alternativni stilovi roditeljstva kao posljedica različitih društvenih čimbenika.....	26
1.2.7. Nova pozicija djeteta u društvu i obitelji	27
1.2.8. Potreba za novim obrascima odgoja.....	29
1.3. Roditeljstvo danas	30
1.3.1. Inačice poželjnog roditeljstva.....	32
1.3.2. Pedagoški kompetentan roditelj	35
1.3.3. Funkcionalne i disfunkcionalne obitelji	40
2. PEDAGOŠKO OBRAZOVANJE RODITELJA	42
2.1. Ideja obrazovanja roditelja	42
2.2. Terminologija i definiranje pedagoškog obrazovanja roditelja.....	43
2.3. Ciljevi pedagoškog obrazovanja roditelja	47
2.4. Obrazovanje roditelja u okviru društvene potpore roditeljstvu.....	47
3. DJELOTVORNI PROGRAMI OBRAZOVANJA RODITELJA	51
3.1. Analiza dobro organiziranog programa za roditelje.....	54
3.1.1. Ciljevi programa.....	54
3.1.2 Korisnici programa.....	55

3.1.3. Sadržaj programa.....	56
3.1.4. Dizajniranje programa.....	57
3.1.5. Organizacija programa	59
3.1.6. Prostorni uvjeti	62
3.1.7. Financijska sredstva programa	62
3.1.8. Priprema programa	62
3.1.9. Voditelji programa	62
3.1.10. Uvažavanje kulturne i jezične raznolikosti	64
3.1.11. Mediji kao relevantan faktor u provedbi programa.....	64
3.1.12. Važnost političkog konteksta	65
3.2. Evaluacija i ishodi programa.....	66
3.3. Škole za roditelje koje se provode u svijetu	70
3.4. Organizacijski oblici provedbe programa za roditelje	72
3.5. Budući razvoj programa obrazovanja roditelja	76
II. EMPIRIJSKI DIO.....	78
1. ODREĐENJE CILJA I SVRHE ISTRAŽIVANJA.....	78
2. PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA.....	79
2.1. Uzorak	79
2.2. Način provođenja istraživanja i metode rada	84
3. OBRADA PODATAKA I REZULTATI.....	86
3.1 Analiza i interpretacija odgovora roditelja.....	87
3.1.1. Ciljevi programa	87
3.1.2. Korisnici programa (općenito).....	89
3.1.3. Dizajniranje programa.....	91
3.1.4. Realiziranje programa	92
3.1.5. Sadržaj programa.....	93
3.1.6. Struktura i metode rada.....	94
3.1.7. Voditelji (stručnjaci) programa	96

3.1.8. <i>Poteškoće unutar programa</i>	98
3.2. Analiza i interpretacija odgovora roditelja.....	99
3.2.1. <i>Očekivanja roditelja od programa</i>	99
3.2.2. <i>Motiv dolaska na program</i>	100
3.2.3. <i>Viđenje voditelja od strane roditelja</i>	101
3.2.4. <i>Stav roditelja o "obrazovanju za roditeljsku ulogu"</i>	103
3.2.5. <i>Reakcija okoline</i>	104
3.2.6. <i>Prednosti i nedostaci programa</i>	105
3.3. Analiza i interpretacija odgovora voditelja i roditelja.....	106
3.3.1. <i>Evaluacija programa</i>	106
3.3.2. <i>Ishodi programa</i>	108
4. ZAKLJUČAK EMPIRIJSKOG DIJELA RADA	112
III. ZAKLJUČAK	114
IV. LITERATURA.....	119
V. PRILOZI.....	127
VI. SAŽETAK	135
VII. ABSTRACT	136

I. UVOD

Prateći društvene promjene tijekom vremena, obitelj kao temeljna društvena zajednica povezana sa širim okruženjem, s kojim je u interaktivnom odnosu, doživjela je različite transformacije zajedno s društvom kojega je dio. Promjene koje su sustigle obitelj mogu se percipirati kroz prizmu društvenih kretanja što se događaju na globalnom planu. Tijekom povijesti obitelj se mijenjala i prolazila krize, no nije nestala. Bez obzira na sve, zadržala se kao temeljna ljudska zajednica koja pruža utočište članovima obitelji.

Obitelj je najvažnija zajednica za pojedinca jer dijete unutar nje stječe osnove za funkcioniranje na svim područjima života, s obzirom na međusobne odnose koji utječu na izgrađivanje emocionalnog, socijalnog, moralnog i intelektualnog kapaciteta djeteta. U 21. stoljeću bogatiji smo za mnoga iskustva i spoznaje o čovjeku što su u mnogočemu izmijenile poimanje ljudskoga bića, a time i odgoja djeteta. Primjerice, dijete se više ne percipira objektom bez prava i odgovornosti već, za razliku od toga, doživljava ga se subjektom koji promišlja, kojeg se poštuje i uvažava. Dakle, osobu se vidi u njezinoj punini s vlastitim identitetom. S tim novim gledištem čovjeka razvijaju se novi elementi, a neki od središnjih elemenata razvoja čovjeka su: samosvijest, dostojanstvo, iskazivanje sebe i samopotvrđivanje, postavljanje vlastitih i poštivanje tuđih granica. (Petak i Osmak-Franjić, 2002: 8). Pritom je utjecaj roditelja na osobnost i ponašanje djeteta čimbenik prvoga reda. Sve ono što dijete usvoji u obitelji nosi sa sobom cijeloga života. Upravo je zbog toga potrebno dodatno usmjeriti pažnju na roditelje koji su ključni akteri u procesu dječjeg rasta i razvoja. Uz to, potrebno je uzeti u obzir promjene koje su zahvatile obitelj te ujedno utjecale na roditeljsku ulogu zbog čega je došlo do promjene u očekivanjima od roditelja i u shvaćanju pojma roditeljstva.

Zbog sve intenzivnijih promjena društva i obiteljskih zahtjeva koji se pred roditelje postavljaju, mnogi roditelji ne snalaze se u novonastalim prilikama zbog čega su im potrebna nova znanja i vještine koje tek trebaju usvojiti. Dakle, roditelji su istodobno izloženi zahtjevima i kušnjama kakve svojom naravi i snagom nadmašuju roditeljske zadaće i izazove u prethodnim razdobljima. Zbog toga se u ovome radu sugerira pedagoško obrazovanje roditelja kao odgovor na te narasle potrebe roditelja, a ono se može dobiti kroz djelotvorne programe obrazovanja roditelja.

U želji da se roditeljska tematika, a poglavito pedagoško obrazovanje roditelja, odnosno programi obrazovanja roditelja, podrobnije istraže, prišlo se empirijskom istraživanju o temi: *Analiza obrazovnih programa za roditelje*. Rezultati istraživanja prikazat će se u ovom radu kroz četiri tematske cjeline i to kao: teorijski dio koji čine tri poglavlja – Obitelj i roditeljstvo u suvremenom društvu; Pedagoško obrazovanje roditelja; Djelotvorni programi obrazovanja roditelja te empirijski dio – Interpretacija rezultata te završna razmatranja.

U prvom dijelu rada definiraju se pojmovi obitelj i roditeljstvo te se navodi širi društveni kontekst istih. Također, problematiziraju se društvene promjene i čimbenici koji su sustigli suvremenu obitelj i rezultirali promjenama u roditeljskoj ulozi, a koje neminovno utječu na odnose između roditelja i djece.

U drugom dijelu rada naglasak je na pedagoškom obrazovanju roditelja koji čini važan aspekt suvremenog društva, a unutar toga obrađuju se ciljevi pedagoškog obrazovanja te obrazovanje roditelja u okviru društvene potpore.

U trećem dijelu prikazuju se bitni elementi djelotvornog programa obrazovanja roditelja, evaluacija i ishodi programa, škole za roditelje koje se provode u svijetu, organizacijski oblici provedbe programa te budući razvoj programa obrazovanja roditelja.

Polazimo s pretpostavkom da će rezultati dobiveni ovim istraživanjem pridonijeti razumijevanju fenomena obitelji, suvremenoga roditeljstva i relevantnosti pedagoškog obrazovanja roditelja te da će moći poslužiti kao polazna osnova za izradu kvalitetnih programa za obrazovanje roditelja ili transformaciju već postojećih obrazovnih programa za roditelje.

1. OBITELJ I RODITELJSTVO U SUVREMENOM DRUŠTVU

1.1. Obitelj se mijenja

1.1.1. Tradicionalna obitelj

Obitelj je temeljna institucija društva. Ona je sjecište niza trendova koji utječu na društvo u cjelini, što se odnosi na sve veću jednakost spolova, pojačan ulazak žena u radni proces, na promjene u seksualnom ponašanju i očekivanjima, promjene odnosa između doma i rada. Posljedice društvenih promjena mogu se percipirati kao raspad obitelji s obzirom da se mijenjaju temeljni odnosi, stavovi i ponašanja unutar nje. Tome u prilog govori činjenica da sve manje djece odrasta u tradicionalnim obiteljima u kojima su otac i majka u braku i žive u istom kućanstvu sa svojom biološkom djecom, a udio jednoroditeljskih obitelji i djece rođene izvan braka neprestano je u porastu. (Giddens, 1999: 90-91). Obiteljske su krize znak da se obitelj mora mijenjati jer njezina struktura, organizacija ili sustav vrijednosti na članove djeluju ograničavajuće i ometaju funkcionalne procese unutar obitelji. Posljedica takvih situacija najčešće su nova kvaliteta obiteljskih interakcija, novi uvjeti za ostvarivanje obiteljskih uloga i zadovoljavanje potreba članova obitelji te odgoja djece. I današnji trenutak stanja obitelji treba shvatiti kao prijelaznu fazu između onoga što je bilo i onoga što slijedi, pri čemu je gotovo nemoguće predvidjeti daljnji smjer transformacije i kvalitetu života koju će nove obiteljske strukture i u njoj uspostavljeni međuljudski odnosi pružiti svojim članovima. (Maleš i Kušević, 2011: 42).

Sve do druge polovice 20. stoljeća obiteljski model što su ga činili muškarac – hranitelj, žena – domaćica i dvoje djece definirao se kao najefikasniji i najstabilniji unutar kojeg su obveze muškarca i žene, to jest njihove uloge, jasno određene. (Lewis, 2001: 45). Takvo tradicionalno shvaćanje obitelji odredio je ekonomski razvitak koji je doveo do bogaćenja muža i prevlasti nad ženom. Otac je bio neograničen gospodar i apsolutni autoritet u obitelji. Također, patrijarhat je odredila pojava kršćanstva koja je propovijedala nadmoć muškarca i isticala da je žena rođena kako bi služila muškarcu. (Savićević, 1967: 14). Žene su bile „neosobe bez pravnog statusa, nisu imale nikakva ekonomska dobra kao što nisu mogle posjedovati ni zaraditi svoja vlastita prava.“ (Galić, 2002: 230). Smatralo se da muškarci stvaraju svijet, povijest i kulturu, dok žene samo rađaju i podižu djecu. (Galić, 2006: 149). No, u tradicionalnoj obitelji prava nisu bila uskraćena samo ženama, nego i djeci. Zajamčivanje dječjih prava zakonom relativno je nova ideja, što se spominje kasnije u radu.

(Giddens, 2005: 67). Takva tradicionalna nuklearna obitelj dugo se smatrala idealnom strukturom za održavanje skladnih i zdravih obiteljskih odnosa.

Nažalost, stvarnost dokazuje da unutar nuklearne obitelji postoji mnogo problema – od fizičkog, psihičkog, emocionalnog pa do seksualnog zlostavljanja. Tako je početkom 2000. godine provedeno prvo istraživanje pojavnosti zlostavljanja o kojem pišu Hrpka i Tomić (2009). Istraživanje je pokazalo da su statistike koje se odnose na pojavu i učestalost zlostavljanja djece vrlo slične svjetskim. U anonimnom istraživanju koje je proveo „Hrabri telefon“ na odrasloj populaciji evidentirano je da je 25% djevojaka do svoje 14. godine doživjelo neki od oblika seksualnog zlostavljanja (što uključuje masturbaciju pred djetetom, izlaganje djeteta pornografskom materijalu, diranje po intimnim dijelovima tijela, prisiljavanje djeteta da dira odraslog, prisiljavanje na oralni, analni ili genitalni spolni odnos), a to vrijedi i za 16% mladića. U istom istraživanju navedeno je da je 30% mladih u djetinjstvu doživjelo i neki od oblika emocionalnog zlostavljanja. Osim zlostavljanja, prisutno je i fizičko kažnjavanje. Istraživanja su pokazala da je više od 50% ispitanika dobivalo povremeno pljuske i udarce u djetinjstvu, dok je oko 20% ispitanika često dobivalo batine. Teže tjelesne ozljede zbog intenzivnog tjelesnog zlostavljanja doživjelo je 7% ispitanika. (Hrpka i Tomić, 2009: 16).

Isto tako, viđenje tradicionalne obitelji kao problematične jasno se očituje kroz Giddensovo tumačenje da povratak tradicionalnoj obitelji nema smisla što potkrepljuje jasnim argumentima. Naime, on tvrdi da smo suočeni s dubokim procesima promjena koje se zbivaju u svakidašnjem životu, a čiji smjer ne može promijeniti nikakvo političko djelovanje. Nadalje, nostalgija za tradicionalnom obitelji idealizira prošlost koju demantiraju povijesna istraživanja. Povjesničari su došli do zaključka da su nasilje nad djecom i njihovo spolno zlostavljanje bili mnogo češći nego što se to mislilo. Giddens (1999) također konstatira da je tradicionalna obitelj bila ponajprije ekonomska i srodnička jedinica te da bračne veze nisu bile individualizirane kao što su sada, a ljubav ili emocionalna bliskost nisu bili glavni temelj braka kao danas. Nadalje, tradicionalni se brak temeljio na nejednakosti spolova i zakonskom vlasništvu muža nad ženom dok djeca nisu imala gotovo nikakva zakonska prava. (Giddens, 1999: 92-93). Prema tome, navedene tvrdnje dovode do zaključka da je unutar tradicionalne obitelji, koja je dugi niz godina bila percipirana kroz prizmu idealizma, postojao segment loših obrazaca ponašanja, stavova i vrijednosti što su je činili disfunkcionalnom te ju je zbog toga potrebno demistificirati i „maknuti s trona“. Dakle, važno je staviti naglasak na dijete i

njegovu dobrobit koja se može steći uz brižne i podržavajuće roditelje i to smatrati primarnim u izgradnji obiteljske strukture. U nastavku prikazana je različitost obiteljskih struktura kao stanje koje obilježava suvremenu obitelj, a uz to su iznijeta promišljanja s obzirom na prednosti i nedostatke koje novi trend donosi.

1.1.2. Različitost obiteljskih struktura – jedno od obilježja suvremene obitelji

Različitost obiteljskih struktura može se promatrati uzimajući u obzir različite kriterije: kroz odnos roditelja i djece (npr. biološka i usvojena djeca), kroz bračni status roditelja (razvedeni, ponovno oženjeni), s obzirom na broj roditelja u obitelji i roditeljsko seksualno usmjerenje. (Wise, 2003: 1). Zatim, Harway (1996) govori o taksonomiji obitelji koja obuhvaća više dimenzija: biološku povezanost, bračni status, roditeljsku ulogu, status zaposlenosti te seksualnu orijentaciju. Svaka od navedenih dimenzija može imati više oblika. Prema tome, „biološka veza može biti sastavljena od oba roditelja, jednog biološkog roditelja i usvojene i biološke veze; bračni status može obuhvaćati oba roditelja ili se može odnositi na samohrano roditeljstvo; roditeljstvo i zaposlenost u obitelji može biti okarakterizirano kao tradicionalno i netradicionalno; a seksualna orijentacija može biti heteroseksualna ili homoseksualna. Također, Harway (1996) navodi da neke karakteristike suvremene obitelji treba promatrati s obzirom na etničku skupinu, socioekonomski status, kulturu, religiju, dob, obiteljsku tradiciju, životni stil, obrazovanje, fizičko i mentalno zdravlje, životne vrijednosti i uvjerenja kao i druge karakteristike.“ (Petani, 2010: 31). Tako u svakodnevnom životu, osim obitelji u kojoj su biološki otac i majka i njihova djeca, postoje posvojiteljske obitelji, jednoroditeljske obitelji, rekonstruirane obitelji (kao posljedica smrti, razvoda braka, izvanbračne zajednice, vlastite odluke), udomiteljske obitelji, višegeneracijske obitelji, istospolne obitelji, kalendarske obitelji (dijete živi jedan dio godine s jednim, a drugi dio godine s drugim roditeljem) i sl. Suvremeni trenutak življenja obilježen je nastojanjima pripadnika različitih obiteljskih struktura da se one legalno prihvate i ostvare jednakopravnost u odnosu spram tradicionalne nuklearne obitelji. Koliko su različiti tipovi obitelji priznati i prihvaćeni ovisi o sredini u kojoj članovi obitelji obitavaju, ali i o pravnoj regulativi pojedine države. (Maleš i Kušević, 2011: 45).

Diferencijacija obiteljskih struktura stanje je koje obilježava suvremeni trenutak življenja, što ne znači da ono nema negativnih implikacija ili da se raznoliki oblici obitelji smatraju

poželjnim i neproblematičnim. Naime, teško je odrediti prave posljedice razvoda na djecu jer se ne zna što bi bilo da su roditelji ostali u braku. Isto tako, teško je odrediti konsekvenciju odgoja djeteta u homoseksualnih parova. Zatim, pitanje je uživaju li neudane majke široku potporu društva ili imaju li jače veze s obitelji što neminovno utječe na odnos s djetetom. (Giddens, 1999: 93). Nadalje, istraživanjima je utvrđeno da se u potpunoj obitelji lakše ostvaruju odgojni zadatci, a djeca na taj način upoznaju ulogu majke – žene i oca – muškarca, što je jako bitno za njihovu identifikaciju i pravilan emocionalan i socijalan razvoj. U nepotpunoj obitelji, kada nedostaje jedan roditelj, otežano je odgojno djelovanje i sva je odgovornost na jednom roditelju koji je često preopterećen i frustriran, pa u takvoj obitelji dolazi do kočenja razvoja i životnog zadovoljstva. (Petani, 2010: 42, prema Amato, 2000; Sauvole, 2001; Raboteg-Šarić, 2003; Čudina-Obradović i Obradović, 2006; Mahony, 2006).

Pitanje koje postavlja Giddens (1999) odnosi se na promišljanje koje bi političke strategije mogle poboljšati brak, obitelj i skrb za djecu te kakva je idealna obitelj kojoj treba težiti. Prema njemu, polazna je točka načelo ravnopravnosti spolova. Priča o današnjoj obitelji jest priča o demokraciji što znači da se obitelj demokratizira po uzoru na procese javne demokracije, a takva demokratizacija pokazuje kako bi se u obiteljskom životu mogli spojiti individualan izbor i društvena solidarnost. Demokracija u javnoj sferi uključuje formalnu jednakost, individualna prava, slobodnu javnu raspravu i autoritet koji proistječe iz dogovora, dok demokratizacija u kontekstu obitelji uključuje jednakost, uzajamno poštovanje, autonomiju, dogovorno donošenje odluka i odsutnost nasilja. (Giddens, 1999: 95). Dakle, obitelj kao idealna zajednica ne postoji niti će ikad postojati u praktičnom smislu. Srž teoretiziranja o obitelji jest u pronalaženju njezinih temeljnih elemenata, realno provedivih u praksi. Na taj bi se način konstruirala stabilna i funkcionalna obiteljska zajednica (u najvećoj mjeri u kojoj je to moguće postići) koja bi pružala sigurnost pojedinim članovima unutar nje u njihovom rastu i razvoju.

Spomenuta raznolikost tipova obitelji čini njezino definiranje vrlo teškim i zahtjevnim. Naime, definicije se razlikuju s obzirom na kontekst u kojem se obitelj promatra. Klasične definicije obitelji, koje uzimaju brak i krvno srodstvo kao bitan element, više ne pokrivaju sve tipove obitelji jer su preuske i nepravedne. (Walsh, 2003: 22). Sociolozi naglašavaju kako je beskorisno pokušati ponuditi jednu definiciju obitelji koja bi obuhvaćala sve tipove kućanstva i odnosa koje s pravom možemo smatrati obiteljima. (Haralambos i Holborn, 2002: 507). Bernardes (1997) ističe da je danas za ozbiljne znanstvene studije važnije voditi računa o

tome koliko su obitelji međusobno različite, a ne ih sve pokušati staviti pod istu definiciju i na taj način izjednačavati. (Maleš i Kušević, 2011: 46). Stoga to zahtijeva otvorenost prema različitim pristupima pojmu obitelji i svjesnost o njezinoj kontinuiranoj promjenjivosti.

Unatoč različitosti u viđenju obitelji, ponudit ćemo nekoliko definicija u svrhu dobivanja cjelovitog viđenja iste. Cooley (1956) definira obitelj kao univerzalnu skupinu jer pripada svim vremenima i stupnjevima razvoja te time predstavlja temelj onoga što je univerzalno u ljudskoj prirodi i u ljudskim idealima. (Baloban, 2005: 148, prema Cooley, 1956). Potočnjak (1986) smatra da je obitelj prva i temeljna životna zajednica, utemeljena na zajedničkom životu krvnim srodstvom povezanih osoba. Prema njegovu shvaćanju, obitelj je društvena zajednica za kojom pojedinac osjeća potrebu jer su ciljevi koji se u njoj ostvaruju temelj cjelokupnog čovjekova života. Nadalje, Rosić (1998) smatra da je obitelj jedna od primarnih društvenih skupina u kojoj se ostvaruje proces odgoja djece i prva skupina u kojoj njezini članovi stječu osnove odgoja u svim područjima života, a važna zadaća obitelji upravo je u čuvanju i prenošenju tako stečenih odgojnih vrijednosti. U svezi s tim, Malić i Mužić (1990) navode da je obitelj prvi mali svijet djeteta u kojem dijete stječe prva socijalna iskustva i postaje svjesno sebe, sredina u kojoj ljubav povezuje njene članove te pruža osjećaj sigurnosti, zaštićenosti i više razumijevanja, sredina u kojoj dijete živi u vrijeme kada je najviše podložno utjecajima, čuvar tradicije, gdje se ukrštavaju elementi onoga što je prošlo, što je prisutno i onoga što dolazi. Prema tome, za potrebe ovoga istraživačkog rada, obitelj definiramo kao temeljnu životnu zajednicu unutar koje se prenose i čuvaju odgojne vrijednosti, a članove karakterizira briga jednih za druge, odnosno ljubav koja ih povezuje te im pruža utjehu, zaštitu, slobodu, razumijevanje i sigurnost.

Što se tiče obiteljske strukture u Hrvatskoj, ona se prilično sporo mijenja, u usporedbi s većinom europskih zemalja, stoga još zadržava dosta tradicijskih obilježja. (Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003: 15). Iz posljednjeg popisu stanovništva u Republici Hrvatskoj proizlazi činjenica da se smanjuje broj sklopljenih brakova, raste broj razvoda i rođenja djece izvan bračne zajednice, da su u porastu brakovi bez djece te broj majki s djecom. U obiteljskoj slici stanovništva Hrvatske najvećim su dijelom bračni parovi s djecom (57,9%), zatim slijede jednoroditeljske obitelji koje čine majke s djecom (12,5%) i očevi s djecom (2,6%). (Živić, 2003: 65-67). Čak je 27% bračnih parova bez djece što navodi na zaključak da rađanje potomstva više nije prioritetni cilj braka pa se na taj način obitelj počela, uvjetno rečeno, rasterećivati svoje reproduksijske funkcije. (Živić, 2003: 59).

1.1.3. Funkcije suvremene obitelji

Petani je u svojem radu prikazala funkcije suvremene obitelji koje se temelje na sljedećim autorima: Vukasović (1994; 1999), Rosić (1998) te Stevanović (2000), a to su:

- biološko-reproduktivna funkcija koja se odnosi na rađanje i stvaranje potomstva te nastavljanje djela s generacije na generaciju u svrhu kontinuiranoga razvoja znanosti i umjetnosti, tehnika i proizvodnje, moralna shvaćanja i vrijednosno doživljavanje svijeta;

- odgojna funkcija najstarija je i najvažnija, a obiteljska specifičnost jest u intimnosti i emocionalnoj povezanosti, u ljubavi i bliskosti, spontanom prihvaćanju dužnosti i odgovornosti, a svega toga nema u drugim zajednicama i njihov utjecaj na članove nije toliko neposredan i snažan;

- gospodarska funkcija odnosi se na podmirenje svih bioloških, materijalnih i duhovnih potreba obitelji i njezinih članova što podrazumijeva da bi obitelj trebala uvoditi mlade u svijet rada i kod njih razvijati pozitivan stav prema radu;

- društveno-kulturna funkcija odnosi se na proces socijalizacije što je osnova svake društvenosti unutar koje se polažu temelji osobnosti svakog pojedinca, izgrađuju se stavovi i odnosi prema zajednici i njezinim vrijednostima te, uz to, obitelj čuva, obogaćuje i razvija kulturu suvremenog čovjeka, njeguje tradiciju, jezik, običaje, folklor, umjetnička postignuća i sl.;

- moralna funkcija odnosi se na moral koji se očituje u vrjednovanju ljudskih htijenja i postupaka kao dobrih i loših, a s obzirom na to da je čovjek individua, ali i društveno biće, on mora uskladiti osobne i društvene interese, što je osnova morala na temelju kojeg se osigurava budućnost moralno zdravog i stabilnog društva;

- religijska funkcija odnosi se na vjerski odgoj kroz koji obitelj čuva, njeguje i širi vjerske istine, religijsku kulturu i vrijednosti;

- domoljubna funkcija odnosi se na razvijanje osjećaja nacionalne pripadnosti, privrženosti i odanosti svome narodu i domovini.

U ostvarivanju navedenih funkcija obitelj ima veliku odgovornost jer upravo svojim postupcima roditelji mogu motivirati ili obeshrabriti dijete na određeno ponašanje. (Petani, 2010: 21-22). Dakle, obitelj kao temeljna društvena zajednica ima nezamjenjivu ulogu: odgoj djece. U njoj se ostvaruju prvi socijalni kontakti, iskustva, formiraju vrijednosti, stavovi, usvajaju norme, itd. Stoga možemo reći da se unutar obitelji stječu osnove odgoja u svim područjima života. (Rosić, 1995: 3).

Utjecaj koji obitelj ima svojim odgojnim djelovanjem ne može se kompenzirati drugim životnim ni edukativnim miljeima. Naime, obiteljska sredina najprirodnija je i djetetu najbliskija te utječe na čovjeka tijekom njegova čitavog života. Stoga možemo zaključiti da će, dok postoji obitelj kao društvena zajednica roditelja i djece, postojati i potreba za obiteljskim odgojem. Vukasović (1999) ističe da u obitelji dijete stječe prva znanja i životna iskustva, a vrijednosti koje obitelj djetetu usadi, temeljne su i često odlučujuće za čitav život. Odgajanje se u obitelji oslanja na roditeljske osjećaje, njihovu vezanost za potomstvo, njihovu potrebu, želju i nastojanje da pomognu svojoj djeci i da ih što bolje pripreme za život. (Petani, 2010: 41). Kurt Lewin (1948) smatra da je grupa „tlo na kome individua stoji“. Prema tome, ako ličnost nije uspješno integrirana u obiteljsku grupu, ako su njezine veze s drugim članovima nesigurne, tada obiteljska situacija predstavlja za takvu osobnost nesigurno tlo. (Savićević, 1967: 36). Prema tome, unutar obitelji odvija se primarna socijalizacija¹ (Giddens, 2007: 28) prilikom koje se dijete razvija u samostalnu, odraslu jedinku unutar obiteljskog okrilja, zbog čega je potrebno dodatno usmjeriti pažnju na roditelje koji su glavni akteri cjelokupnog procesa dječjeg rasta i razvoja. Naime, promjene koje su zahvatile obitelj kao društvenu instituciju utjecale su i na roditeljsku ulogu zbog čega je došlo do promjene u očekivanjima od roditelja te u samom shvaćanju pojmova roditelj i roditeljstvo.

1.2. Društvene promjene koje su uzrokovale promjene u obitelji i roditeljstvu

Promjene u roditeljstvu nisu karakteristika samo današnjeg društva, već zakonitost svakog procesa koji se odvija u društvenom kontekstu. Međutim, čini se kako su danas te promjene brojnije i intenzivnije i obilježene s nekoliko ključnih trendova koji prije dvadesetak godina nisu bili mogući. Stoga će se u nastavku razmatrati procesi čije međudjelovanje čini novo shvaćanje suvremenoga roditeljstva. (Maleš i Kušević, 2011: 52).

1.2.1. Izvanobiteljski i unutarobiteljski čimbenici promjena u obitelji

S obzirom na odrednice roditeljstva postoji opće slaganje da roditeljsko ponašanje oblikuju višestruki utjecaji. U zadnje vrijeme sve se više uvažavaju utjecaji šire socijalne okoline u kojoj je smješten odnos roditelj – dijete, uključujući potporu zajednice/društva i kontekst društva/kulture. (Daly, 2008: 19, prema Voydanoff i Donnelly, 1998; Belsky i

¹ Primarna je socijalizacija vrijeme kada djeca usvajaju temelje ponašanja koji su osnova kasnijeg učenja.

Stratton, 2002). Fraser (1997) ističe da je teško odrediti koji je od sustava što utječu na njihov život za njih najvažniji. Naime, sustavi su isprepleteni i svaki može djelovati drugačije na pojedinca u raznim situacijama. (Puljiz, 2010: 14).

Teorija Uriea Bronfenbrennera², koji je bio zagovornik promatranja konteksta u ekološkim istraživanjima ljudskog razvoja, obitelj promatra kao „mikrosustav unutar šireg ekološkog okvira gnjezdastih sustava koji uključuju rođake, prijatelje, susjede koji su ugrađeni u šire socijalne jedinice kao što su škola, radno mjesto roditelja, lokalna zajednica i šire društvo.“ (Wagner Jakab, 2008: 120). Bronfenbrennerova teorija ekoloških sustava naglašava važnost stabilnosti mezosustava koji predstavlja odnose mikrosustava: između čovjekovih najužih okolina (npr. obitelj, vršnjaci, škola, radno mjesto). (Wagner Jakab, 2008: 120, prema Woolfson, 2004; Wagner Jakab i Cvitković, 2007). Daly (2008) navodi da ekologija pristupa roditeljstvu polazi od shvaćanja da varijacije u načinu na koji roditelji provode svoje roditeljske odgovornosti odražavaju ono što im je na raspolaganju u smislu resursa i potpore, kao i njihovih vještina i značajki. (Daly, 2008: 19). Dakle, znanstvenici se sve više okreću prema holističkom konceptu roditeljstva i njegovih utjecaja. To je model koji spaja tri međusobno povezana sustava:

- razvojne potrebe djeteta
- sposobnost roditelja ili odgajatelja da odgovori na te potrebe na odgovarajući način
- pozitivne i negativne situacijske utjecaje i utjecaje okoline. (Daly, 2008: 19).

Stričević (2011) objašnjava: „Sposobnost roditelja se odnosi na njihov kapacitet u osiguravanju sigurnosti, emocionalne topline, stimulacije, usmjeravanja i postavljanja granica te stabilnosti, ali i na podsustav obiteljskog i izvanobiteljskog konteksta.“ (Stričević, 2011: 5). Čimbenici koji isto tako utječu na roditeljstvo, a u neposrednoj su vezi s roditeljima, odnose se na djetinjstvo roditelja, njihovu osobnost, obrazovanje, socijalni status, zrelost, bračni status, itd. Različiti autori ističu kako je od posebnog značaja rano iskustvo majki i očeva koje u značajnoj mjeri može determinirati kvalitetu njihova roditeljstva. (Ljubetić, 2007: 48, prema Schaffer, 2000; Lindahl, 1998; Petak, 1987). Naime, voljena, pažena i mažena djeca znat će

² Promatranje obitelji kao sustava počiva na teoriji sustava čije su zakonitosti proizašle iz biologije, ali se pokazalo da vrijede i u društvu pa su tako ušle u društvene znanosti. Kao što je naša planeta dio sustava i kao što u svakom pojedinom čovjeku egzistiraju razni sustavi (npr. dišni, živčani), tako i sama obiteljska zajednica predstavlja sustav. Sve što se događa u prirodi i svijetu dio je sustava koji funkcionira prema određenim zakonitostima, a ljudski je organizam svijet u malom gdje svaki dio tog organizma predstavlja pojedini sustav ili dio sustava koji isto tako funkcionira prema nekim zakonitostima. Analogno tome, i obitelj je sustav koji ima neke svoje zakonitosti. (Wagner Jakab, 2008: 120).

već u najranijoj dobi uzvraćati naklonost i formirati kvalitetne veze s drugim ljudima. S druge strane, djeca koja su bila zlostavljana ili uskraćena za odgovarajuću roditeljsku skrb postaju roditelji koji zlostavljaju svoju djecu u djetinjstvu. (Ljubetić, 2007: 49, prema Miljević-Ridički, 1995; Ajduković, 2001; Spatz Widom, 1989; Renfrew, 1997). Nadalje, čimbenici koji utječu na roditeljstvo, a u neposrednoj su vezi s djecom odnose se na osobnost djeteta, red rođenja, spol djeteta i sl. Primjerice, „živa djeca“, djeca s posebnim potrebama i djeca s kroničnim oboljenjima samo su neki primjeri djece koja iziskuju stalnu brigu, skrb i pažnju roditelja te roditeljsku ulogu čine još zahtjevnijom i stresnijom. (Ljubetić, 2007: 54). Posljednji čimbenici koji utječu na roditeljstvo odnose se na čimbenike širega društvenog konteksta. Naime, društveni kontekst u kojemu se roditeljstvo odvija značajno utječe na to kakvo će ono biti s obzirom na to da na njega znatno utječu svi društveni procesi (ekonomski, demografski, promjene u sustavu vrijednosti i sl.). U nastavku su opisani određeni primjeri.

1.2.2. Utjecaj ekonomske krize na odnose unutar obitelji

Suvremeno društvo obilježava ekonomska kriza globalnih razmjera (započeta 2009. godine), koja neminovno utječe na članove obitelji s obzirom na pritisak nesigurnog zaposlenja, pitanje egzistencije i promjene nekih životnih navika. (Šimić, 2011: 34). Konkretno, u našoj je zemlji zapošljanje dvaju hranitelja nužno za normalan život obitelji. (Puljiz i Bouillet, 2003: 29). Bez toga, mnogima je teže zasnovati obitelj. Takav snažan ekonomski i gospodarski pritisak ne utječe samo na životni standard obitelji već i na odnose između partnera te na odnose između roditelja i djece. Primjerice, kako su posao i pridonnošenje kućnom budžetu dio osobnoga identiteta, gubitak zaposlenja može utjecati na sliku koji otac ili majka imaju o sebi ili svome partneru. Više napetosti i netolerancije u odnosima s partnericom, češće razmirice te manje slaganja u obitelji neke su od posljedica nezaposlenosti muškaraca u obitelji, što u konačnici može dovesti do psihičkih problema. (Maleš i Kušević, 2011: 49, prema Liem i Liem, 1988). Isto tako, očevi koji proživljavaju ekonomsku krizu mogu pokazivati manje njegovateljskog ponašanja, što može dovesti do problema u ponašanju djece. (Harold-Goldsmith, Radin i Eccles, 1988: 311). Britvić (2010) tvrdi da gubitak posla može znatno kompromitirati funkcioniranje obitelji. Naime, dotadašnji hranitelj obitelji gubi ulogu te se osjeća nedostatnim i manje vrijednim u odnosu na druge članove obitelji. Ovo može izazvati različite reakcije: nesigurnost, tjeskobu, depresivnost, sklonost agresivnom ponašanju, povlačenje iz obitelji i sl. (Britvić, 2010: 268). Nadalje,

pokazalo se da je nestabilnost prihoda uzrokom majčine depresije, veće sklonosti kažnjavanju djeteta i općenite nedosljednosti u provođenju discipline. (Maleš i Kušević, 2011: 49, prema Yeung, Linver i Brooks-Gunn, 2002). Ukratko, ekonomska kriza izravno utječe na kvalitetu odgoja.

Ovo stajalište potkrepljuje i McLoyd (1990). Naime, on navodi da je ekonomski pritisak indikator stresa kojem su roditelji svakodnevno izloženi uslijed nedostatka financijskih sredstava za zadovoljenje potreba obitelji. Siromaštvo i financijske poteškoće povezani su s roditeljskim odgojnim postupcima, koje obilježava više kažnjavanja, manje dosljednosti u odgoju i manje podrške. Ova povezanost pripisuje se povećanoj razini tjeskobe, iritabilnosti i depresivnosti koju doživljavaju siromašni roditelji. Osim toga, ekonomski pritisak povećava vjerojatnost sukoba između roditelja i smanjuje njihov kapacitet za podržavajuće roditeljstvo. Istraživanja pokazuju da je doživljaj ekonomskoga pritiska, a ne niski prihodi sami po sebi, ono što nepovoljno utječe na roditelje. (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2006: 963, prema Conger i sur., 1994; Simons i sur., 1996).

Autori Conger i Elder (1994) objasnili su kako stres djeluje na procese unutar obitelji i kako ti nepovoljni procesi djeluju na razvoj djece. Najprije stres ugrožava mentalno zdravlje roditelja, izazivajući u njih depresiju i razdražljivost što rezultira smanjenom kvalitetom bračnih odnosa, pa roditelji postaju nedostupni djeci, strogi su i grubi te kažnjavaju djecu. Pritom su nedosljedni zbog čega je njihovo roditeljstvo sve manje uspješno. Nekvalitetno roditeljstvo ugrožava prilagodbu mlađe djece, koja pokazuju znakove agresije i povlačenja, dok su adolescenti skloni delikvenciji i zloporabi alkohola i droge. Prema tomu modelu, obiteljski stres najviše šteti djeci time što smanjuje kvalitetu roditeljstva i remeti roditeljske odnose. (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 301).

1.2.3. Usklađivanje vanjskog rada i obitelji

Jedan od glavnih problema roditeljstva u suvremenim društvenim uvjetima pitanje je usklađivanja roditeljstva i rada izvan kuće, to jest kako odoljeti zahtjevima profesionalnog posla i osigurati skladan obiteljski život. Primjerice, Europski parlament već se suočio sa zahtjevom o produljenju radnog vremena unutar zemalja članica Europske unije na 60 (iznimno 65) sati tjedno. Očito je kako ovakvi zahtjevi idu ukorak sa sve izraženijom težnjom

povećanja ekonomske konkurentnosti Europske unije, no valja vidjeti kako će se ta sve jača tržišna i poslovna kompetencija odraziti na obiteljski život. (Maleš i Kušević, 2011: 51). Giddens (2007) postavlja pitanje: „Postaje li 'sve duže radno vrijeme' norma?“ Neki misle da je to točno i da je taj trend štetan. Kritičari tvrde da preopterećenost poslom stvara neravnotežu između profesionalnog i osobnog života što potkrepljuje izjava da su zaposleni roditelji, koji dolaze kući iscrpljeni i živčani, manje sposobni kvalitetno provoditi vrijeme sa svojom djecom i supružnicima, što naposljetku opterećuje i brak i razvoj djece. Također, oni imaju manje vremena za slobodne aktivnosti i sudjelovanje u lokalnim aktivnostima, poput politike ili školskih odbora. (Giddens, 2007: 400). Učestala reakcija na nedostatak vremena za bavljenje djetetom jest tvrdnja kako nije bitna količina, već kvaliteta zajedničkog vremena. No, potrebno je pripaziti kako se s povećanjem duljine radnog dana i tjedna utjeha roditeljima ne bi pružila govorom o tome kako je djetetu dovoljno posvetiti i svega nekoliko minuta dnevno, samo ako su one kvalitetno provedene. (Maleš i Kušević, 2011: 51).

Neki su istraživači ispitivali koliko obrazovanje majke utječe na količinu vremena i kvalitetu bavljenja djetetom pa se utvrdilo da se obrazovanije majke više bave djecom, da je to vrijeme kvalitetno provedeno te da su one usmjerene na kognitivni razvoj djeteta. Ovo istraživanje provedeno je u nekoliko zemalja, između ostalih u Kanadi, Njemačkoj, Italiji i Norveškoj, te se potvrdilo da je takav odnos obrazovanih majki s djetetom bez obzira postoji li u toj zemlji društvena briga za djecu ili ne. (Petani, 2010: 65, prema Sayer i sur., 2004). Tome u prilog govore istraživanja koja su pokazala da zaposlenost majke pozitivno utječe na kvalitetu odgojne okoline. Naime, „zaposlene su majke u zapadnim zemljama u prosjeku više obrazovne razine, višeg samopoštovanja i većeg osjećaja kontrole i utjecaja (Meneghan i Parcel, 1991) te složenijega kognitivnog sklopa, pa su zbog svega toga one kompetentnije u stvaranju poticajne sociolingvističke okoline za kognitivni razvoj djece. (Meneghan i Parcel, 1991; 1995). One brojnijim i kvalitetnijim interakcijama s djecom nadoknađuju vrijeme koje bi s njima provodile da nisu zaposlene (Moorehouse, 1991), snažno su zainteresirane za uspjeh djece, a izrazito pozitivno djeluju na uspjeh, samopouzdanje i motivaciju za postignućem svojih kćeri. (Goldberg i sur., 1996; Scarr i sur., 1989).“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2000: 138).

Što se tiče izmijenjene uloge muškaraca, većina zemalja svojom legislativom nastoji poduprijeti veće uključivanje očeva u skrb za dijete od najranijih dana što potvrđuje *Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama* (2008) koji potiče očeve da u prvih godinu dana barem tri

mjeseca provedu na roditeljskom dopustu pa im stoga daje dodatna dva mjeseca dopusta, do djetetovih navršenih četrnaest mjeseci. Taj preokret u legislativi ne znači nužno i preokret u društvenoj svijesti jer je evidentno da prepreke očinskome dopustu postoje ne samo u društvenim predrasudama već i u stavovima poslodavaca, pa čak i majki. Međutim, i zakonske odredbe mogu biti dobar temelj za početak mijenjanja duboko ukorijenjenih društvenih praksi (Maleš i Kušević, 2011: 59).

Model dvaju hranitelja ima i mnoge pozitivne posljedice za zaposlenu ženu, muža, djecu i bračnu kvalitetu. Najprije, plaćen rad izvan kuće utječe na njezin osjećaj vlastite vrijednosti i samopoštovanja. (Meneghan i Parcel, 1991), a pozitivno djeluje i na njezin osjećaj da nije izolirana, nego uklopljena u društvene tokove. (Scarr i sur., 1989) što je vjerojatno razlog njihovoga boljeg fizičkog i psihičkog zdravlja za razliku od nezaposlene majke. (Grzywacz i Marks, 2000a). Zatim, zaposlenost žene pozitivno utječe na muža što se očituje u kvalitetnijem braku muževa čije su žene zaposlene, ali nisu primarno orijentirane na karijeru, nego na obitelj. (Orbuch i Custer, 1995; Scarr i sur., 1989). Nadalje, zaposlenost obaju bračnih partnera pozitivno utječe na obitelj jer povećana ekonomska moć obitelji značajno poboljšava kvalitetu i raznovrsnost odgojne okoline. (Scarr i sur., 1989). Zatim, zaposlenost majke uzrokuje manje oštru granicu između „muških“ i „ženskih“ poslova, a time pruža socijalizacijsku okolinu koja daje dobre uzore za imitiranje. (Scarr i sur., 1989). Ujedno, čini se da povećano bavljenje muža djecom blagotvorno utječe na obitelj: ono povećava ženino bračno zadovoljstvo, što je neposredan uzrok veće bračne stabilnosti. (Kalmijn, 1999). Ukratko, Grzywacz i Marks (2000) tvrde kako preuzimanje višestruke uloge članovima obitelji daje više prilika za dokazivanje vlastite kompetencije, bolje funkcioniranje u različitim područjima života i zbog toga veći osjećaj zadovoljstva i osobnog razvoja. (Čudina-Obradović i Obradović, 2000: 138).

Vidljivo je kako su obitelj i vanjski rad međusobno suprotstavljene strukture. Stoga se može tvrditi da naš sustav rada nije kompatibilan s obitelji te da naša struktura obitelji i kućanstva nije kompatibilna. Dakle, postoji podjela na radni i privatni život, a ova temeljna kontradikcija sustava prelama se preko leđa zaposlene majke. (Puljiz i Bouillet, 2003: 25, prema Strategy for Europe – Balancing Family and Work, 1998). Rješenje tog konflikta nazire se u „rekoncilijaciji“ koja podrazumijeva promjenu odnosa između različitih aktivnosti, prije svega plaćenog rada i neplaćene skrbi. Rekoncilijacija također znači usklađivanje odnosa između skrbnika, obitelji, lokalne zajednice, uslužnih institucija i društva u cjelini. U središtu

pozornosti rekoncilijacije može biti rodna jednakost, kad je riječ o jednakom tretmanu žena i muškaraca na tržištu rada ili obitelj kao socijalna institucija i dr. Za obiteljsku su politiku bitna dva osnovna načina rekoncilijacije rada i obitelji. Prva je kad se sama obitelj prilagođuje tako da ženi omogućuje lakši izlazak na tržište rada što je ujedno i dominantan pristup. Indikatori su takve prilagodbe odgođeno formiranje obitelji, smanjen broj djece, preraspodjela obiteljskih obveza i sl. Drugi je način rekoncilijacije povezan s prilagodbom tržišta rada potrebama obitelji koji se sastoji u olakšavanju ulaska i izlaska s tržišta rada, posebice za žene. Riječ je o porođnim i roditeljskim dopustima, smanjenju radnog vremena, fleksibilnim oblicima zaposlenosti kojima se usklađuju rad i obiteljski život. Potonji način prilagodbe rada obitelji nije dostatno razvijen, a osobito nije uvijek praćen socijalnim pogodnostima. (Puljiz i Bouillet, 2003: 26-27). Prema tome, glavni je izazov razviti ovaj drugi model u svrhu olakšavanja vanjskog zaposlenja i kako bi se postigla integracija rada i obitelji. Drugim riječima, vanjski rad trebale bi olakšati šire usluge (od dosad pretežnih socijalnih naknada) s ciljem stabilizacije obitelji i jačanjem njezinih funkcija.

1.2.4. Individualizacija kao relevantan društveni proces

a) Utjecaj individualizacije na razvoj pojedinca

Promjene koje su zahvatile obitelj ne odnose se samo na promjenu obiteljske strukture već i na odnose unutar obitelji što je posljedica jačanja individualističke kulture koja je zavladała razvijenim zemljama svijeta. Naime, u prošlim vremenima osobni se identitet oblikovao unutar zajednice u kojoj je pojedinac bio rođen. Vrijednosti, prevladajuća etika i životni stilovi zajednice bili su čvrste smjernice prema kojima su ljudi živjeli. No, u uvjetima globalizacije suočeni smo s kretanjem prema novom individualizmu u kojem ljudi trebaju aktivno sami sebe konstituirati i trebaju konstituirati svoj vlastiti identitet. (Giddens, 2007: 61). Profesionalno napredovanje i materijalno blagostanje postaju sve važniji u životu pojedinca, dok se tradicijske obiteljske vrijednosti gube, prema viđenju Maleš i Kušević. One su mišljenja da osobno zadovoljstvo postaje dominirajuća vrijednost za pojedinca, dok je opće dobro potpuno zanemareno, što u konačnici može dovesti do sebičnosti i slabljenja društvenih veza. Individualizam utječe na ponašanje, shvaćanje i djelovanje pojedinca, ne samo u obitelji već u čitavu društvu i čini suštinu na kojoj se temelje svi međuljudski odnosi. (Maleš i Kušević, 2011: 52). Stoga jedna od najvažnijih dilema suvremene obitelji postaje kako naći ravnotežu između potrebe za vlastitim razvojem i samoostvarenjem te skrbi i odgovornosti za

članove svoje obitelji, odnosno, kako pomiriti potrebu za slobodom i nezavisnošću i potrebu za pripadanjem drugima. (Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003: 17).

Giddens (1999) daje svoje gledište na proces individualizacije koje opisuje kroz društvena uređenja. Naime, socijalizam i komunizam u praksi su naglašavali ulogu države u stvaranju solidarnosti i jednakosti. Oprečno tome, s neoliberalizmom dolazi individualizam koji dovodi do pitanja u kojoj je mjeri novi individualizam isto što i sebičan pojedinac neoliberalne ekonomske teorije. (Giddens, 1999: 40). Dilema proizlazi iz viđenja odnosa između slobode i jednakosti. S jedne strane postoji problem „ja prvi“ i njegove destruktivne posljedice za društvenu solidarnost, a s druge strane pitanje utopljenosti pojedinaca u masu, to jest individue s ograničenom slobodom izražavanja. S Giddensove točke gledišta „Ja“ naraštaj nije dobar opis novog individualizma jer ne upućuje na proces moralnoga rasapa. Upravo obrnuto, mladi su danas osjetljiviji na pitanja morala nego generacije prije njih. On to potkrepljuje tvrdnjom da mladi ne povezuju vrijednosti s tradicijom, odnosno ne prihvaćaju tradicionalne oblike autoriteta kao mjerodavne za pitanja načina življenja. Giddens (1999) smatra da je novi individualizam povezan s uzmakom tradicije i običaja iz naših života, a ta je pojava povezana s utjecajem široko shvaćene globalizacije, a ne tek s utjecajem tržišta. Dakle, prema njemu, živimo u doba moralne tranzicije. Naime, društvenu koheziju više ne jamči djelovanje države odozgo nadalje ili pozivanje na tradiciju. Giddens (1999) smatra da trebamo živjeti aktivnije nego prošli naraštaji i moramo aktivnije prihvatiti odgovornost za posljedice onoga što činimo i za životne navike koje usvajamo. Ranije se tema odgovornosti nije isticala jer je bila uronjena u pojam kolektivne odgovornosti stoga je potrebno da se u suvremeno doba nađe ravnoteža između tih dviju odgovornosti – individualne i kolektivne. (Giddens, 1999: 41-43). Dakle, pitanje individualizma prisutnog u društvu ovisi o stajalištu koje zauzmemo. Bitno je naći ravnotežu između interesa pojedinca (koliki će značaj pridati sebi i svojim sklonostima i težnjama) nasuprot interesima zajednice. Kada pomirimo ta dva interesa, dovedemo ih u ravnotežu, korak smo bliže cilju.

b) Utjecaj individualizacije na promijenjene roditeljske kompetencije

Iz dosad priloženih tvrdnji moglo se uočiti kako današnji život pruža mnogim roditeljima više mogućnosti u osobnom, profesionalnom i socijalnom životu pa tako moto pojedinih roditelja sve više postaje „moj je posao moj život.“ (Haralambos i Heald, 1994: 339). Majke se sve češće odlučuju na ulogu majke i poslovne žene, a brigu o djeci sve češće

preuzimaju plaćeni profesionalci što znači da su uz roditelje pojavljuju drugi odgajatelji (Ljubetić, 2006a: 4). Dakle, s obzirom na to da suvremenu obitelj karakterizira sve veća usmjerenost na karijere, to jest, posao oba roditelja, posljedica je toga gubljenje nekih tradicionalnih obiteljskih funkcija koje se sada prenose na razne institucije što djeluju unutar društva, kao što su razni servisi za čuvanje i skrb djece, vrtići i jaslice. (Petani, 2010: 30). Ova promjena zahtjeva dodatni angažman roditelja. Naime, da bi roditelj bio kompetentan izabrati ono najbolje za svoje dijete potrebna su mu znanja, vještine i informacije kako bi saznao što određena ustanova, udruga, program, itd. pruža te bi na temelju toga trebao donijeti odluku je li to ono što njegovom djetetu treba. Isto tako, on mora biti pedagoški obrazovan da bi znao procijeniti što je u tome dobro sa stajališta odgoja njegova djeteta. (Maleš, 1995: 22). Nije rijetka situacija da roditelj nije osposobljen za tu novu ulogu zbog čega mu je potrebna podrška. Najčešće se zaboravlja da nije poanta u tome znaju li roditelji koji programi, škole i sl. su općenito najbolji i najkvalitetniji, već koji su najprimjereniji djetetu s obzirom na njegov integritet, karakter i dr. O roditeljskoj uspješnosti u donošenju pravilnih odluka ovisi koliko će se uspješno dijete razvijati, koliko će razviti svoje potencijale, odnosno, o tome ovisi njegova budućnost. (Maleš, 1996: 78).

Jačanje roditeljskih kompetencija čini roditelja sposobnim ne samo za obiteljski već i izvanobiteljski odgoj te razvijanje partnerstva s onima koji izvan obitelji skrbe o njegovom djetetu, odgajaju ga i obrazuju. (Milanović, 2000: 123). Petani konstatira da uspješan obiteljski odgoj pretpostavlja i suradnju s ostalim odgojnim sredinama, pa se na taj način mogu ukupna odgojna nastojanja učiniti učinkovitijima. Naime, koordiniranim djelovanjem svih odgojnih sredina pridonosi se optimalnom razvoju i oblikovanju ličnosti djeteta. (Petani, 2010: 43). Suradnja roditelja s institucijama koje nisu dio obitelji već širega društvenog konteksta utječe na razvoj osobnosti svakog pojedinca, a time i na njegovu budućnost. O tome piše i Stričević (2011) te navodi da zanimanje za uključivanje roditelja u izvanobiteljski odgoj nalazi temelje u rezultatima eksperimentalnih i kompenzacijskih programa ranog obrazovanja iz 60-tih godina prošlog stoljeća. Tada se pokazalo da su bolji rezultati programa postignuti u onim programima u koje su bili uključeni roditelji. Jedan od najpoznatijih takvih programa koji je pokazao važnost informiranja i obrazovanja roditelja je američki Head-Start program (Stričević, 2011: 3, prema Willimas, 1985). Prema tome, informiranjem i obrazovanjem roditelja za njihovu roditeljsku funkciju može se utjecati na njihov odnos s djetetom kao i na spremnost na suradnju s ustanovama izvanobiteljskog odgoja. Aktivnom suradnjom roditelja dolaze do izražaja pozitivni učinci koji kreiraju budućnost pojedinca.

Stoga možemo zaključiti da su društvene promijene i procesi ostavili traga na roditeljskoj ulozi koja se je pod njihovim utjecajem promijenila. Naime, postoji potreba za novim roditeljskim kompetencijama. Konkretno, roditelji trebaju biti pedagoški obrazovani kako bi znali odabrati ono najbolje za svoje dijete – u pogledu biranja adekvatnog vrtića, škole, pa čak i aktivnosti u slobodnom vremenu – te, uz to, trebaju razviti suradnju s institucijama koje skrbe za njihovu djecu.

c) Utjecaj individualizacije na percepciju braka

Nikodem i Aračić (2005) konstatiraju da je na pitanje (ne)povezanosti bračne zajednice i životne sreće velik utjecaj imao proces individualizacije, kao jedan od temeljnih procesa modernizacije. Naime, proces individualizacije odnosi se na sve veću autonomiju pojedinaca u razvijanju vlastitih vrijednosti i normi koje će biti u većoj mjeri oslobođene utjecaja religije i tradicionalnih moralnih normi što dovodi do toga da brak postaje pitanje dogovora budućih bračnih partnera. No, to ne znači i odustajanje od obitelji kao temeljne društvene zajednice s obzirom na istraživanje kojim se je utvrdilo da većina građana percipira obitelj važnom zajednicom. (Baloban, 2005: 51-52). Baloban i Črpić (2005) tvrde da se je u istraživanju vrijednota važnih za uspjeh braka u europskim zemljama potvrdila visoka pozicioniranost vjernosti, međusobnoga poštivanja i uvažavanja, razumijevanja i tolerancije. Dakle, suvremeni se brakovi koncipiraju na drugim osnovama, različitim od tradicionalno-patrijarhalnoga modela. Mnogo su zahtjevniji jer zahtijevaju zrelost koja se najviše oslanja na samu individuu i bračnog partnera, a veoma malo na pomoć izvana – rodbinu, prijatelje, crkvu ili društvene ustanove. (Baloban, 2005: 117). Autori smatraju da to ohrabruje i govori u prilog humaniziranju odnosa unutar braka i obitelji, mada se u odnosu prema tim vrijednotama osjeća sve veća ambivalentnost. Razlog tome je u činjenici da se od braka puno očekuje, a tome stoje na putu permisivnost i hedonizam koji su prožeti društvom zbog čega nije lako ostvariti zahtjevne vrijednote braka. Zbog društvene nenaklonosti odgoja za važne vrijednote braka, dolazi do mnogih osobnih i bračnih frustracija, razočaranja i ljudskih tragedija koje registriamo kao nasilje u obitelji, rastave brakova koje se „prelijevaju“ na odgoj djeteta. Visoki su ideali hvalevrijedni, no potrebno je razvijati i mehanizme za njihovu realizaciju u svrhu sprječavanja frustracija, napuštanja ideala i pragmatičnog prihvaćanja prakse. (Baloban, 2005: 41-42). Dakle, proces individualizacije utječe na percepciju braka i promjene vrijednota

unutar njega što može rezultirati negativnim obrascima ponašanja unutar obitelji čije posljedice trpi dijete.

d) Utjecaj individualizacije na pitanje nataliteta

Individualistički pogled na svijet samo je jedan od razloga koji karakterizira mnoge europske zemlje, pa i Hrvatsku, padom nataliteta, odnosno sve manjim brojem djece u obitelji, ali i sve većim brojem onih koji odustaju od roditeljstva. (Puljiz i Bouillet, 2003: 23). Nikodem i Aračić (2005) mišljenja su da su društvene promjene koje su se zbile u posljednjih pedesetak godina, posebice promjene uloga žene u društvu i obitelji, otvorile put drugačijem razmišljanju o djeci. Oni navode da na pozitivne stavove o djeci utječe niz čimbenika, od percipirane samoaktualizacije roditelja, moguće dobrobiti za obitelj, do dobrobiti za širu društvenu zajednicu i opstanak nacije. Pitanje poželjnosti djece vezano je i za proces izgradnje identiteta te u skladu s tim i za zauzimanje određenog svjetonazora. Uzevši u obzir i to da je rođenje djeteta u obitelji vezano za određenu religijsku tradiciju, može se tvrditi da je na sve manji broj djece utjecao i proces sekularizacije. (Baloban, 2005: 156). Prema tome, u analizi osobnih motivacija za roditeljstvom sve više prevladavaju individualni faktori kao što su osobno zadovoljstvo i samoaktualizacija, a sve manje društveni – moralna obveza spram društva u smislu produženja vrste, opstanka društva i nacije. (Baloban, 2005: 161).

Također, moguće objašnjenje opadanja broja rođene djece u promjeni je percepcije vrijednosti djeteta. U tradicionalnim su društvima ulaganja u dijete bila manja od koristi, a s razvojem modernih industrijskih društava taj se odnos znatno mijenja – povećava se ulaganje i smanjuju koristi. (Baloban, 2005: 157). Caldwell (1982) smatra da je opadanje fertiliteta posljedica procesa masovne edukacije što argumentira tvdnjom da školovanje djece smanjuje mogućnosti djetetova rada u kući i znatno povećava troškove obitelji. (Caldwell, 1982: 303-304). Nadalje, na opadanje nataliteta, posebice 60-ih godina prošlog stoljeća, utjecao je emancipacijski pokret žena, razvoj učinkovite kontrole rađanja i legalizacija abortusa, ali se tome ne smije dati preveliku važnost jer je pad nataliteta počeo mnogo prije nego što se kontracepcijska tableta probila na tržište. Važniji je čimbenik od toga stav žena i muškaraca prema roditeljstvu i obiteljskom životu. (Maleš i Kušević, 2011: 53). Zatim, iako se dugo vjerovalo da su materijalni poticaji ključni za pronatalitetnu politiku, to se nije potvrdilo jer mnoge ekonomski jake zemlje imaju mnogo više problema s natalitetom nego siromašne. Naime, mnoge razvijene zemlje s niskim stopama fertiliteta nastoje postići povećanje

stanovništva, dok nerazvijene zemlje s visokim stopama demografskog rasta nastoje postići smanjenje stanovništva. (Puljiz, 1999: 21).

S obzirom na navedeno, „nije teško razumjeti zbog čega je odluka o roditeljstvu u suvremenom društvu postala promišljeni čin, a impulzivnost i izostanak planiranja obitelji rijetkost. Roditeljstvo je sve manje nešto što se događa, a sve više nešto na što se odlučuje. Takva je praksa rezultirala odgađanjem roditeljstva i sve učestalijim korištenjem različitih mogućnosti ostvarenja roditeljstva.“ (Maleš i Kušević, 2011: 54).

1.2.5. Novi trendovi u majčinstvu i očinstvu

Potrebno je istaknuti da se u novije vrijeme odnosi među ulogama majke i oca mijenjaju – znatno se smanjuje majčina, a povećava očeva uključenost u interakcijama s djetetom te više nema tradicionalne podjele unutar koje žena skrbi za kućanstvo i djecu, a muškarac financijski doprinosi obitelji. Petani (2010) navodi da je razlog tome promjena životnih uvjeta te utjecaji koji oni imaju na današnju obitelj i roditelje. (Petani, 2010: 63). Čudina-Obradović i Obradović smatraju da suvremeni trenutak življenja obilježava sve veća rodna ravnopravnost, ali samo u preuzimanju dužnosti roditeljstva, dok su rutinski kućanski poslovi uglavnom ostali obveza žene. (Čudina-Obradović i Obradović, 2006: 186). Maleš i Kušević (2011) ističu da danas sve prisutnijim postaje egalitaristički model obiteljskih odnosa, u kojemu uloge nisu podijeljene prema spolu, već prema interesima i stručnosti. (Maleš i Kušević, 2011: 57). Prema tome, nije strana činjenica da su zaposlena oba roditelja, da očevi ostaju kod kuće i skrbe za djecu, da skrb preuzimaju drugi odgojitelji i sl. (Maleš, 1999: 107).

Jedna od značajnijih promjena koje su se odrazile na funkcioniranje obitelji zaposlenost je majke izvan doma. Naime, za ženu to znači preuzimanje dvostruke uloge jer ona zadržava odgovornost za kućanske poslove i odgoj djeteta te obavlja posao na radnome mjestu. (Petani, 2010: 64). Linert Novosel (2003) to potvrđuje konstatacijom da su u postsocijalističkim zemljama ženama dodane nove uloge jer su ušle na tržište rada, no nije se dogodila i revizija tradicijskih uloga u obitelji (Leinert Novosel, 2003: 41) zbog čega žene pod dvostrukim opterećenjem, te uz obavljanje većine kućanskih poslova, skrbe za djecu i brinu za materijalnu egzistenciju. (Dobrotić i Laklija, 2009: 48). Činjenica je da su zaposlene žene i dalje primarno

odgovorne za kućni rad što je navelo američku sociologinju Arlie Hochschild da govori o „drugoj smjeni“. (Giddens, 2007: 398). Ona se koristi navedenim terminom kako bi opisala dodatne sate kućnog rada koje mnoge udane žene odrađuju nakon službenoga radnog dana. Prema njoj, to stvara zastoj u revoluciji za žene. Premda njihova prava rastu na tržištu rada, one i dalje nose teret kućanskog posla. (Giddens, 2007: 398). To potvrđuju i feminističke sociologinje koje napominju da žene i dalje nose glavnu odgovornost za kućanske poslove i imaju manje slobodnog vremena od muškaraca, unatoč činjenici da danas izvan kuće radi više žena nego ikad prije. (Giddens, 2007: 177, prema Gershuny i sur., 1994; Hochschild, 1989; Sullivan, 1997).

Petani (2010) konstatira da tijekom 19. i 20. stoljeća dolazi do fenomena modernog očinstva. Odvajanjem radnog mjesta i doma, a kao posljedica porasta industrijalizacije i urbanizacije, umanjuje se tradicionalan autoritet očinske uloge te se javljaju dva trenda: očeva odsutnost nasuprot očevom sudjelovanju i očevo materijalan doprinos nasuprot očevoj njezi. (Petani, 2010: 65, prema Rotundo, 1993). Novija istraživanja pokazala su da se prosječna razina sudjelovanja i pristupačnosti očeva u SAD-u povećala tijekom nekoliko posljednjih desetljeća (Pleck i Masciadrelli, 2003) te da očevi imaju važnu ulogu u obitelji. (Petani, 2010: 66, prema Marsiglio i sur., 2000). Istraživanja pokazuju da su očevi podjednako uspješni u nizu aktivnosti za brigu i njegu djece te da vrlo uspješno reagiraju na djetetove neverbalne signale i poruke. (Parke i O'leary, 1976). Istraživanje koje je proveo Rohner (1998) pokazalo je da je očeva ljubav isto tako važna za djetetov uspjeh i postignuća u odrasloj dobi kao i majčina ljubav te da su očeva igra s djetetom, hrabrenje i razgovor s djetetom značajni za djetetov socio-emocionalni razvoj, prilagodbu i životno zadovoljstvo u adolescenciji i odrasloj dobi, za djetetov intelektualni razvoj, socijalnu kompetenciju i unutarnji lokus kontrole. Nadalje, istraživanja pokazuju da očevi imaju pozitivan utjecaj na razvoj djeteta, posebice kada je interakcija pozitivna (Engle i Breaux, 1994), a Russell-Brown i sur. (1994) nalaze kako djeca koja imaju dobar, blizak i kvalitetan odnos s ocem postižu bolje rezultate u školi te pokazuju manje poremećaja u ponašanju. (Petani, 2010: 66-67). Tomu u prilog ide i tvrdnja da se očeva igra s djetetom, hrabrenje i razgovor s djetetom pokazalo značajnim utjecajem na djetetov dobar socioemocionalni razvoj, prilagodbu i životno zadovoljstvo u adolescenciji i odrasloj dobi, za djetetov intelektualni razvoj, socijalnu kompetenciju i unutarnji lokus kontrole. (Čudina-Obradović i Obradović, 2003: 50, prema Rohner, 1998).

Na temelju navedenog može se zaključiti kako se u suvremenoj obitelji odvija proces očeva emancipiranja od uloge isključivog hranitelja i instrumentalnog odgajatelja, a majčina od uloge kućanice koja ima primat nad emocionalnim odnosima s djecom. Na temelju toga možemo reći kako razlika između majke i oca danas sve više postaje pitanje razlika u njihovim ličnostima, a ne razlika između njihovih spolnih uloga. (Maleš i Kušević, 2011: 59). Juul (2008) opisuje novi model prema kojemu današnje obitelji funkcioniraju. Naime, on smatra da obitelji u suvremeno doba funkcioniraju po principu ravnopravnog dostojanstva koje počiva na dvama uporištima. Prvo ističe sve veću društvenu, političku i gospodarsku ravnopravnost između žena i muškaraca, dok se drugo odnosi na uvjerenje kako muškarci i očevi trebaju podijeliti odgovornost sa ženama za svakodnevno vođenje kućanstva te biti emocionalno angažirani i uklopljeni u obitelj, kako bi na taj način mogli preuzeti aktivnu ulogu o skrbi za djecu. Ravnopravno dostojanstvo znači da oba roditelja mogu preuzimati potrebne uloge u obitelji te se u njima izmjenjivati svaki puta kada je to potrebno. Odluke se donose zajednički ili o njima odlučuje kompetentniji partner. U svakom slučaju, ovo je revolucionaran koncept te će trebati vremena da on nađe svoje mjesto u obitelji. (Juul, 2008: 24).

1.2.6. Alternativni stilovi roditeljstva kao posljedica različitih društvenih čimbenika

Život i odrastanje u suvremenoj obitelji može biti teško kad su obiteljska pravila, granice i vrijednosti nejasni, neodređeni i promjenjivi, a to je upravo slučaj s propustljivim obiteljima gdje su potrebe roditelja bolje zadovoljene nego potrebe djece i mladeži. (Ljubetić, 2006a: 4). U takvim obiteljima u središtu su pozornosti djetetove želje i interesi, pa takav stil često rezultira formiranjem egocentrične osobe. (Miliša, 2011: 3). Odnosno, mogu postati egocentrična djeca koja nisu sposobna poštovati osjećaje. (Shaw i Wood, 2009: 15). Druga je krajnost kultura hiperroditeljstva, na koju nas upozorava Honore (2009). To se ponajprije odnosi na kulturu u kojoj postoji pritisak da od djece izvučemo sveopći maksimum, odnosno želimo da imaju najbolje od svega i da budu najbolji u svemu. Pritom roditelji nisu jedini koji „lebde“ nad djecom. Svi, od države do reklamne industrije, imaju ideju o tome kako bi djetinjstvo trebalo izgledati. Zbog toga se moderno djetinjstvo čini natrpano akcijom, postignućima i potrošnjom. Honore (2009) u svojoj knjizi navodi neke slučajeve djece koja se suočavaju sa „hiperroditeljima“, što je prikazano u nastavku. „Osjećam se kao projekt na

kojem moji roditelji stalno rade“, kaže Susan, četrnaestgodišnjakinja iz Vancouvera. „Oni čak govore u trećem licu kad stojim pokraj njih.“ Honore (2009) navodi da svi pate kad djeca postanu projekti te umjesto da se obitelj zbliži, previše nastojanja i jurnjave može dovesti do njezina raspada. (Honore, 2009: 20). Zatim, Furedi (2001) tvrdi da roditelji u suvremeno doba nisu samo zabrinuti, već su paranoični u obnašanju roditeljske uloge. On smatra da je to razlog roditeljske sumnje u sve koji su u doticaju s djetetom, što se proteže od običnog stranca – prolaznika, susjeda, druge djece pa sve do stručnjaka koji ih odgajaju i educiraju. Autor u svojoj knjizi navodi kako su roditelji spali na to da postavljaju skrivene kamere u dječje sobe ili šalju vlas kose u laboratorij ne bi li otkrili da li se njihova djeca drogiraju. (Furedi, 2001: 2-3). Čini se da dobro roditeljstvo znači štiti djecu od životnog iskustva te ih nadzirati u svakom trenutku kako bi bila sigurna. Sa stajališta kojeg Furedi (2001) zauzima, vidljivo je da roditelji žive u kulturi straha za svoju djecu što je neutemeljeno ako uzmemo u obzir da je malo osnova za strahove roditeljske paranoje. Naime, djeca su daleko zdravija i sigurnija sada nego u bilo kojem trenutku u povijesti, a ako se roditelji mogu oduprijeti izlažući ih svojim strahovima, vjerojatno će rasti i razviti se u dobro uravnotežene odrasle osobe. (Furedi, 2001: 8). Ovom zabrinjavajućem trendu podlegli su mnogi roditelji koji su pretjerano usmjereni na djetetova akademska postignuća i sigurnost u najranijoj dobi. Radi se o opsjednutosti čitavih generacija mladih roditelja budućim akademskim i drugim postignućima djece u interesu kojih žrtvuju djetetov prirodni razvoj, odnosno sretno i bezbrižno djetinjstvo. Ovom trendu podlegli su mnogi roditelji, prvenstveno srednje i više klase visoko razvijenih zemalja svijeta (Kina, Japan, SAD, Švedska) koji ne odolijevaju pritisku da od svoje djece izvuku maksimum i da ih u potpunosti zaštite. Ujedno, ovaj trend polako zahvaća mnoge roditelje i na našem prostoru (Ljubetić, 2012: 112), a na roditeljima leži odgovornost hoće li se povoditi njima.

1.2.7. Nova pozicija djeteta u društvu i obitelji

Izazovnost shvaćanja obveznosti roditeljstva danas je sadržana u činjenici da je samo roditeljstvo postalo mnogo složenije nego što je to prije bilo. UN-ova Konvencija o pravima djeteta napravila je pomak u percipiranju djeteta zbog toga što se je dijete počelo promatrati kao aktivno i kompetentno biće koje ima svoja prava i odgovornosti. (Kušević, 2010: 105). Dakle, došlo je do pomaka od govora o pravima roditelja prema govoru o pravima djeteta. Wolf (prema Hrabar, 1998) je mišljenja da je temeljna struktura Konvencije kombinacija dvaju elementa: standarda prava djeteta i standarda najboljeg interesa djeteta, pri čemu je

standard najboljeg interesa djeteta tradicionalni koncept odnosa prema djeci, dok standard prava djeteta predstavlja civilizacijski napredak. (Žižak, Nikolić i Koller-Trbović, 2001: 128). Naime, Konvencijom o pravima djeteta djeca su dobila znatno važniju ulogu u društvu, postala su subjekti i nositelji prava. (Jelavić, 2009: 14). Sada dijete ima zakonsko pravo na zaštitu i pravo na sudjelovanje, brižno, njegujuće ponašanje koje odgovara na potrebe djeteta za emocionalnom skrbi, sigurnošću, pripadanjem i sigurnom privrženosti. Nadalje, roditelji trebaju zadovoljiti potrebe djeteta za roditeljskom toplinom, prihvaćanjem, osjetljivošću, pristupačnošću, uključenošću i podrškom. Zatim, dijete ima pravo na strukturu, odnosno granice i smjernice potrebne svakom djetetu radi njegove ili njezine fizičke i psihološke sigurnosti, razvoja njegovih ili njezinih vrijednosti, osjećaja osobne i društvene odgovornosti te pravo na uvažavanje i osnaživanje. (Pećnik i Starc, 2010: 100). Dakle, djeca su prestala biti vlasništvom roditelja te ih se počelo promatrati kao subjekte s vlastitim pravima, potrebama, željama i potencijalima, a ta je promjena slike djeteta rezultirala i promjenom percepcije roditeljstva. Sada su roditelji počeli državi i društvu odgovarati za način na koji odgajaju svoje dijete, barem u slučajevima kad su zanemarivali ili zloupotrebjavali svoju roditeljsku dužnost. Iako zakoni kojima se štite prava djeteta i ograničava moć roditelja nisu u potpunosti spriječili ugrožavanja prava djece kao posljedice lošeg roditeljstva, ipak su doveli do toga da je društvo osjetljivije za pitanje kvalitete roditeljstva. „Brojna istraživanja utjecaja roditeljske prakse na dijete, priručnici koji roditeljima savjetuju kako dobro odgajati dijete, obiteljski zakoni i nacionalne obiteljske politike rezultat su rastuće svijesti o tome kako generacijsko ponavljanje odgoja kakav su imali u vlastitome djetinjstvu za suvremene roditelje više jednostvano nije dovoljno dobar. Naime, dobar odgoj nije sjevremenska i apsolutna kategorija, već se mijenja zajedno s promjenama u društvu. Tako su danas neki uvriježeni obrasci odgoja i roditeljstva još važeći, neki su napušteni, dok drugi proživljavaju postupnu transformaciju.“ (Maleš i Kušević, 2011: 47), što će biti prikazano u nastavku na konkretnom primjeru.

Roditeljski odgojni postupci ključni su za kvalitetan odnos između roditelja i djeteta, a izravno utječu na napredovanje djeteta i njegov daljnji životni put, čineći time srž obiteljskoga odgoja. S vremenom su se odgojni postupci promijenili stoga se neki postupci roditelja koji su prije bili posve uobičajeni, danas smatraju neprihvatljivima. Smanjena prihvatljivost nekih odgojnih postupaka odnosi se prije svega na sve manje odobravanje tjelesnoga kažnjavanja u obiteljskome odgoju, koje je zakonom zabranilo niz europskih zemalja, među kojima je i Republika Hrvatska. U našoj je zemlji tjelesno kažnjavanje djece zabranjeno Obiteljskim

zakonom (2003), koji u čl. 88 govori da roditelji i ostali članovi obitelji djecu ne smiju podvrgavati ponižavajućim postupcima, kao ni duševnom ni tjelesnom nasilju, te Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji (2003). Takvu neprihvatljivu uporabu sile nad djetetom u disciplinske svrhe treba promatrati u svjetlu Konvencije o pravima djeteta, koja je formirala sliku djeteta kao subjekta koji nije vlasništvo odraslih, već zasebno biće koje u odnosu s roditeljima ima svoja prava i odgovornosti. (Maleš i Kušević, 2011: 59-60).

1.2.8. Potreba za novim obrascima odgoja

Roditeljstvo je jedna od složenijih, važnih i zahtjevnih životnih uloga koju pojedinac ima u životu, a za nju najčešće nitko ne priprema. Ono što danas nije rijedak slučaj jest činjenica da roditelji preuzimaju obrasce ponašanja od svojih roditelja te njima – starim, za njih „provjerenim“ metodama – odgajaju djecu. Maleš (1995) konstatira da se „takav odgoj često pokazuje neprihvatljivim u današnjim uvjetima, a što je ponekad uzrokom nesnalaženja u roditeljskoj ulozi te pogreškama u odgoju, a kasnije i sukobima u odnosu roditelj – dijete. Odgoj koji se danas zahtijeva od roditelja iziskuje zahtjeve kojima roditelj, koji odgoj temelje na iskustvu svojih roditelja, nije dorastao. Prema tome, potrebna su nova znanja i vještine koje roditelj treba usvojiti.“ (Maleš, 1995: 23). To možemo vidjeti na primjeru obiteljskog odgoja koji se našao na procjepu između tradicionalnog nastojanja da dijete bude poslušno i da bespogovorno uvažava autoritet roditelja i drugih odraslih te novijeg shvaćanja djeteta koje treba postati odgovornim i aktivnim članom društva s razvijenim kritičkim mišljenjem. (Kušević, 2010: 105). U prvom slučaju, dijete se uglavnom priprema za svijet rada u kakvom sudjeluju njihovi roditelji – u rutinskim poslovima koji zahtijevaju poslušnost i u kojima ima malo slobode – vjerujući da će tako djeca lakše uspjeti u životu, dok se u drugom slučaju dijete priprema kako bi udovoljilo suvremenim zahtjevima na tržištu rada, koji se ponajprije odnose na kreativnost, asertivnost, kompetitivnost, odgovornost za odabire koje čine i posljedice koje oni imaju. (Kušević, 2010: 108). Prema tome, uspostavljanje dobrih odnosa u obitelji te adekvatna priprema za današnji svijet rada više nije moguća oslanjanjem na obrasce odgoja prethodnih generacija. Naime, roditelji se danas suočavaju s brojnim pitanjima i situacijama koje nisu postojale u njihovom djetinjstvu i u kojima iskustva odgoja prethodnih generacija ne daju dobra rješenja. Društvo nameće roditeljima mnoga očekivanja, a promjene okruženja svakodnevne su. Promijenili su se i struktura obitelji i okruženje. Isto tako, roditelji često ne znaju što se od njih očekuje i boje se pogrešaka u odgoju što stvara osjećaj krivnje i

tjeskobe. Uzimajući u obzir sve ove čimbenike koji utječu na roditeljstvo javlja se potreba za obrazovanjem roditelja koja primarno proizlazi iz:

- društvenih i ekonomskih promjena koje mijenjaju obitelj i okruženje;
- pravnog okvira koji naglašava važnost, prava i odgovornosti roditelja, posebice osobne odgovornosti za dijete i obitelj. (Stričević 2011: 4-5).

1.3. Roditeljstvo danas

Roditeljstvo je važna i poprilično zahtjevna životna uloga koja roditeljima predstavlja izazov čiji je ishod unaprijed neizvjestan. Ono je ujedno sveobuhvatan pojam koji sadržava niz aktivnosti i vještina odraslih koji skrbe o podizanju i njezi djece. Roditeljstvo je neodvojivo od određenog vremena i prostora što znači da je pod utjecajem povijesnih događanja, demografskih promjena, kulturnih normi i vrijednosti, obiteljskog razvoja i ustroja te promjena u socijalnoj organizaciji i strukturi. Stoga zadaće i ciljevi roditeljstva mogu varirati ovisno o određenom socijalnom kontekstu i povijesnom trenutku, pa se i očekivanja od roditeljstva mijenjaju s obzirom na društvene promjene. (Ljubetić, 2007: 45).

Sama riječ „roditelj“ u hrvatskome jeziku upućuje na rod, to jest biološku vezu između oca, majke i djeteta. No, u suvremenoj literaturi s engleskoga govornoga područja sve se više daje prednost pojmu „parenting“ (biti roditelj), zato što se glagolskim oblikom manje implicira biološka veza s djetetom nego što se to čini imenicom. (Maleš i Kušević, 2011: 48). Prema tome, roditeljstvo se može odrediti kao skup namjernih aktivnosti kojima je cilj osiguravanje opstanka djeteta, skrb za dijete i poticanje njegova razvoja. (Hoghugh, 2004: 5). Dakle, srž roditeljstva jest ono što roditelji čine, a ne što oni jesu. Već i samo poimanje roditeljstva kao uloge, a ne biološke datosti, ukazuje na promjene koje su se u shvaćanju roditeljstva dogodile potkraj 20. stoljeća. (Maleš i Kušević, 2011: 48). Zatim, roditeljstvo je moguće shvaćati kao proces koji od roditelja zahtijeva prilagodbu, rast i sazrijevanje te stalno učenje novih vještina kao što su taktična i asertivna komunikacija, pregovaranje, nenasilno rješavanje problema i sl. (Moriarty i Fine, 2001: 316). Petani (2010) smatra da je roditeljstvo „pojam koji se odnosi na niz procesa i aktivnosti koje roditelji ostvaruju u odnosu sa svojim djetetom“ (Petani, 2010: 58), dok Čudina-Obradović i Obradović (2003) pod pojmom roditeljstvo razumijevaju nekoliko stupnjeva pojmova koje jasno definiraju, a to su:

- doživljaj roditeljstva – odnosi se na odlučivanje za imanjem djece, preuzimanje i prihvaćanje roditeljske uloge, postavljanje odgojnih ciljeva te doživljaj vlastite vrijednosti zbog ulaganja napora, emocionalne povezanosti i djetetova uspjeha;
- roditeljska briga – odnosi se na rađanje djece i brigu za njihovo održavanje, život i zdravlje;
- roditeljski postupci i aktivnosti – odnosi na sve radnje koje roditelj poduzima kako bi ostvario roditeljske ciljeve i ispunio svoju ulogu;
- roditeljski odgojni cilj – odnosi se na emocionalno ozračje unutar kojeg se odvijaju sva međudjelovanja roditelja i djeteta. (Čudina-Obradović i Obradović, 2003: 45-46).

Pojam roditeljstva treba promatrati i kao socijalni proces koji se događa unutar nekog prostora i vremena što znači da promjene u široj društvenoj zajednici utječu na percepciju ovog termina, na promjene u roditeljstvu kao i na zadatke koji se postavljaju pred roditelje. (Petani, 2010: 58).

Ujedno, roditeljstvo je proces koji zahtijeva odgovornog roditelja što znači biti u ravnoteži, to jest kontrolirati svoja ponašanja i imati ravnomjerno zadovoljene sve potrebe (ljubav, moć, sloboda, zabava) kroz dulje razdoblje. Odgovoran roditelj poznaje, razumije i prihvaća svoje dijete, ali i samoga sebe (svoje potencijale, jake i slabe strane), ima jasan cilj u roditeljstvu i stalno se trudi blagim metodama, bez ugrožavanja djetetova integriteta i osjećaja samopoštovanja, ostvariti taj cilj. Ljubetić (2012) konstatira da bi cilj roditeljstva trebao biti podizanje maštovite, odgojene, samosvjesne, samostalne, sigurne, kompetentne i dinamične djece koja posjeduju strast za učenjem i životom. Roditeljsko djelovanje usmjereno prema tom cilju omogućava razvoj pet sposobnosti djeteta i to: vješte uporabe informacija, uspješnog svladavanja promjena, pozitivnog odnosa prema ljudima, kako biti građaninom svijeta i naučiti kako učiti. (Ljubetić, 2012: 114).

Prema Vijeću Europe, ne postoji standardizirani oblik ispravnog roditeljstva. Osim što istraživanja podupiru više pristupa, društvena je realnost toliko raznolika da se razlike moraju prihvatiti. Stoga se preporuča višestruki pristup, a namjera je razviti opća, a ne specifična načela za roditeljstvo. Njihova je namjera da budu opći okvir za roditeljske aktivnosti, što s jedne strane daje jasnu indikaciju vrste ponašanja koje je općenito prikladno, ali s druge strane dozvoljava roditeljima razmjernu slobodu u načinu na koji provode to ponašanje. Krajnji cilj je dobro roditeljstvo koje donosi korist i djetetu i roditelju te se doista može definirati kao pozitivno kada djeluje na obostranu korist. (Daly, 2008: 9).

1.3.1. Inačice poželjnog roditeljstva

Maleš i Kušević (2011) navode različite inačice poželjnoga roditeljstva: pozitivno roditeljstvo, konstruktivna disciplina, pozitivna disciplina i povezujuće roditeljstvo. (Maleš i Kušević, 2011: 60). U sklopu ovoga rada biti će prikazana koncepcija „Pozitivna disciplina“ i „Pozitivno roditeljstvo“. Potonja se osobito promovira u okviru djelatnosti Vijeća Europe (što govori o važnosti koja se danas pridaje odgoju djeteta i roditeljstvu s obzirom da je tema roditeljstva bila razmatrana na najvišoj razini zemalja članica Vijeća Europe).

Durrant (2007) proklamira pozitivnu disciplinu kao sveobuhvatnu filozofiju s krajnjim ciljem pomoći djetetu u razvoju samokontrole i samodiscipline. Pozitivna disciplina odnosi se na roditeljske postupke koji potiču i ohrabruju poželjno ponašanje djeteta što se postiže postavljanjem dugoročnih ciljeva koji čine osnovu za nadogradnju ostalih vještina pozitivne discipline. Drugi je korak omogućiti djetetu toplu i sigurnu atmosferu. Nakon što su roditelji odredili dugoročne ciljeve, osigurali toplu i sigurnu okolinu, sljedeći je korak naučiti kako djeca razmišljaju i osjećaju te se time voditi. Posljednji korak odnosi se na razmišljanje o svom djelovanju, odnosno bitno je reducirati instinktivne (negativne, nepromišljene) reakcije te promisliti racionalno prije svakog djelovanja u odnosu prema djetetu. (Durrant, 2007: 9). Dakle, ključno je da umjesto da roditelji čekaju da se djeca loše ponašaju, oni grade pozitivan i suradnički odnos s djetetom, služe kao dobar primjer, razgovaraju s djecom i predviđaju zahtjevne situacije, uče ih da unaprijed znaju kako postupati i nagrađuju ih kad postupaju dobro te time reduciraju mogućnosti za neprihvatljive oblike ponašanja. Ovakav pozitivan pristup, temeljen na suradnji s roditeljima, odražava se na razvoj savjesti u obliku odgovornog ponašanja i brige za druge. To se nastavlja i na stariju dob djeteta (Berk, 2002, prema Kochanska i Murray, 2000) i povećava dječje osvrtnje na roditeljske zahtjeve jer djeca osjećaju predanost odnosu s roditeljem. Roditelji koji anticipiraju potrebe i zahtjeve djeteta unaprijed će poduzeti korake kojima će ih potaknuti na poželjne aktivnosti, što djeluje preventivno na eventualnu pojavu neprimjerenog ponašanja djeteta. (Delale i Pećnik, 2010: 53, prema Berk, 2002).

Pozitivno roditeljstvo može se promatrati kao pozitivan kraj kontinuuma između neprijateljskih/odbijajućih/neuključenih roditeljskih ponašanja do prijateljskih/prihvatajućih/sudjelujućih roditeljskih ponašanja. (Maleš i Kušević, 2011: 60, prema Russell, 1997). Takvo roditeljstvo promiče razvoj pozitivnih odnosa između roditelja i

djeteta i optimiranje djetetova razvojnog potencijala. Isto tako, pozitivno se roditeljstvo definira kao ponašanje roditelja temeljeno na najboljem interesu djeteta. Taj najbolji interes jest briga, osnaživanje, nenasilje, priznanje i vođenje koje podrazumijeva i postavljanje granica djetetu da bi ono moglo razviti svoje pune potencijale. Nadalje, Stričević (2011) tvrdi da se pozitivno roditeljstvo temelji na poštivanju i podupiranju prava djeteta, na načelima nediskriminacije, da je njegujuće i osnažujuće, a uloga je roditelja da djetetu omoguće okolinu u kojoj se takvo roditeljstvo ostvaruje. Na djecu se gleda kao na aktivne sudionike u razvoju i odgoju, a na odnos roditelj – dijete kao na uzajamnost. (Stričević, 2011: 5). „Najbolji interesi djeteta bi trebali biti najvažnija briga roditeljstva. U pravilu, ovo podrazumijeva da djetetove potrebe imaju prioritet nad potrebama roditelja. Istraživanje prikazuje važnost roditeljske glavne brige, s obzirom na određene prakse roditeljstva. Ovo može varirati i doista varira.“ (Daly, 2008: 25). Kad se zbroje pojedini dijelovi UN-ove Konvencije o pravima djeteta, može se reći kako djeca imaju pravo na odgoj, strukturu, priznanje i dobivanje moći (Daly, 2008: 26):

- a) Odgojno ponašanje odgovara na djetetovu potrebu za emocionalnom brigom, sigurnošću, osjećajem pripadnosti i sigurnom povezanosti. Od roditelja se očekuje toplina, prihvaćanje, osjećajnost, reagiranje, pozitivna uključenost i potpora. Roditelji odgajaju tako da pokazuju pozitivne emocije ljubavi i radosti prema djetetu, razgovaraju s djetetom o tome što ga brine te isto tako brinu i o drugim osnovnim potrebama djeteta.
- b) Struktura se odnosi na postavljanje i poštovanje standarda prikladnog i neprikladnog ponašanja i uzora koji predstavljaju roditelji. Dijete treba granice i usmjeravanje za svoju tjelesnu i psihološku sigurnost te razvoj svojih vrijednosti i osjećaja osobne i društvene sigurnosti. Da bi to ostvarili, roditelji trebaju standarde učiniti jasnima, težiti uređenom (ali ne krutom) rasporedu, postaviti razumna i prikladna ograničenja i uzeti u obzir djetetova stajališta i reakcije. Potrebno je naglasiti da kažnjavanje za neprihvatljivo ponašanje treba biti u skladu s poštovanjem djetetove osobnosti i dostojanstva te treba omogućiti djetetu „dostojanstveni izlaz“.
- c) Priznanje se odnosi na djetetovu potrebu da bude priznato te da roditelji na njegovo osobno iskustvo odgovore i potvrde ga. Priznavanje i poštovanje

djetetovog iskustva prema viziji roditeljstva u najboljem interesu djeteta i stajališta potiče djetetov osobni razvoj do punog potencijala. Kad roditelj stvarno sluša dijete i pokušava razumjeti njegovu stranu, njeguje se razvoj uzajamnog poštovanja. Drugi oblici roditeljskog ponašanja, koji njeguju djetetovu potrebu i pravo da bude priznato, uključuju omogućavanje djetetu da kaže što misli i da, ako je prikladno, ima aktivnu ulogu u obiteljskom životu i donošenju odluka.

- d) Osnaživanje se odnosi na usklađivanje osjećaja osobne kontrole sa sposobnošću utjecanja na ponašanje drugih. Od najranije dobi djeca aktivno utječu na roditelje i pridonose zadovoljavanju vlastitih potreba, naročito kada dobiju moć da to čine pozitivnim pristupom od strane odraslih (npr. odrasla osoba koja prati djetetovo vođenje i inicijativu). Dobivanje moći podrazumijeva usredotočivanje na povećavanje postojećih snaga u djetetu te odražava vjerovanje kako moć nije oskudno sredstvo, već se može stvarati i obnavljati. (Gutierrez, 1990; Daly, 2008: 26). U tom je smislu vrlo važno da roditelji poštuju kapacitete djeteta koji su u stalnom razvoju, te da u svojoj interakciji s djetetom koje se razvija prihvate činjenicu da su djetinjstvo i roditeljstvo dva dinamična procesa. Prema tome, roditelji trebaju mijenjati i prilagođavati svoje ponašanje i zamisli kako njihova djeca rastu i razvijaju se, prikazujući otvorenost prema učenju i roditeljski kapacitet rasta u tom odnosu. Nadalje, potrebno je dodati da razvoj nije linearan. Stoga, roditelji trebaju dopustiti djeci putovanje od ovisnosti do autonomije i natrag.

U sklopu toga, važno je spomenuti Schafferov model socijalizacije koji potvrđuje spomenute tvrdnje. Naime, on govori o relacijskom shvaćanju socijalizacije koje uzima u obzir ponašanja i interpretacije obje strane, roditelja i djece, a socijalizaciju vidi kao proces uzajamne prilagodbe. Shvaćanje djeteta kao aktivnog i relativno kompetentnog ulogu roditelja vidi u tome da omoguće djetetu da ostvaruje svoja prava, pružajući mu usmjeravanje u skladu s djetetovim rastućim mogućnostima. Dakle, uz priznavanje aktivnog doprinosa djeteta vlastitoj socijalizaciji, model uzajamnosti prepoznaje resocijalizaciju samoga roditelja koji također razvija i prilagođava svoje vrijednosti i odgojne ciljeve temeljem interakcija s djetetom u svakodnevnome životu. (Pećnik i Starc, 2010: 13).

1.3.2. Pedagoški kompetentan roditelj

Kompetentnim roditeljem smatra se onaj pojedinac koji sebe doživljava kao osobu koja ima kontrolu nad svojim roditeljstvom i odnosom s djetetom te roditelj koji se dobro osjeća u svojoj roditeljskoj ulozi što ga čini sposobnim ne samo za obiteljski odgoj nego i za biranje najboljeg za svoje dijete u smislu izvanobiteljskih utjecaja i uspostave partnerstva s onima koji dijete odgajaju i obrazuju. (Milanović i sur., 2000: 123). Posjedovanje, razvoj i unaprjeđivanje roditeljskih pedagoških kompetencija omogućuje kompetentno roditeljstvo te zdrav i cjelovit razvoj djeteta. Pedagoški kompetentan roditelj vješto koristi osobne i izvanjske resurse u vođenju djeteta kroz proces njegova sazrijevanja. (Ljubetić, 2012: 24).

Kompetenciju je moguće odrediti kao kombinaciju vještina, znanja i stavova pomoću kojih je pojedinac osposobljen za obavljanje određenog posla. (Lončar-Vicković i Dolaček-Alduk, 2009: 24). U kontekstu jačanja roditeljskih kompetencija to znači da se ne radi samo o onome što roditelji znaju i u čemu su vješti, nego i o njihovim stavovima, te o tome kako se osjećaju u svojoj roditeljskoj ulozi i kakvu percepciju sebe kao roditelja imaju. Pritom je važno imati na umu da osjećaj samopouzdanja počiva na informiranosti, znanjima i vještinama, ali i na stavovima i viđenju roditeljske uloge i percepciji sebe kao (uspješnog) roditelja. (Stričević, 2011: 5).

Kompetentan roditelj posjeduje metakompetencije čije su osnovne komponente:

- funkcionalna (sposobnost uspješnog obavljanja niza zadataka u svrhu postizanja određenog cilja),
- osobna ili ponašajna (sposobnost izbora ponašanja koji su adekvatni situaciji),
- spoznajna/kognitivna (sposobnost vješte primjene usvojenih znanja u konkretnoj situaciji),
 - etička/vrijednosna kompetencija (posjedovanje, sposobnost prosuđivanja i primjena osobnih vrijednosti u određenoj situaciji). (Cheetham i Chivers, 1996: 24).

Ljubetić (2012) se referira na navedene metakompetencije te ističe kako je razvidno da pedagoški kompetentan roditelj svakodnevno mora aktivirati sve komponente svoje roditeljske metakompetencije jer u suprotnom nije u mogućnosti uspješno odgovoriti svojoj roditeljskoj ulozi. (Ljubetić, 2012: 25).

Roditeljske kompetencije možemo percipirati i kao kontinuum od pedagoške nekompetencije do pedagoške kompetencije čiji je smjer determiniran roditeljem. Sastavnice pedagoške nekompetencije roditelja su: neznanje, nesigurnost, nezadovoljavajući odnos s djetetom te doživljaj tereta roditeljstva. Riječ je o uzročno-posljedičnom nizu fenomena koji započinje neznanjem o roditeljstvu što može biti uzrokom roditeljske nesigurnosti. Naime, roditelj koji nema dovoljno informacija o djetetu, njegovu razvoju, potrebama, očekivanjima, djelotvornim ponašanjima i potencijalnim odgojnim štetama svojega neodgovornog ponašanja, nesiguran je u svom odgojnom djelovanju i često nepromišljeno odgovara na djetetove potrebe ne birajući primjerene odgojne postupke – tvrdi Ljubetić. Rezultat je takvog roditeljskog djelovanja nezadovoljavajući odnos s djetetom. Ljubetić (2012) je mišljenja da takav isti osjećaj ima i dijete koje, da bi skrenulo pozornost na sebe i potaklo roditelja na promjenu ponašanja, stalno pred roditelja postavlja nove izazove kojima roditelj ne zna primjereno odgovoriti, što ga čini dodatno nesigurnim. Posljedica toga roditeljev je doživljaj tereta roditeljstva. S druge strane, kompetentan roditelj ne odustaje od svog roditeljstva, teškoće smatra privremenima i premostivima, promišlja o roditeljstvu, prati i procjenjuje efekte svoga odgojnog djelovanja na dijete, kontinuirano radi samoprocjenu, mijenja i unaprjeđuje sebe i koristi sve raspoložive resurse kako bi unaprijedio svoje roditeljske kompetencije. Ljubetić tvrdi da dijete najčešće prepoznaje roditeljske napore i primjereno odgovara na njih što roditelju pruža osjećaj uspješnosti i sigurnosti te ga ohrabruje u daljnjem unaprjeđivanju roditeljstva. (Ljubetić, 2012: 29).

Svoje viđenje kompetentnog roditelja daje Petani (2010) koja ističe da se ukupna zrelost roditelja odnosi na psihičku, socijalnu, emocionalnu i moralnu zrelost jer samo takve osobe mogu uspješno odgajati svoju djecu. Ona je mišljenja da je potreban i pedagoški osjećaj te određena razina pedagoške kulture, što podrazumijeva stanovit fond znanja i sposobnosti za odgoj djeteta. S obzirom na to da se osjećaj osobne vrijednosti temelji na doživljaju punovrijednog člana obitelji, roditelji su dužni osigurati zdravo ozračje u kojem se mogu razviti pozitivne osobine ličnosti, steći ljubav i povjerenje kao preduvjeti za zdrav psihički razvoj djeteta. Neophodna je direktna i iskrena komunikacija koja podrazumijeva jasnu verbalizaciju onoga što se misli, doživljava i osjeća. Petani (2010) smatra da je sustav obiteljskih pravila ponašanja po kojima obitelj funkcionira obvezujući za sve članove te se razlikuju od obitelji do obitelji, a obitelji koje uspiju ta pravila prilagoditi promjenama što dolaze s vremenom, smatraju se zdravijima. Također, važan je otvoren odnos prema društvu koji podrazumijeva da je obitelj u stanju zauzeti kritički stav prema utjecajima koji dolaze

izvana te se prilagođavati realitetu u kojem trenutno jest. Pri tome, obitelj ne gubi svoju jedinstvenost i intimu. Da bi se prethodno navedeno ostvarilo potrebno je da obitelj, kao zajednica članova, ulaže maksimalan napor, energiju i volju. (Petani, 2010: 42-43).

Prema Maleš (2003), kompetentan roditelj znači biti društveno važan roditelj, informiran i obrazovan, vješt i zadovoljan te roditelj u društveno prepoznatljivoj ulozi. U procesu jačanja roditeljskih kompetencija moguće je izdvojiti četiri osnovna područja djelovanja (Maleš, 2003: 280):

- a) Društvena potpora roditeljstvu ostvaruje se razvijanjem svijesti o tome koliko je važno roditeljstvo i obiteljski odgoj, od društva se očekuje da potiče i podržava inicijativu od strane roditelja te osiguravanjem prava i upućivanjem roditelja na pravo utjecaja, odlučivanja i sudjelovanja u izvanobiteljskom odgoju djece. (Milanović, 2000: 123). Dakle, od društva se očekuje sustavna promocija roditeljske uloge, stručna potpora, edukacija, a od roditelja da je angažiran u odgoju djeteta, da shvaća njegove potrebe i ujedno da ukazuje na „društvene propuste“ te na taj način inicira promjene za dobrobit svijui.
- b) Informativna i stručna potpora roditeljstvu odnosi se na prijenos znanja i informacija svakom roditelju. Pruža odgovor na roditeljske potrebe u području informiranja o pravima djeteta, obitelji, roditelja te njihove dužnosti, o obilježjima djetetovog razvoja, o mogućnostima skrbi za dijete i poticanja djetetova razvoja kroz različite programe. (Milanović, 2000: 123).
- c) Mogućnost stjecanja znanja i vještina koji su važni za pravodobno i kvalitetno zadovoljavanje djetetovih potreba te za stjecanje znanja i vještina važnih za odgovarajuće poticanje djetetova razvoja razina je djelovanja preventivne naravi. (Maleš, 2003: 280).
- d) Mogućnost ostvarenja roditeljstva u osobno i socijalno potkrepljujućoj situaciji razina je jačanja roditeljskih kompetencija koja osigurava da se društveno važan, informiran, obrazovan, vješt i samopouzdan roditelj društveno, ali i osobno afirmira u svojoj ulozi. (Maleš, 2003: 280).

Prema tome, društveno afirmiran roditelj samopouzdan je i svjestan svojih znanja i vještina što će mu pomoći da bude uspješniji u svojoj roditeljskoj ulozi, lakše će se snaći i biti voljan surađivati sa izvanobiteljskim institucijama i biti efikasniji u traženju društvene i stručne potpore roditeljstvu, motiviran da sudjeluje u raznim programima te da bude njihov sukreator ili inicijator, da će pridonositi sustavu skrbi za dijete, poticanju njegovog razvoja i u procesu jačanja roditeljskih kompetencija. (Milanović, 2000: 124). Dakle, roditelji koji sebe percipiraju kao uspješne i kompetentne osjećaju se snažnima i odgovornima za obnašanje roditeljske uloge, uživaju u ulozi roditelja i imaju osjećaj zadovoljstva te su kao takvi u mogućnosti kreirati okruženje koje potiče zdrav razvoj i napredak kod djeteta.

Budući da nam iskustvo pokazuje, a znanstvena istraživanja potvrđuju³ da roditelji kao prvi i najznačajniji odgajatelji djeteta često nedovoljno pripremljeni ulaze u ulogu roditeljstva te se mnogi od njih nisu u stanju povremeno ili trajno nositi sa zahtjevnim roditeljskim zadaćama, smatra se značajnijim istražiti prostor roditeljske pedagoške kompetentnosti. Nespremnost roditelja za preuzimanje roditeljske uloge manifestira se, između ostalog, kroz razne probleme u ponašanju djeteta, a u prilog tome govore ranije spomenute epidemiološke studije zbog čega je važno utvrditi od čega je prostor roditeljske pedagoške kompetentnosti sastavljen i koje su „kritične točke“ kako bi se izradili programi obrazovanja roditelja koji bi bili usmjereni upravo na te ključne točke. Ono što bi roditeljima vrlo vjerojatno pomoglo i olakšalo roditeljsku ulogu specifična su znanja o roditeljstvu koja bi uz njihovu vještu primjenu pridonijela kvaliteti roditeljstva, posebice odnosa na relaciji roditelj – dijete. Do navedenog se zaključka došlo na temelju uvida u istražene prostore pedagoške kompetentnosti roditelja, ranije spomenutih u radu. Istraženi prostori pedagoške (ne)kompetentnosti majki i očeva predstavljaju pokazatelje u kojem smjeru prilagođavati postojeće i razvijati nove programe obrazovanja majki i očeva kako bi bili optimalno korisni za tu roditeljsku populaciju. (Ljubetić, 2007: 143).

³ Istraživanja koja pokazuju da su roditelji nedovoljno spremni za kvalitetno obavljanje roditeljske uloge odnose se ponajprije na istraživanja o zlostavljanju i zanemarivanju djece, no, to je samo jedna krajnost koja ukazuje na nedovoljnu kompetentnost roditelja. „U Hrvatskoj se prve naznake pristupa proučavanju zlostavljanja i zanemarivanja djece pojavljuju u 90-im godinama. Istraživanje o činiteljima rizika zlostavljanja i zanemarivanja provedeno je u Hrvatskoj u sklopu projekta Psihosocijalni činitelji zlostavljanja i zanemarivanja djece u obitelji u razdoblju 1991.- 1993. (Hrpka i Tomić, 2009: 16, prema Ajduković i Pečnik, 1994). Zaključeno je kako velik broj činitelja pridonosi pojavi zlostavljanja i zanemarivanja (osobine roditelja i svojstva socio-okolinskog okruženja koji se odnose na probleme s djetetom i sa sobom, nesretnost, probleme s obitelji, stres, rigidnost, probleme s drugima, agresivne interakcije u obitelji, socio-ekonomski status i dob roditelja)... U izvješću Vijeća za djecu Državnog zavoda za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži RH (Hrpka i Tomić, 2009: 16, prema Bilić i Zloković, 2004) navodi se kako je u proteklih deset godina u Republici Hrvatskoj broj otkrivenih slučajeva zanemarivanja i zlostavljanja u porastu više od 90%.“ (Hrpka i Tomić, 2009: 16).

Prema rezultatima istraživanja koje je provela Ljubetić (2007) na uzorku od 166 roditelja djece predškolske dobi obuhvaćene dječjim vrtićima u gradu Splitu tijekom školske godine 1998./1999., vidljivo je kako pedagoški nekompetentno roditeljstvo majki i očeva čini nesigurnost u roditeljstvu i neznanje u majčinstvu i očinstvu (neznanje i potreba za više znanja, nesigurnost u roditeljstvu, opterećenost roditeljstvom, sumnja u mogućnost utjecaja na dijete, nezadovoljavajući odnos s djetetom, izbjegavanje suočavanja s problemom, doživljaj tereta roditeljstva), dok prostor pedagoške kompetentnosti čini odgovorno majčinstvo i očinstvo (odgovornost, samouvjerenost, spremnost na rješavanje problema, razmišljanje o greškama u roditeljstvu, uvjerenost u odlučujući utjecaj na dijete). (Ljubetić, 2007: 113). Stoga je potrebno osvijestiti da roditelj koji se ne osjeća kompetentnim, nije ni moćan, niti spreman prihvatiti odgovorno složene zadaće roditeljstva, a vrlo vjerojatno svojim ponašanjem pridonosi takvom obiteljskom okruženju, ozračju i odnosima na relaciji roditelj – dijete koji mogu potaknuti nastanak poremećaja u ponašanju. (Ljubetić, 2007: 95, prema Brajša, 1979; Maleš, 1984; Bašić i sur. 1993, 2002).

Dakle, kritična je točka u prostoru pedagoške kompetencije roditelja neznanje o roditeljstvu koje kao posljedicu ima roditeljsku nesigurnost, zbog čega roditelji koriste razna nedjelotvorna i nezadovoljavajuća ponašanja prema djeci, dijete smatraju zahtjevnijim od druge djece ili izbjegavaju suočavanje s problemima koji su u vezi s djetetom. Sve su to roditeljski izbori koji za posljedicu imaju nezadovoljavajući odnos s djetetom, a pritom je krajnji rezultat doživljaj tereta roditeljstva. Želimo li zaista pomoći roditeljima u obnašanju roditeljske uloge, napori znanstvene i stručne javnosti moraju biti usmjereni na izradu i provedbu primjerenih, preventivnih obrazovnih programa putem kojih će roditelji stjecati specifična znanja o roditeljstvu te tako podizati razinu svoje pedagoške kompetentnosti. Pri izradi istih nužno je voditi računa o specifičnim potrebama i osobitostima roditelja. Međutim, ono što bi tim programima trebalo biti zajedničko jest njihova usmjerenost na kvalitetnu samoprocjenu, osvješćivanje ili metarazinu roditelja u njihovu roditeljstvu jer se polazi od stajališta kako je kvalitetna samoprocjena najbolji put za promjenu neadekvatnih roditeljskih ponašanja. (Ljubetić, 2007: 147).

Uz to, potrebno je sinkronizirano djelovanje svih društvenih institucija, stoga je u području jačanja roditeljskih kompetencija nužno sudjelovanje svih sustava skrbi za dijete i poticanje djetetova razvoja (pravna, zdravstvena, socijalna zaštita, sustav odgoja i obrazovanja, kultura). (Milanović, 2000: 126). Konkretno, može se osigurati šira socijalna potpora

roditeljstvu kroz obiteljsko i radno zakonodavstvo, olakšanje usklađenosti radne i roditeljske uloge, osiguranje pristupačne institucionalne brige za djecu, osiguranjem potpore rizičnim tipovima obitelji (siromašne, jednoroditeljske, obitelji s djecom koja imaju probleme u školi, ponašanju ili razvojnim problemima, obitelji adolescenata, obitelji u razdoblju rastave i nakon rastave), olakšavanjem nadziranja slobodnog vremena djece i mladih, itd. (Čudina-Obradović, 2003: 60). Prema tome, prilikom stvaranja nacionalne strategije skrbi za dijete i obitelj trebaju sudjelovati sva tijela državne uprave, društvene strukture i institucije. Pritom su programi za roditelje dio cjelovito i integralno postavljene strategije skrbi za dijete i obitelj, a u njihovoj provedbi participiraju svi sustavi na državnoj i lokalnoj razini. (Milanović, 2000: 126).

1.3.3. Funkcionalne i disfunkcionalne obitelji

Da bi obiteljski odgoj bio uspješan potrebne su određene okolnosti iz kojih proizlaze poželjne mogućnosti odgojnog djelovanja u obitelji. Povoljne mogućnosti moguće je iskoristiti odgovarajućim uvjetima, kao što su npr. skladni obiteljski odnosi i potpunost obitelji, primjeren položaj djeteta u obitelji i primjerena obiteljska atmosfera, psihička, socijalna i moralna zrelost roditelja, sređene materijalne prilike i sl., što ističe više autora (Vukasović, 1999; Rečić, 1996; Rosić, 1998). Skladni obiteljski odnose se na međusobnu ljubav i povjerenje u zajednici ravnopravnih roditelja koji vode obitelj i djecu što se u njoj odgajaju. Nadalje, skladni obiteljski odnosi pretpostavljaju i jedinstveno djelovanje svih članova obitelji, dosljednost u odgoju djece i usklađivanje stavova i vrijednosti prema djeci. Vrlo važnu ulogu ima pozitivan primjer roditelja u međuljudskim odnosima, u radu, u društvenom angažiranju, u poštovanju dužnosti i obveza, kojeg spontano preuzimaju djeca. Na taj način razvijaju se zdravi socijalni odnosi između članova obitelji i osjećaj sigurnosti kod djeteta, najvažnije crte ličnosti djeteta, kao što su samosvijest, hrabrost, optimizam, povjerenje u vlastite snage, čvrstoća karaktera i dr. (Petani, 2010: 41). Isto tako, pokazalo se da su podržavajući obiteljski odnosi značajan prediktor pozitivne prilagodbe u djetinjstvu i mladosti, a neizravni dokazi sugeriraju da su podržavajući obiteljski odnosi zaštitni faktor pri suočavanju s problemima u ponašanju i s problemima prilagođavanja adolescenata. (Sanders, 2003: 2, prema Cauce i sur., 1990; Cohen i Wills, 1985; Collins, 2000; Wills, Vaccaro i McNamara, 1992).

Nasuprot tome, dijete koje nije okruženo roditeljskom brigom i ljubavlju, a izlagano je nasilju, maltretiranju i stresu, vjerojatno će razvijati ista ili slična ponašanja prema sebi, drugim ljudima i kasnije svojoj obitelji. Znanstvena istraživanja potvrđuju da su delinkventna ponašanja mladih najuže povezana s nedostatkom brige za djecu i neodgovornim postupcima roditelja. (Petani, 2010: 42, prema Ajduković, 2001; Amato i Fowler, 2002; Bilić i Zloković, 2004; Cottrell i sur., 2007). Zatim, epidemiološke studije pokazuju da su obiteljski rizični čimbenici poput: lošeg roditeljstva, obiteljskih sukoba i raspada braka snažni rani prediktori za razvoj i održavanje emocionalnih problema u ponašanju u djece i adolescenata (Cummings i Davies, 1994; Dryfoos, 1990; Robins i Cijene, 1991). Naime, nedostatak toplog, pozitivnog odnosa s roditeljima, nesigurna privrženost, oštra, nepopustljiva ili nedosljedna disciplina, neadekvatan nadzor i angažman s djecom, bračni sukob te roditeljska psihopatologija (osobito depresija kod majki i visoke razine roditeljskog stresa) povećavaju rizik da djeca razviju velike probleme u ponašanju i emocionalne probleme, uključujući i zloupotrebu droga, antisocijalno ponašanje i sudjelovanje u delinkventnim aktivnostima (Sanders, 2003: 2, prema Coie, 1996; Loeber i Farrington, 1998; Patterson, 1982). Petani također navodi čitav niz objektivnih razloga koji često onemogućuju roditelje u savjesnom ispunjavanju njihove odgojiteljske dužnosti. To mogu biti loši materijalni i obiteljski uvjeti, zaposlenost obaju roditelja, mali broj predškolskih ustanova, nemogućnost organiziranja produženog i cjelodnevnog boravka djece u školi, nedostatak uvjeta za organiziranu zabavu i razonodu mladih, mnogi negativni utjecaji ulice i pojedinaca i sl. (Petani, 2010: 43).

Prema tome, možemo zaključiti da postoje obitelji koje pozitivno djeluju na razvoj djeteta te one koje podržavaju negativne obrasce odnošenja prema djetetu. Stoga možemo preuzeti mišljenje Karpowitza (2001) o podijeli obitelji na zdrave i funkcionalne te nezdrave ili disfunkcionalne. Karpowitz tvrdi da u funkcionalnim obiteljima roditelji jako utječu na obiteljski život ulažući dosta vremena i energije za oblikovanje zdravih i funkcionalnih odnosa. Naime, unutar obiteljske zajednice granice su jasno određene i prikladne, a potreba za individualnom privatnošću i onom unutar odnosa poštuje se, komunikacija je djelotvorna i slobodno se izražavaju emocije. Djeca koja odrastaju u takvim obiteljima vjerojatno će biti bolje pripremljena za svoje buduće obitelji i odnose među članovima obitelji. Prema istom autoru, disfunkcionalne su obitelji one koje se ne mogu djelotvorno suočiti sa životnim problemima, unutar kojih su bračni odnosi napeti i bez povjerenja, granice u odgoju djece nisu pravilno postavljene te izostaje osjećaj emocionalne stabilnosti djeteta. Dakle, disfunkcionalna obitelj nastaje kada se obitelji razvijaju ne prateći očekivane promjene jer

mnogi vanjski događaji, a često i individualni mogu potpuno izmijeniti obiteljsku situaciju. (Petani, 2010: 53).

2. PEDAGOŠKO OBRAZOVANJE RODITELJA

2.1. Ideja obrazovanja roditelja

Ideja obrazovanja roditelja nije nova, o čemu pišu mnogi autori. Ideja obrazovanja roditelja, s ciljem da im se pomogne u odgoju i pruži podrška, stara je i razvijala se kao i društvo, no posljednjih desetljeća znanstvena i stručna javnost mnogo se intenzivnije bave ovim pitanjem tragajući za programima, sadržajima, oblicima i metodama koji bi bili najefikasniji i najprimjereniji roditeljima. Naime, već su se i Platon, Komensky, Pestalozzi i drugi teoretičari pedagoške misli vodili idejom da je roditeljstvo izuzetno odgovoran zadatak i da je za njega potrebno odgovarajuće znanje i posjedovanje vještina. (Maleš, 1995: 24). „Međutim, promijenile su se metode kojima se pokušava pomoći roditeljima da razviju svoje roditeljske kompetencije, načini podrške roditeljima, te društvena svijest koja promiče shvaćanja da se o roditeljstvu treba učiti i to ne samo onda kada se roditelji suoče s nekim odgojnim problemom u obitelji i izvan nje, nego u smislu razvijanja roditeljskih kapaciteta da bi mogli obnašati svoju ulogu primarnih odgojitelja djece.“ (Stričević, 2011: 2).

Formalno obrazovanje roditelja započelo je u „Maternal Associations“ rane 1800-te u Portlandu s ciljem otkrivanja najučinkovitije metode za „slamanje volje djeteta“ (breaking the will of the child). Eskaliralo je s osnivanjem Dobrotvorne organizacije društva 1890-ih, Nacionalnim kongresom majki, 1897. i „Child Study Associations“ ranih 1900-ih. To su primarno bile grupe majki koje su se udružile kako bi dijelile uobičajene roditeljske brige. (Smith, Perou i Lesesne, 2002: 393).

Isto tako, međunarodne organizacije i institucije dale su svoj doprinos širenju ideje o potrebi odgoja i obrazovanja roditelja. UNESCO (Organizacija za prosvjetu, znanost i kulturu), odnosno UNESCO-v Institut za pedagoška istraživanja, 1955. godine organizirao je Međunarodni seminar o problemima obrazovanja roditelja. Nadalje, svoj doprinos dala je Međunarodna unija za zaštitu djeteta na kongresu u Zagrebu, itd. (Savićević, 1967: 31). Dakle, međunarodne institucije i organizacije dale su važan doprinos širenju ideja o potrebi

sistematskog i organiziranog odgoja i obrazovanja roditelja i to kroz različite seminare, kongrese i sastanke. Stoga odgoj i obrazovanje roditelja nije pojava koja se može izolirati, već je to pokret i proces svjetskih razmjera. (Savićević, 1967: 34).

Nameće se pitanje zašto je upravo u ovo doba nastala potreba za obrazovanjem roditelja, a povod tome nazire se u sljedećoj tvrdnji: „Razlog je u naraslim potrebama, sve intenzivnijim promjenama društva i obiteljskim zahtjevima koji se pred roditelje postavljaju, a mnogi od njih se ne snalaze u novonastalim prilikama. Stari obrasci roditeljskog ponašanja preuzeti od vlastitih roditelja današnjim roditeljima više nisu iskoristivi. Prema nekim istraživanjima čak 55% roditelja, Kagan (1995), smatra gorim roditeljima nego što su to bili njihovi. Pedagoško obrazovanje je postalo imperativ.“ (Ljubetić, 2007: 78). Sama činjenica da je netko biološki roditelj nije garancija ispunjenja očekivanja, pa je nužno jačati roditeljsku kompetentnost u području skrbi i odgoja djeteta. Zato je nužno osigurati društvenu potporu roditeljstvu u obliku programa i akcija koji će kontinuirano promicati roditeljsku ulogu, pružiti informativnu i stručnu potporu roditeljstvu, omogućavati permanentnu edukaciju te osiguravati mogućnost stjecanja specifičnih roditeljskih znanja i vještina. (Ljubetić, 2007: 7).

2.2. Terminologija i definiranje pedagoškog obrazovanja roditelja

Ovisno o zadacima koji se postavljaju pred programe podrške roditeljstvu koji su usmjereni na jačanje roditeljskih kompetencija, te o shvaćanju uloge roditelja u odgoju i poticanju razvoja djece, u literaturi koriste se različiti termini. Maleš govori o pedagoškom obrazovanju roditelja (Maleš, 1995), Breismeister i Schaefer o osposobljavanju roditelja – *parent training* (Breismeister i Schaefer, 1998: 136), Sanders o programima roditeljstva – *parenting programmes* (Sanders 2003: 1) dok Croake i Glover spominju obrazovanje roditelja – *parent education*. (Croake i Glover, 1977). Potonji termin definira se kao učenje roditelja koji pokušavaju promijeniti svoje metode u interakciji s djecom u svrhu poticanja pozitivnog ponašanja u djece. (Croake i Glover, 1977: 151). Smith opisuje obrazovanje roditelja kao niz predavanja i programa podrške koji se fokusiraju na vještine, osjećaje i zadaću kako biti roditeljem s namjerom pozitivnog efekta na zadovoljstvo i funkcioniranje cijele obitelji (Smith, Perou i Lesesne, 2002: 391). Također, o programima roditeljstva – *parenting programmes*, govori Smith (1997) koji taj termin nudi kao alternativu nazivima programi roditeljskih vještina, programi obrazovanja roditelja i programi osposobljavanja roditelja, naglašavajući da je roditeljstvo puno više od sklopa vještina, a sam proces učenja o

roditeljstvu jest više od samog obrazovanja i/ili usavršavanja. To potvrđuje primjerom: „grupni rad s roditeljima pomaže im da pronađu put za unapređivanje svog roditeljstva i da se osjećaju afirmirani u svojoj roditeljskoj ulozi što nadilazi pitanja samo vještina roditelja.“ (Stričević, 2011: 6).

Često se u literaturi u istom značenju navedenih termina javljaju i drugi koji govore o nekom posebnom obliku rada s roditeljima ili variraju navedene, primjerice: roditeljsko obrazovanje, obrazovanje za roditeljstvo, savjetodavni rad s roditeljima i sl. No, Stričević (2011) konstatira da se termin *obrazovanje roditelja* najučestalije rabi kao opći pojam, koji obuhvaća sve specifičnosti unutar oblika i strategija rada s roditeljima, a djelovanje u praksi kao *programi obrazovanja roditelja*. Neki se autori pitaju je li termin obrazovanja roditelja najbolji izbor, posebice ako uzmemo u obzir programe za roditelje djece s posebnim potrebama. (Mahoney i sur., 1999; Winton i sur., 1999). Naime, dok mnogi istraživači i praktičari smatraju da bi odsustvo tog termina u istraživanjima i u praksi naškodilo prepoznavanju pravog problema, Winton i suautori (1999) naglašavaju da taj termin više opterećuje nego pridonosi. Jedan je od razloga taj što termin implicira da su roditelji neobrazovani i da o odgoju znaju malo te da su im potrebni profesionalci koji će im pomoći u odgoju njihove djece. Na taj način potiče se ovisnost roditelja o plaćenim stručnjacima i uvjerava ih se u njihovu „nekompetentnost“. Dakle, netko tko s njima ne dijeli iskustvo odgoja treba ih obrazovati, a oni su ti koji pasivno „primaju znanja“ i ispunjavanju očekivanja drugih jer, ukoliko ih ne ispune, dobivaju etiketu „neobrazovani.“ (Stričević, 2011: 6).

Osim terminoloških razlika na koje se nailazi u literaturi, uočljive su razlike u definiranju samog pojma obrazovanja roditelja. (Sunko, 2008: 385). One najčešće proizlaze iz percepcije, usmjerenja i primjene programa za roditelje što se može promatrati na više razina:

- naglasak na programima podrške roditeljstvu u širem društvenom kontekstu gdje je obrazovanje roditelja jedan od segmenata društvene podrške ili obrazovanje roditelja kao poseban sklop aktivnosti usmjeren na podizanje roditeljskih kapaciteta vezano uz odgoj i razvoj djeteta;
- jačanje roditeljskih kompetencija općenito ili intervencijske mjere i pomoć roditeljima kada se nađu u konkretnoj problemskoj situaciji u odnosu na odgoj i/ili razvoj djeteta;

- obrazovanje roditelja za sve roditelje ili za posebne ciljne skupine, primjerice mlade majke, trudnice, roditelji djece s posebnim potrebama, roditelji u jednoroditeljskim obiteljima i sl.;
- usmjerenost programa obrazovanja roditelja na promjenu ponašanja (roditelja, a zatim i njihove djece) ili na kurikulum koji uzima u obzir demokratske metode odgoja. (Stričević, 2011: 7).

Maleš (1995) smatra da je obrazovanje roditelja dinamičan proces učenja u kojem su roditelji aktivni sudionici. Programe je potrebno kreirati na temelju njihovih interesa i potreba jer se na taj način podiže motivacija s ciljem da roditelji uvide vlastite snage i sposobnosti kako bi umanjili osjećaj ovisnosti, potiče ih se da preuzmu maksimalnu odgovornost za svoje učenje i da vide sebe kao osobe koje mogu djelovati i mijenjati svoje ponašanje. (Maleš, 1995: 30). Dakle, roditeljima je potrebno ukazati na ono što dobro rade kako bi se više oslanjali na sebe te da bi se njihovo samopouzdanje u ulozi roditelja povećalo. Polazi se od njihovih konkretnih briga i problema jer ih se na taj način može pridobiti za suradnju. Posljedično se javlja intrinzična motivacija, koja je „lijek“ za nezainteresiranost. Na taj se način pridobije roditelje i potiče na daljnji zajednički rad.

Nadalje, Rosić (1995) smatra da sintagma „pedagoško obrazovanje“ uključuje cjelokupno obrazovanje koje pospješuje razvoj i održavanje čovjeka. Važno je naglasiti da je pedagoško obrazovanje roditelja potrebno svim roditeljima unatoč dobroj profesiji i općem znanju. (Rosić, 1995: 7). Slaganje izražava i Wagner Jakab (2008): „Pomalo je apsurdno da ljudi ulažu niz godina u vlastito obrazovanje kako bi stekli kompetencije za obavljanje profesije, a za ulogu roditelja ili ulogu člana obitelji koja je izuzetno važna i odgovorna ne postoji školovanje niti praksa nego se ove uloge obavljaju intuitivno ili temeljem nekih znanja i vještina koje se prenose s koljeno na koljeno i koje učimo iz vlastitih obitelji i od vlastitih roditelja.“ (Wagner Jakab, 2008: 121). Na to se nadovezuje Kušević (2009) s konstatacijom da je općeprihvaćen stav kako je biološki potencijal začeća i rađanja djeteta dovoljan da netko postane roditeljem zbog čega se kao paradoks nameće činjenica da je odluka o roditeljstvu i kvaliteta obnašanja roditeljske uloge privatna stvar individue, iako u većini drugih uloga moramo najprije potvrditi svoju kompetenciju u svrhu obnašanja iste. (Kušević, 2009: 191). Ona se zalaže za dobivanje „licencije za roditeljstvo“, koju promatra kao „potvrdu o pedagoškoj kompetenciji budućih roditelja koja omogućuje samostalnu i kvalitetnu skrb

roditelja o djetetu“ (Kušević, 2009: 192), s ciljem sustavnog osiguravanja kvalitete roditeljstva.

Jasno je da postoje razlike u razini znanja kao i u stupnju osposobljenosti za kvalitetan odgoj zbog čega je nužna diferencijacija obrazovnih programa za rad s roditeljima. Svaki roditelj ulaže iskustva, volju i znanja koja su u njegovoj domeni, no pitanje koje ostaje otvoreno je koliko roditelji na taj način mogu dobro razumjeti dijete, odnosno koliki je njihov prirodan kapacitet za to. (Rosić, 1995: 7). Stoga je važno kod roditelja osvijestiti koji je njihov stupanj razumijevanja djeteta i poticati ih da ga razvijaju do maksimuma. Nadalje, obrazovanjem roditelja želi se pedagoški utjecati na odgojne stavove, znanja i načine ponašanja roditelja u odnosu na njihovu djecu, a također i u odnosu na cjelokupni sustav odgoja i obrazovanja te na taj način spriječiti promašaje u odgoju djece i mladeži. (Rosić, 1995: 8).

Za potrebe ovog rada polazi se od najšireg shvaćanja obrazovanja roditelja kojeg definira Swich: „svako nastojanje da se unaprijede razvoj i učenje roditelja u obnašanju različitih uloga koje nose, uključujući odgojnu dimenziju kao i dimenzije ličnosti u bračnim ulogama i odnosima.“ (Maleš, 1995: 26) Dakle, pedagoško obrazovanje roditelja uključuje kako odgojni aspekt tako i druge aspekte cjelokupnoga obiteljskog života, uključujući i ličnost i potrebe roditelja. S naglaskom na odgojnu dimenziju želi se istaknuti važnost odgojnih stavova, uvjerenja, znanja i ponašanja roditelja prema djetetu u nastojanju da ono izrasta u samostalnu i odgovornu jedinku.

Postavlja se pitanje kako to da stručnjaci, a i roditelji (koji se samoinicijativno uključuju u različite programe za obrazovanje roditelja) uviđaju da je pedagoško obrazovanje potreba s jedne strane, dok je s druge strane evidentan mali odaziv roditelja na uključivanje. Ljubetić navodi potencijalne razloge – teški uvjeti življenja, u ekonomskom i organizacijskom smislu, poglavito za mlade roditelje. Vrlo je vjerojatno razlog i nenaviknutost roditelja na preventivne programe, ali i loša iskustva stečena kroz tradicionalne metode izvedbe programa. (Ljubetić, 2007).

Također, nameće se pitanje zašto se naglašava pedagoško obrazovanje roditelja. Kad govorimo o odgoju, nazivom *pedagoško* želi se istaknuti odgojna uloga obrazovanja u funkciji učinkovitosti razvoja, stvaranja osobnosti djece i mladeži. (Ljubetić, 2007: 6). Mogli bismo reći kako je pedagoško obrazovanje roditelja prvi korak na putu do roditeljske pedagoške

kompetentnosti, drugi je korak djelotvorna primjena stečenih znanja u praksi, a onda je vjerojatno kako će se broj problema u društvu smanjiti. (Ljubetić, 2006b: 141).

2.3. Ciljevi pedagoškog obrazovanja roditelja

Cilj obrazovanja roditelja ponajprije proizlazi iz percepcije roditeljstva – sagledava li se ono kao sklop vještina koje je moguće razviti i tome poučiti roditelje ili se roditeljstvo bazira na odnosima među članovima obitelji. Povećanje roditeljskih kompetencija radi unapređivanja odnosa između roditelja i djece kao cilj obrazovanja roditelja, a ne samo vježbanje vještina, može se smatrati zajedničkim većini suvremenih autora koji se bave ovom problematikom. Pritom je osim stjecanja samopouzdanja važno da roditelji uče o sebi i o djetetu. Neovisno o različitoj terminologiji i definicijama obrazovanja roditelja, svi autori polaze od pretpostavke da je roditeljska uloga u odgoju i razvoju djece bitna, da roditelji u toj ulozi trebaju odgovarajuće informacije, znanja, vještine i podršku i da se roditelji trebaju dobro osjećati u svojoj roditeljskoj ulozi. (Stričević, 2011: 11). Maleš tvrdi da je cilj obrazovanja roditelja uspostavljanje pozitivnih odnosa između roditelja i djece i na temelju toga poticanje djetetova razvoja i napredovanja. (Maleš, 1995: 27).

U ovom radu polazimo sa stajališta da je primarna funkcija obrazovanja, kako Maleš navodi, poticanje djetetova rasta i razvoja radi maksimalnog razvijanja svih djetetovih potencijala, a sekundarna je prevencija – kako ne bi došlo do odgojnog deficita. Također, polazi se od pretpostavke da je pedagoško obrazovanje roditelja namijenjeno i neophodno za sve roditelje i to od samih početaka, odnosno od trudnoće pa nadalje.

2.4. Obrazovanje roditelja u okviru društvene potpore roditeljstvu

Istraživački zaključci koji su do sada izneseni i teoretske pretpostavke nemaju vrijednosti ako se ne prihvate kao polazište za uvođenje promjena i poboljšanja u praksi roditeljstva. Potrebno je naglasiti da „Konvencija o pravima djeteta naglašava da su oba roditelja zajednički odgovorna za odgoj i razvoj djeteta (čl. 18) te obvezuje zemlje potpisnice na odgovarajuću potporu roditeljima u ispunjavanju njihove roditeljske uloge. Potpora uključuje pružanje mogućnosti stjecanja znanja i vještina potrebnih za roditeljstvo, izdavanje popularne literature, poticanje izobrazbenih programa za odgovorno roditeljstvo te pružanje

potpore i mogućnost savjetovanja o odgoju djece.“ (Maleš, 2003: 278). Dakle, Konvencija sadrži dvije glavne poruke o roditeljskim odgovornostima: prva se odnosi na činjenicu da je roditeljima dodijeljena primarna odgovornost za podizanje djeteta, pod uvjetom da im je prioritet djetetova dobrobit i razvoj, a druga se odnosi na činjenicu da je roditeljima dodijeljeno pravo na podršku države u ispunjavanju roditeljskih odgovornosti.

O važnosti potpore šireg društvenog sustava piše Ching-Man (2003). On konstatira da roditeljstvo nikada nije čisto privatni poduhvat. Naime, iako roditelji imaju dužnosti i obveze, zajednica i širi društveni kontekst također su od presudne važnosti za razvoj djece. (Ching-Man, 2003: 157). To potvrđuje i tvrdnja: „Djeca su uspješna kada su njihove obitelji uspješne, a one su takve kada su dio zajednice koja im pomaže da uspiju.“ (Family Strengthening Policy Center, 2007: 2). Zdravi obiteljski kontekst, podržavajuća zajednica i pozitivne kulturne vrijednosti zasigurno će potaknuti bolji razvoj djeteta. Dakle, postoje neki aspekti obiteljskog života i dječjeg razvoja za koje je odgovorna država. Kao odgovor na te zahtjeve, Vlada treba pokrenuti politiku i zakonodavstvo i omogućiti resurse za programe namijenjene roditeljima kako bi potaknula zdravu okolinu za dječji rast i razvoj. Vlada bi također trebala potaknuti organizirane akcije kako bi na taj način pružila potporu obiteljima i djeci. Drugim riječima, odgovornost je širega društvenog sustava da uspostavi podršku i kulturu koja potiče poboljšanje obiteljskog i dječjeg razvoja. (Ching-Man, 2003: 157).

Nadalje, Ljubetić (2007) postavlja pitanje: “Što je činiti društvu u cjelini, a poglavito pozvanima – Ministarstvu socijalne skrbi, zdravstva te prosvjete i športa, udrugama građana, školama i sličnim institucijama?”“ Moguć odgovor na ovo pitanje nude rezultati najnovijeg istraživanja provedenog u Republici Hrvatskoj (na uzorku od 141 obitelji prezentirani u knjizi *Skrb za dijete i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj*). Naime, došlo se do zaključka kako su unaprijed pripremljeni, potencijalno kontinuirani i sustavno osmišljeni programi za roditelje najsloženiji, ali i najsvrsishodniji dio strategije jačanja roditeljskih kompetencija. Programi za jačanje roditeljske kompetencije imaju dvostruku ulogu:

- a) promoviraju društveno, nacionalno, institucionalno važeći sustav vrijednosti i znanja, te koristeći različite oblike i načine programskog djelovanja na roditelje ili na pojedine skupine roditelja, nastoje utjecati na kvalitetu njihove skrbi za dijete i poticanja djetetova razvoja;

- b) zadovoljavanju one roditeljske potrebe, potreba za informiranjem, stjecanjem znanja, vještina, potreba za dobivanjem savjeta i sl. koje proizlaze iz želje roditelja za kvalitetnijom skrbi za dijete i uspješnijim poticanjem djetetova razvoja. (Ljubetić, 2007: 85).

Predloženi programi trebaju sadržavati promotivnu, informativnu, edukativnu i suportivnu dimenziju, te svoje ciljeve i zadaće ostvarivati kroz različite organizacijske oblike: savjetovaništa, tribine, škole, tečajeve, predavanja, radionice, dolazak stručnjaka u obitelji, igraonice za djecu i roditelje. (Bašić, 1995; Milanović, 2000, prema Ljubetić, 2007: 86). Upravo ta raznolikost organizacijskih oblika osigurava dostupnost i prihvatljivost programa svim roditeljima ovisno o njihovim potrebama, interesima i sposobnostima te potiče intrinzičnu motivaciju koja je ključna za sudjelovanje roditelja. Programi namijenjeni jačanju pedagoške kompetentnosti roditelja omogućavaju roditelju suočavanje s izazovima roditeljstva, ali ga pritom i osnažuju. Stoga programi obrazovanja roditelja trebaju uključivati i osposobljavati roditelje za kvalitetnu samoprocjenu svojih roditeljskih ponašanja i postignuća kako bi unaprijedili svoje roditeljstvo i postigli metarazinu svoje pedagoške kompetentnosti. (Ljubetić, 2007: 86).

Da bi se pridonijelo jačanju uloge obitelji, ciljevi u području uloga obitelji u podizanju i odgoju djece su:

- jačati društvenu svijest o vrijednostima obitelji i značaju kvalitetnoga obiteljskog odgoja za zdrav razvoj djeteta,
- razvijati kulturu odgovornog i kompetentnog roditeljstva te razvijati stavove o roditeljstvu kao ulozi koja se uči i predstavlja dio cjeloživotnog učenja,
- osnažiti razvoj i podići opseg i kvalitetu informativnih, edukativnih, savjetodavnih i uslužnih djelatnosti te programa namijenjenih obiteljima, roditeljima i djeci u lokalnoj sredini,
- uključiti roditelje u rad odgojno-obrazovnih ustanova,
- odgajati i obrazovati djecu i mlade za partnerske i obiteljske uloge,
- unaprijediti izvaninstitucijske oblike potpore obitelji i socijalno osjetljivim skupinama stanovništva,
- potaknuti razvoj programa rada u zajednici, volonterskog rada i rada organizacija civilnog društva koje su potpora obitelji i djeci,
- osigurati društvenu potporu obitelji u obavljanju odgojne uloge,

- pružati podršku znanstveno-stručnom pristupu obiteljskom odgoju,
- podići razinu osviještenosti javnosti o postojanju zakonske zabrane tjelesnog kažnjavanja djece

(Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece 2006. – 2012., 2006: 33).

Isto tako, da bi se stvorili uvjeti za kvalitetno roditeljstvo, obiteljska politika mora imati za cilj razvijanje mjera populacijske politike, zatim mjera vezanih uz stambene kredite obiteljima s djecom (s obzirom na to da je rješavanje stambenog pitanja presudno za odluku o rađanju djece) te mjera vezanih uz zapošljavanje žena i poticanje ženskog poduzetništva u svrhu razvoja obiteljskih usluga koje su inače deficitarne. Nadalje, potrebna je fleksibilizacija rada, dostupnost predškolskih ustanova svoj djeci, informiranje i edukacija roditelja, povećanje postojećih prava u sustavu obiteljskih povlastica, proširivanje i fleksibilizacija postojećeg instituta roditeljskog dopusta i dr. (Puljiz i Bouillet, 2003: 59-66). Dakle, obiteljska se politika treba oslanjati na dvije osnovne uporišne točke: zapošljavanje oba roditelja, odnosno prakticiranje modela dvaju hranitelja te razvoj uslužnih djelatnosti za obitelj, koje će podržavati i snažiti obitelj u obavljanju njezinih osnovnih funkcija, prije svega u podizanju i socijalizaciji djece. (Puljiz i Bouillet, 2003: 50).

Može se govoriti o formalnoj i neformalnoj potpori obiteljima. Formalnu potporu čine zakonski regulirane usluge, a neformalnu pružaju članovi šire obitelji i prijatelji, a temelji se na osjećaju dužnosti i odgovornosti. Neformalna potpora sve je rjeđa zbog čega je skrb o djeci i njihovu odgoju isključivo na roditeljima. Kad je riječ o formalnoj potpori, ona varira od države do države, ovisno o obiteljskoj politici. „Najčešće potpore roditeljima su različite vrste naknada, sustav društvene skrbi za djecu te usluge koje omogućuju ravnotežu između zaposlenosti i obiteljskog života žene. O svemu tome se vodilo računa prigodom izrade *Nacionalne obiteljske politike* (2002.) koju je Vlada Republike Hrvatske usvojila 16. siječnja 2003. godine i kojom su definirane neke od mjera koje trebaju olakšati roditeljsku ulogu – olakšavanje ulaska i izlaska s tržišta rada, posebno za žene, rodni i roditeljski dopusti, skraćeno radno vrijeme, sustav poreznih olakšica pri kupnji prvoga stambenog prostora, osnivanje obiteljskih centara i sl.“ (Maleš i Kušević, 2011: 51).

3. DJELOTVORNI PROGRAMI OBRAZOVANJA RODITELJA

Djelotvorni su programi obrazovanja roditelja programi s ciljem unaprjeđenja vještina i znanja o roditeljstvu. Kroz programe roditelji se mogu osnažiti za primjerenije odgovaranje, a manje automatsko reagiranje na probleme s kojima su suočeni u roditeljskoj ulozi te im se također pomaže razviti osjećaj zadovoljstva i optimizma kod njih samih kao roditelja. (Ljubetić, 2011: 83, prema Fine i Wardle, 2001).

Cilj je mnogih programa roditeljstva kompetentan roditelj (Smith, 1997), a takvim postaje roditelj koji stječe znanje, vještine, razumijevanje i samopouzdanje. Da bi obrazovanje imalo utjecaja na postupke roditelja u odgoju djece, u obzir je potrebno uzeti emocionalnu dimenziju roditeljstva jer je ono kompleksan fenomen koji uključuje osjećaje, iskustvo i očekivanja roditelja (Braun, 1997), te u skladu s tim razvijati vrste programa ovisno o potrebama obitelji. Upravo zbog ove emocionalne dimenzije roditeljstva Smith (1997) govori o programima roditeljstva (a ne programima obrazovanja roditelja). Naime, njihova je svrha omogućiti roditeljima da se osjećaju afirmirano u vlastitim roditeljskim metodama, da razviju samosvijest i samopouzdanje i unaprijede kapacitete za podršku i odgoj svog djeteta. Programi imaju obrazovnu ulogu (razumjeti svoje i djetetove društvene, emocionalne, psihičke i fizičke potrebe i unaprijediti odnose), ali i suportivnu, jer trebaju uspostaviti mrežu usluga i pomoći roditeljima na lokalnoj razini. (Stričević, 2011: 9). Isto tako, ciljevi trebaju biti u skladu s demokratskim načelima koje promiče društvo, nacionalnom strategijom te konkretnim potrebama djeteta i njegove obitelji. Podrazumijeva se da je nacionalna strategija nastala temeljem nacionalne politike društvenog razvoja, procjene stanja i potreba djece i roditelja na lokalnoj i nacionalnoj razini i nužno je da je u skladu sa suvremenim znanstvenim spoznajama i stručnim postignućima. (Milanović, 2001: 127).

Važno je spomenuti da postoje čimbenici rizika koji se odnose na individualna obilježja roditelja i djeteta, socioekonomske, kulturne, demografske i druge uvjete i okolnosti, a koji povećavaju vjerojatnost pojavljivanja neodgovarajućih odgojnih postupaka i neprimjernoga obiteljskog okruženja te ugrožavanja djeteta u obitelji. (Ajduković i Marohnić, 2010: 11). Neki rizični čimbenici vezani uz roditelje⁴ odnose se na mladu dob roditelja, na činjenicu da

⁴ Ostali rizični čimbenici vezani uz roditelje odnose se na slijedeće: roditelji nisu brižni prema djetetu i ne njeguju ga, roditelji nemaju razvijenu svijest o potrebama djeteta, djetetovom razvoju ili imaju nerealistična očekivanja koja im onemogućavaju razumijevanje djetetovih potreba i ponašanja, na neodgovarajuća ponašanja djeteta roditelji reagiraju nasilnim postupcima, roditelji podržavaju tjelesno kažnjavanje kao način odgoja djeteta,

roditelji sami odgajaju dijete ili da su roditelji bili zlostavljani u djetinjstvu, na nedostatak privrženosti roditelj – dijete. Rizični čimbenici vezani uz obitelj i obiteljske odnose⁵ su siromaštvo, brojnost članova obitelji, visoka izloženost stresu, tjelesni, razvojni i mentalno-zdravstveni problemi članova obitelji i problemi u bračnim/partnerskim odnosima. Rizični čimbenici vezani uz zajednicu odnose se na rodne i socijalne nejednakosti, neodgovarajuću stambenu politiku, nedovoljnu dostupnost usluga namijenjenih obitelji, visoku razinu nezaposlenosti, laku dostupnost alkohola i droga i nasilno ili/i nestabilno susjedstvo, dok se društveni čimbenici⁶ odnose na nedostatak odgovarajućih zakona koji štite djecu, toleranciju na nasilje, socijalnu, ekonomsku, zdravstvenu i obrazovnu politiku koja vodi do lošeg životnog standarda ili do socijalno-ekonomske nejednakosti i nestabilnosti. (WHO, 2007: 11; WHO i ISPCAN, 2006: 14-16).

S obzirom da postoje čimbenici rizika, potrebni su i čimbenici zaštite kako bi povećali dobrobit djece i obitelji. Čimbenici zaštite trebaju pomoći roditeljima u pronalaženju resursa, podrške ili razvoju načina suočavanja sa životnim poteškoćama i nedaćama koji će im pomoći da budu djelotvorni roditelji čak i u nepovoljnim okolnostima u društvu i okruženju. Razlikuju se tri skupine čimbenika zaštite:

- zaštitnici, tj. oni koji „štite“ roditelje pod socijalnim rizicima (npr. socijalna podrška, financijska podrška)
- prekidači, tj. oni koji prekidaju lanac rizičnih čimbenika (npr. izricanje sudske zaštitne mjere i upućivanje roditelja, koji su nasilni u partnerskom odnosu, na psihosocijalni tretman radi otklanjanja nasilničkog ponašanja)

roditelji imaju poteškoće tjelesnog i/ili psihičkog zdravlja ili kognitivna ograničenja koja otežavaju ostvarivanje punih roditeljskih potencijala, roditelji su depresivni ili imaju osjećaj niske osobne vrijednosti ili neadekvatnosti, što im otežava potpuno razumijevanje potreba djeteta ili obitelji, roditelji imaju poteškoće sa samokontrolom srdžbe ili tjeskobe (uznemirenosti), roditelji zloupotrebljavaju alkohol ili droge, roditelji su socijalno izolirani i usamljeni, roditelji imaju nerazvijene roditeljske vještine, itd.

⁵ Ostali rizični čimbenici vezani uz obitelj i obiteljske odnose odnose se na sljedeće: napetosti ili sukobi u vezi, brige za djecu ili skrbištva djece, nasilje među članovima obitelji odnosno roditeljima/partnerima, nedostatak mreže socijalne podrške u podizanju djeteta, stresnim i teškim životnim situacijama, uključujući teškoće u partnerskim odnosima, diskriminacija obitelji zbog etničke pripadnosti, nacionalnosti, religije, spolne orijentacije, invaliditeta te socijalna isključenost i dr.

⁶ Ostali društveni čimbenici odnose se na: društvene i kulturne norme koje promiču nasilje uključujući tjelesno kažnjavanje, društvene i kulturne norme koje očekuju rigidne rodne uloge, društvene i kulturne norme koje pridaju manji značaj djetetu u odnosu na roditelje ili ostale odrasle osobe te prisutnost dječje pornografije, prostitucije i dječjeg rada, itd.

- oni koji sprečavaju pojavljivanje čimbenika rizika (npr. prevencija trudnoća maloljetnica ili široko dostupni patronažni programi za razvoj privrženosti roditelj – dijete). (Ajduković i Marohnić, 2010: 12-13).

Sukladno tome, postoji potreba za prevencijom - odnosi se na postupke čiji je cilj sprečavanje da se dogodi nešto nepovoljno. Danas je najpoznatija i najšire prihvaćena klasifikacija prevencije razvijena u području mentalnog zdravlja koja razlikuje tri razine djelovanja (Ajduković i Marohnić, 2010: 15, prema IOM, 1994; NRC i IOM, 2009):

1. univerzalna (opća) prevencija usmjerena je na cijelu populaciju s ciljem osiguravanja dobivanja informacija i stjecanja vještina potrebnih za prevenciju određenog problema. Programi opće prevencije usmjeravaju se na velike skupine bez da se prethodno procjenjuje njihova razina rizika;
2. selektivna prevencija usmjerena je na skupine populacije koje su pod povećanim rizikom u odnosu na opću populaciju, za što je potrebno poznavanje rizičnih čimbenika za pojavu određenog ponašanja;
3. indicirana prevencija usmjerena je na prepoznavanje i djelovanje prema onim pojedincima kod kojih su se već očitovala društveno neprihvatljiva ili osobno nepoželjna ponašanja, s ciljem uklanjanja ovih ponašanja ili smanjivanje njihove učestalosti i intenziteta.

Programi za roditelje trebali bi djelovati s namjerom prevencije, u rasponu od univerzalne do indicirane prevencije. Na taj način oni bi postigli svoju potpunu djelotvornost. Pritom je relevantno da su ciljevi i ishodi usklađeni s potrebama populacije kojoj je program namijenjen, što konkretno znači da program namijenjen indiciranoj prevenciji, odnosno pojedincima koji iskazuju neprihvatljivo ponašanje, neće postići željene rezultate u slučaju da im se ponudi univerzalan program. Naime, ako je određenoj populaciji potrebna indicirana prevencija tada se rezultati postižu samo programom koji se odnosi na tu prevenciju.

3.1. Analiza dobro organiziranog programa za roditelje

Kako smo već ranije spomenuli, svi roditelji trebaju potporu jer im nedostaju znanja i vještine za postizanje “dobrog roditeljstva“, osobito u razdobljima kriza. Oni najosvješteniji osjećaju da im je potrebna pomoć i rado bi se uključili u neki od programa roditeljstva. No, najteže je pridobiti roditelje koji najviše trebaju pomoć: roditelje s nižim obrazovanjem, nižim ekonomskim stanjem, autoritarne roditelje, samohrane roditelje, roditelje – zlostavljače, prezaposlene, nezaposlene i nemarne roditelje. To potvrđuje konstatacija: „Nakon početnog interesa, školu za roditelje pohađaju natprosječno motivirani roditelji učenika koji pokazuju natprosječno dobre školske rezultate, a roditelji kojima bi takva škola bila potrebna (zbog naobrazbe, poteškoća koje imaju njihova djeca u školi), se isključuju.“ (Kovačević, 1995: 246). Zbog toga je poželjno da svaki obrazovni program za roditelje bude organiziran tako da je roditeljima privlačan, da osjećaju kako uz znanje dobivaju i potporu i pomoć, da im je program pristupačan vremenski i organizacijski, a to sve osobito vrijedi za one skupine roditelja koji su najteže dostupni. Praksa je pokazala da što više pomoći dobivaju roditelji, to je manja vjerojatnost njihova neprimjerenoga roditeljskog stila i postupaka. (Čudina-Obradović, 2003: 63, prema Hashima i Amato, 1994). Zbog toga je bitno obuhvatiti što više roditelja iz rizičnih skupina. Slijedi analiza dobro organiziranoga programa za roditelje. (Čudina-Obradović, 2003: 63).

3.1.1. Ciljevi programa

Sa stajališta kreiranja ciljeva programa važno je prepoznati i uvažiti prava i stvarne potrebe onih čijoj je dobrobiti program namijenjen, poštivati hijerarhiju osiguravanja uvjeta za odgovarajuću skrb za dijete i poticanje njegova razvoja, prepoznati stvarne edukacijske i savjetodavne potrebe potencijalnih korisnika programa te uskladiti nacionalne i društvene prioritete u odnosu na zadovoljavanje potreba djeteta i njegove obitelji. (Milanović i sur., 2000: 128). Također, relevantno je da su ciljevi prikazani kroz mjerljive ishode kako bi se mogla utvrditi njihova realizacija. (Colosi i Dunifon, 2003: 1).

3.1.2 Korisnici programa

Sa stajališta korisnika programa važno je organizirati programe različite namjene, odnosno one koji su orijentirani na pojedinca, skupine korisnika ili na korisnike u cjelini. (Milanović i sur., 2000: 129). Primjerice, ako je cilj doći do roditelja koji pripadaju ugroženim skupinama, tada je bolji ciljani pristup, a ako je cilj podići standard roditeljstva unutar zajednice, onda je bolje osigurati univerzalnije programe. (Evans, 2006: 14). Naime, postoji vjerojatnost da kod nekih roditelja neće biti reakcije na univerzalne programe zbog čega je za njih potrebno osigurati intenzivnije specifične programe, posebno osmišljene za njihove potrebe. Rezultati su pokazali da ciljana intervencija dizajnirana posebno za rješavanje specifičnih rizičnih faktora, a koji su često prisutni kod roditelja i zbog kojih se riskira pogrešno liječenje, poboljšava cjelokupne efekte tretmana. (Sanders, 2003: 13). Također, potrebno je voditi računa o tome da program obuhvati cijelu obitelj, a ne samo djecu ili roditelje, ukoliko je to moguće. (Colosi i Dunifon, 2003: 2).

Što se tiče razine obrazovanosti korisnika programa, Goleman ukazuje na važnost emocionalne inteligencije (Goleman, 1997), što sugeriraju dokazi koji pokazuju bolju posjećenost od strane roditelja koji su visoko obrazovani (Whittaker i Cowley, 2012: 4, prema Haggerty, 2001) i koji su pokazali razumijevanje vlastitih uloga u upravljanju djetetovim ponašanjem (Whittaker i Cowley, 2012: 4), zbog čega je potrebno definirati strategiju pristupanja nisko i srednje obrazovanoj populaciji.

Sanders (2003) tvrdi da mnogi roditelji prijavljuju poteškoće u balansiranju rada i obiteljskih obaveza zbog čega ne mogu pristupiti programima za roditelje. Razvoj roditeljskih intervencija, u obliku programa pomoći za zaposlenike, može biti koristan kako bi se omogućilo zaposlenim roditeljima da uspostave ravnotežu između posla i doma. Postoje dokazi da sukob unutar obitelji doprinosi stresu na poslu, niskoj motivaciji, nesreći na radu te niskoj produktivnosti. Sanders i Martin (2003) utvrdili su da zaposleni roditelji koji su završili Workplace Triple P pokazuju značajno veće razine učinkovitosti u završavanju radnih zadataka i nižu razinu stresa u odnosu na kontrolnu skupinu. Na kraju, programi prilagođeni potrebama zaposlenih roditelja mogu biti dio „obiteljske prijateljske“ politike zapošljavanja unutar poslovnih organizacija. (Sanders, 2003: 13).

3.1.3. Sadržaj programa

Dokazi iz kvalitativnih i eksperimentalnih studija sugeriraju važnost da programi imaju jasne ciljeve i sadržaj poduprte snažnim teorijskim temeljima (Whittaker i Cowley, 2012: 6, prema Barlow i sur., 2008; Moran i sur., 2004). Poteškoća je, međutim, da brošure koje prikazuju rezultate roditeljskih programa rijetko nude puno detalja o stvarnom sadržaju programa ili spominju osnovna teorijska polazišta. Nedostatak jasnoće o sadržaju kolegija i podupirajuće teorije ima dvije važne implikacije. Prva se odnosi na to kome je program namijenjen, dok se druga odnosi na adekvatan prijenos sadržaja. Naime, Barlow i sur. (2008) smatraju da postoji zabrinjavajuća tendencija za praktičare da „miješaju i podudaraju“ drugačije programe, prijeteci kvaliteti i vjerojatnosti da se postignu očekivani ishodi. Dakle, uspješno vođenje zahtijeva dobar kurikulum i vješte praktičare koji će uspješno prenijeti sadržaj programa. (Whittaker i Cowley, 2012: 6, prema Barlow i sur., 2008). Isto tako, Ajduković i Marohnić (2010) su mišljenja da se u djelotvornom programu treba koristiti znanstveno potvrđena teorija odnosno teorijski model koji objašnjava razvoj problema na koji je usmjeren program te kako bi opisao kako i zašto će upravo odabrani programi/aktivnosti dovesti do promjene ponašanja. Pokazalo se da programi, koji integriraju veći broj teorijski utemeljenih intervencija, daju bolje rezultate. Naime, takvi programi koriste planiranje/kreiranje „od kraja“, odnosno, počinju od ciljeva i uz njih vezanih očekivanih ishoda (nakon što se identificira problem ili potreba) i idu „unazad“ kako bi razvili strategiju koja će dovesti do poželjnog ishoda. (Ajduković i Marohnić, 2010: 22). Zatim, Čudina-Obradović također ističe da sadržaj programa mora biti jasno namijenjen određenoj uskoj, ciljanoj skupini (budući roditelji, samohrani roditelji i sl.), mora biti zanimljiv članovima skupine i usmjeren na njihove konkretne, specifične probleme. Ona navodi da valja voditi računa i o specifičnim interesima i potrebama majki i očeva. Stoga je neke programe bolje organizirati posebno za majke i posebno za očeve, a neke je bolje organizirati zajednički. (Čudina-Obradović, 2003: 64, prema Lengua i sur., 1992).

Maleš (1995) smatra da su sadržaji programa obrazovanja roditelja manje važni od metode rada, čemu svjedoče razna predavanja za roditelje koja su polučila neuspjeh. (Maleš, 1995: 28). Naime, ako se roditelji tretiraju kao „neznalice“, što u njima budi nezainteresiranost za navedeni oblik edukacije, postaju pasivni slušaoci, a posljedice se manifestiraju u činjenici koliko roditelj ima povjerenje u sebe i svoje roditeljske vještine, odnosno koliko roditelj postaje ovisan o preporukama profesionalaca. Osjećaj nekompetentnosti smanjuje roditeljsku

sposobnost učenja i preuzimanja inicijative, a uz to se može javiti osjećaj bespomoćnosti koji rezultira time da roditelji sve manje pokušavaju učiniti za sebe. (Maleš, 1995: 29). Dakle, polazi se od toga da roditelji imaju deficit znanja koji informacijama treba smanjiti, a pritom im se ne daje mogućnost da svoja razmišljanja i iskustva unose u proces obrazovanja. (Stričević, 2011: 19). Stoga se u uspješnim programima polazi od isticanja prednosti roditelja kako bi otkrili svoje kompetencije te se posljedično dobro osjećali u svojoj ulozi i time smanjili ovisnost o stručnjacima. Ujedno, ovaj pristup motivira roditelje da se aktivno uključe u program. (Becher, 1984: 25).

3.1.4. Dizajniranje programa

Mnogi autori ističu da je u dizajniranju programa za roditelje bitan interes roditelja (Mahoney i sur., 1999; Stričević, 2011: 19), no postavlja se pitanje što ako roditelji nisu zainteresirani niti motivirani – kakve programe za njih kreirati? Svakako valja poći od činjenice da roditelji preferiraju oblike u kojima mogu biti aktivni, a ne samo pasivni slušatelji. Stoga će radije sudjelovati u radionicama nego slušati predavanja. (Maleš, 1995: 31). Isto tako, roditelji preferiraju programe u kojima vide osobnu korist, odnosno one u kojima mogu dobiti brzi odgovor i pomoć stručnjaka na konkretne problematične situacije. Istraživanje provedeno na velikom uzorku hrvatskih obitelji (Milanović i sur., 2001) pokazalo je da su roditeljima glavni razlozi za uključivanje u programe za roditelje dobivanje savjeta i razmjena iskustva. Stoga je razumljivo zašto su zajednički programi za djecu i roditelje prvi izbor roditelja, savjetovalište (telefonsko ili ambulantno) drugi, dok je za predavanja i tečajeve zainteresiran tek svaki peti roditelj, a za školu za roditelje tek njih šest od stotinu. (Stričević, 2011: 19).

Važno je da se program provodi kroz više razina zbog toga što postoje različite razine disfunkcije i bihevioralnih poremećaja u djece i što roditelji imaju različite potrebe i preferencije s obzirom na vrstu, intenzitet i način pomoći koju zahtijevaju. Ovako postavljen pristup osmišljen je da maksimalizira učinkovitost, izbjegava nepotrebno trošenje te osigurava da program bude dalekosežan unutar zajednice. (Sanders, 1999: 72). Međutim, djelotvornost svake strategije korištene unutar višekomponentnih programa treba testirati kako bi se lakše identificirale one strategije koje bi mogle postati suvišne kada se koriste u kombinaciji s drugima. (Whittaker i Cowley, 2012: 7). Isto tako, važnost provođenja programa kroz više razina relevantna je kao izbor roditeljima jer se na taj način omogućava da se biraju manje i

više zahtjevni programi te se ujedno eliminira prepreka – da je obuka previše zahtjevna ili čak više na teret nego od pomoći – koju navodi Barlow. (Whittaker i Cowley, 2012: 4, prema Barlow i sur., 2005a).

Ajduković i Marohnić (2010) tvrde da se je potrebno usmjeriti na komponentu umrežavanja i poticanja novih usluga u drugim sustavima i drugim organizacijama/udrugama u svrhu djelotvornosti programa. Zatim, ističu da je bitno imati pregled usluga i preventivnih programa radi identificiranja nepokrivenih potreba, dijelova populacije i čimbenika rizika te da je važna suradnja s lokalnom zajednicom kako bi se osiguralo zajedničko djelovanje kroz projekte koji na razini lokalne zajednice zadovoljavaju kriterij „sveobuhvatne usluge.“ (Ajduković i Marohnić, 2010: 24). Whittaker i Cowley (2012) podupiru to mišljenje te konstatiraju da je u procesu dizajniranja programa potrebno voditi računa o povezanosti programa s drugim oblicima potpore obitelji koji su u stanju riješiti različite probleme. Primjerice, prepreka za sudjelovanje i angažman pojačana je kada se roditelji suočavaju s mnoštvom problema, kao što su niski prihodi, obiteljska nesloga, neorganiziran i kaotičan način života i/ili bolest. (Attride-Stirling i sur., 2004; Barnes i sur., 2006). Čimbenici kao što su ovi osobito su teški kada su roditelji mladi, imaju ograničeno obrazovanje, slabo su pismeni te imaju nisku razinu verbalnog izražavanja koja ograničava socijalnu kompetenciju. Stoga je bitno da programi reagiraju na različite potrebe. (Whittaker i Cowley, 2012: 5).

Relevantnost povezanosti programa s drugim oblicima potpore obitelji vidljiva je na primjeru pružanja zdravstvene njege obitelji. Naime, s obzirom na to da su obiteljski liječnik ili medicinska sestra često prvi kontakt za roditelje koji se suočavaju sa poteškoćama u ponašanju kod njihove djece, usluge zdravstvene skrbi trebale bi biti povezane s podrškom roditeljima. Problem kojeg je potrebno savladati odnosi se na situacije kada su profesionalci primarne zaštite u položaju da pruže podršku roditeljima, a nemaju dovoljno resursa niti su podučeni za pružanje učinkovite mentalne podrške djeci i obiteljima. Budući da imaju redovite kontakte s mladim obiteljima, usluge primarne skrbi mogu poduzeti nekoliko važnih koraka za promicanje dječjeg mentalnog zdravlja. Rano otkrivanje značajnih odstupanja od normalnog razvoja i davanje savjeta za roditelje koji traže informacije o razvojnim pitanjima treba postati dio rutine dobre skrbi za djecu. Pružanje kratkih konzultacija o problemima ponašanja kod djece i povećani pristup rane intervencije za obrasce ponašanja disfunkcionalnih obitelji može spriječiti kasnije, ozbiljnije probleme. Dugoročno, široko rasprostranjena provedba te preventivne primarne zdravstvene zaštite može funkcionirati na

način da smanji broj djece koja zahtijevaju specijalističke, zdravstvene usluge. Kroz ovu vrstu primarne zdravstvene zaštite, podrška roditeljstvu postat će sastavni dio zdravstvene njege obitelji. (Sanders, 2003: 11).

Isto tako, potrebno je imati na umu da krajnji cilj programa obuhvaća promjenu ponašanja, a kako je ponašanje složeno i pod utjecajem brojnih čimbenika, potrebno je uzeti u obzir individualne (uvjerenja, motivacija, znanje, vještine, očekivanje) i okolinske činitelje (obitelj, kulturne norme, susjedstvo, socijalna politika) koji utječu na ponašanje. Naime, poznate su neke činjenice o mijenjanju ponašanja na individualnoj razini. Primjerice, povećanje znanja i vještina je nužno, ali nije dovoljno za promjenu ponašanja. Treba uključiti i razinu stavova, uvjerenja, motivacije za primjenu naučenog ponašanja, integraciju ponašanja u vlastiti sustav uvjerenja i identitet jer tada promjena ponašanja dobiva širi smisao i osigurava održivost promjene. Kad se planira i provodi neka komponenta programa, valja imati na umu da ljudi mogu „obrađivati“ malu količinu informacija u određenom vremenu te da bez vježbanja odnosno primjene u praksi, ljudi vrlo brzo zaborave što su naučili. Dakle, promjena ponašanja je proces, a ne događaj, a pritom je važno voditi računa o tome da ljudi mogu biti u različitim fazama spremnosti na promjenu. Zatim, poznate su neke činjenice o mijenjanju okolinskih čimbenika ponašanja što je vidljivo u sljedećim konstatacijama. Individualne strategije osnaživanja uspješnije su ukoliko se istodobno događaju potrebne promjene u okruženju. Stoga je potrebno mijenjati okolinu (obitelj, kulturne norme, izvore sredstava i podrške u okruženju) kako bi se promicala pozitivna ponašanja, a prevenirala nepoželjna ponašanja. (Ajduković i Marohnić, 2010: 2).

3.1.5. Organizacija programa

Što se grupnog rada tiče, program je najbolje organizirati u malim skupinama, od najviše 12-15 članova, u trajanju od 8 do 16 tjedana, sa sastancima jednom tjedno po 2 sata. (Čudina-Obradović, 2003: 65, prema Long i sur., 2001; Forgatch i DeGarmo, 1999). Uz to, potrebno je voditi računa o usklađenosti duljine i intenziteta programa u odnosu na težinu rizičnih čimbenika u obitelji. (Colosi i Dunifon, 2003: 1). Kako bi se spriječilo odustajanje sudionika, potrebno je program organizirati u najpovoljnije vrijeme za polaznike, obično u ranim večernjim satima, osigurati čuvanje djece, a eventualno prirediti lagani obrok i/ili osvježavajuća pića. (Čudina-Obradović, 2003: 65). Skupina sudjeluje na predavanjima, u

raspravama, iznošenju vlastitih primjera i razmišljanja, radionicama za uvježbavanje određenih vještina, gledanju videozapisa o ispravnom roditeljskom ponašanju. Poželjno je da svi članovi skupine dobiju pisane materijale u obliku letaka, jednostavnih priručnika i uputa na širu literaturu te „domaće zadaće“. Vrlo je korisno potaknuti članove skupine da se izvan programa samostalno organiziraju u skupinu samopomoći, da budu u međusobnoj telefonskoj vezi, da razmjenjuju iskustva i raspravljaju o svemu što ih zanima. Važan je i izbor „osobe za kontakt“, oko koje će se oformiti buduća skupina samopomoći te na taj način potaknuti članove na održanje skupine i nakon završetka programa. (Čudina-Obradović, 2003: 64). Isto tako, osoba za vezu treba i u tijeku tjedna održavati telefonski kontakt sa sudionicima, brinuti se za mogućnost nadoknade propuštenog predavanja, motivirati sudionike na dolazak, slati redovito (jednom mjesečno) letke i materijale s obavijestima o radu i napretku skupine te davati sudionicima osjećaj kontinuiteta i pripadanja skupini. (Čudina-Obradović, 2003: 65).

Program obrazovanja uvijek je određen područjem djelovanja i problematikom, a može se odvijati kroz različite organizacijske oblike. Osim grupnog rada, oblik može biti i individualni rad. (Stričević, 2011: 14). Dakle, u organizacijskom smislu programi za roditelje mogu se provoditi u sljedećim oblicima (detaljnije će biti prikazani u sljedećem poglavlju):

- škola za roditelje
- tečaj za roditelje
- predavanje za roditelje
- radionica za roditelje
- tribina
- savjetovalište
- igraonica
- program kućnih posjeta

(Milanović i sur., 2000: 130).

U organiziranju i provođenju programa za roditelje polazi se od osnovnih načela (Stričević, 2011: 17; Maleš, 1995: 30-34):

- roditeljima treba pomoći da napuste ideju o idealnom i savršenom roditeljstvu i ujedno im osvijestiti što znači biti dovoljno dobar roditelj;
- budući da roditelji radije sudjeluju u programu ako vide korist i znaju da time pomažu djeci, potrebno je da su ciljevi jasni i da roditelji znaju što se očekuje kao rezultat.

Naime, tvrdi Maleš (1995), na taj način roditelji mogu sami procijeniti hoće li sudjelovati što često ovisi o vjeri da li će to pomoći njihovoj djeci.;

- roditeljima treba omogućiti da budu aktivni u procesu obrazovanja i usmjeriti rad na rješavanje problematike, a ne na slušanje o njoj;
- valja polaziti od iskustva roditelja i podržati ih u onom što već znaju te im omogućiti razmjenu iskustva. Naime, Maleš (1995) konstatira da nastavljanjem na ono što roditelji već znaju i primjenjuju potiče ih se da vjeruju u sebe. Također, dobro je naglasiti da ne postoji samo jedan put za dobro roditeljstvo;
- treba predvidjeti i ponuditi više oblika obrazovanja da bi roditelji mogli birati sadržaj, stupanj svog sudjelovanja i stil učenja. Naime, roditeljima je potrebno pružati mogućnost izbora sadržaja, metoda, materijala, stupanj učešća i sl. jer se oni razlikuju s obzirom na interese, stil, brzinu i način učenja. Roditelji najbolje uče kada su sadržaji usko povezani za njihovu životnu situaciju jer očekuju da će novo naučene ideje moći odmah primijeniti.;
- valja osmisliti programe na način da omogućavaju roditeljima osjećaj zadovoljstva i uspjeha što može razviti samopouzdanje. Naime, kada se roditeljima osigura osjećaj osobnog zadovoljstva i uspjeha, to im daje želju za nastavkom aktivnosti i daljim razvojem roditeljskih vještina. Poznato je da nas više motivira i da ćemo više ustrajati kada sami vjerujemo da smo kompetentni i da možemo bolje.;
- u osmišljavanju programa, oblika, strategija i tehnika rada treba uzeti u obzir činjenicu da se roditelji u mnogočemu razlikuju (od obrazovnog statusa, percepcije sebe kao roditelja, obiteljskih okolnosti, interesa i sustava vrijednosti do realnih potreba). Isto tako, Kovačević (1995) potvrđuje da su grupe roditelja po većini obilježja heterogene: po dobi, naobrazbi, broju djece, redoslijedu rođenja djece, zanimanju, profesionalnom statusu, socijalnoj moći, kulturnim potrebama i dr. (Kovačević, 1995: 245).;
- posljednje načelo dodaje Maleš (1995); potrebno je jačati mogućnost rada u timu kako bi se roditelji poticali da dijele svoja iskustva s ostalima. Na taj način oni su si međusobno podrška, a i pokazalo se da roditelji najbolje uče jedni od drugih jer se u tom odnosu osjećaju sigurni, ravnopravni, postoji veći osjećaj empatije i razumijevanja nego u komunikaciji sa stručnjacima.

3.1.6. Prostorni uvjeti

Sa stajališta prostornih uvjeta, programi za roditelje mogu se provoditi u pučanstvu namijenjenim i otvorenim prostorima, prostorima u kojima se provode drugi programi za djecu ili građanstvo te u obiteljskom domu. (Milanović i sur., 2000: 131).

3.1.7. Financijska sredstva programa

Financijska sredstva za provedbu programa za roditelje dužan je osigurati osnivač, odnosno pokretač programa. Program svojim novčanim sredstvima mogu podupirati i njegovi korisnici te ostali zainteresirani subjekti. Moguće je razlikovati programe od javnoga društvenog značaja i interesa koji su besplatni za korisnike, društveno poželjne programe koje sufinancira društvena zajednica i tržišno orijentirane programe i projekte. (Milanović i sur., 2000: 130).

3.1.8. Priprema programa

Sa stajališta pripreme programa za roditelje preporuča se da institucija koja program provodi prije početka provedbe izradi okvirni plan i program rada. On se treba temeljiti na obilježjima institucionalnog ili sustavnog opredjeljenja, potrebama društva, prioritetima lokalne zajednice, odnosno na potrebama korisnika sredine u kojoj će se program provoditi. U njegovom kreiranju trebaju sudjelovati stručnjaci različitih profila jer svaki program treba biti interdisciplinaran u orijentaciji i usklađen sa stajališta različitih potreba korisnika i njihovih mogućnosti participiranja u programu. (Milanović i sur., 2000: 132).

3.1.9. Voditelji programa

Sa stajališta stručnjaka koji sudjeluju u provedbi različitih programa za roditelje primaran je zahtjev za suvremeno educiranim i kompetentnim djelatnicima odgovarajućih struka. (Milanović i sur., 2000: 130). Tome u prilog govore tvrdnje da programe trebaju provoditi stručnjaci koji su senzibilni, kompetentni i koji su prošli odgovarajući trening, stručnjaci koji dobivaju odgovarajuću podršku i superviziju. Naime, specifična izobrazba i podrška stručnjacima je ključna. Isto tako, potrebno je obratiti pozornost na istraživanja koja

su pokazala da čak i kad su stručnjaci obrazovani, odnosno trenirani na odgovarajući način, učinak programa može biti ograničen čestim promjenama suradnika, niskim radnim moralom i nedostatkom posvećenosti/privrženosti programu, odnosno organizaciji. Zbog toga je neophodno da stručnjaci osiguraju dosljednost i kontinuitet programa. (Ajduković i Marohnić, 2010: 27).

Stručnjaci su često osposobljavani samo za rad s djecom, ne i s odraslima, što može biti uzrokom zbog kojeg roditelji ne prihvaćaju pojedini program. (Stričević, 2011: 20). Stoga je za stručnjake koji rade s roditeljima neophodno da proučavaju psihologiju odraslih, posebice roditelja jer su mnogi odgojni problemi u djece povezani s ličnosti roditelja, njihovim odnosima i obiteljskom atmosferom. (Savićević, 1967: 51). Prema tome, obrazovanje roditelja zahtijeva profesionalce koji razumiju kako odrasli ljudi uče i funkcioniraju što zahtijeva poznavanje strategije intervencije i medijacije, a uz to je potrebno imati sposobnost davanja jasnih informacija s konkretnim primjerima, znati se prilagoditi različitim stilovima učenja, znati strategije iskustvenog učenja i kako osigurati *feedback*, poznavati osnove menadžmenta radi dobrog planiranja i evaluacije, posjedovati komunikacijske vještine, itd. Uloga poučavatelja roditelja mijenja se danas iz stručnjaka u partnera (Smith, 2002), što znači da nije dovoljno samo poznavati područje razvoja i odgoja djeteta nego je potrebno znati i kako se različiti oblici suradnje s roditeljima razvijaju u smjeru partnerskih odnosa – odnosa koji se temelje na povjerenju i razmjeni. (Stričević, 2011: 20). Prema tome, u modelu osnaživanja stručnjaci više ne vide svoju ulogu u tome da oni odrede koje su potrebe roditelja i što trebaju učiniti da bi adekvatno odgovarali na dječje potrebe. Umjesto toga, roditelje gledaju kao partnere s kojima surađuju kako bi roditelji nalazili svoje načine ispunjavanja roditeljskih odgovornosti na dobrobit djeteta i vlastito zadovoljstvo. Stručnjaci iz svojega profesionalnog i osobnog iskustva nude roditelju nove ideje na provjeru i inspiraciju te pružaju povratnu informaciju i podršku, a iz roditeljskih iskustava i reakcija uče i razvijaju vlastitu kompetenciju. (Pećnik i Starc, 2010: 37). Dakle, stručnjaci više ne bi trebali određivati sadržaj programa bez da se prvotno konzultiraju s roditeljima. Na taj način profesionalci gube svoju „staru“ funkciju i dobivaju „novu“ ulogu pomagača, a roditelji preuzimaju odgovornost te sami definiraju svoje potrebe.

3.1.10. Uvažavanje kulturne i jezične raznolikosti

Sanders ukazuje na potrebu prilagodbe programa u multikulturalnom društvu te napominje da bilo koja roditeljska intervencija treba biti osjetljiva na roditeljske potrebe kulturno i jezično raznolike skupine. (Sanders, 2003: 13). To potvrđuju i sljedeće konstatacije. Djelotvoran program treba biti uklopljen u norme zajednice i usklađen s kulturnim normama ciljne skupine. Tako nije isto odvija li se program u ruralnoj ili urbanoj zajednici, je li namijenjen roditeljima koji su pod visokim roditeljskim stresom zbog prezaposlenosti ili pod visokim životnim stresom zbog nezaposlenosti. Neprilagođenost kulturi ciljne skupine često dovodi do problema slabe motivacije sudionika, kojima bi intervencije najviše trebale, da se u nju uključe. Također, nije uvijek dovoljno provesti sadržaj nekog dobrog međunarodnog programa i/ili njegovih dijelova, već ga je potrebno prethodno razmotriti pod vidom kulturnih normi i tradicije zajednice te po potrebi modificirati neke dijelove uvažavajući socijalne norme i način života ciljne populacije. (Ajduković i Marohnić, 2010: 27).

Nedavno je razvijena verzija *Grupe Triple P* posebno za roditelje među starosjediocima Australije. U nasumično kontroliranoj probi Turner i Sanders utvrdili su da su nakon sudjelovanja u takvim programima roditelji izvijestili o znatno nižim razinama ponašajnih i emocionalnih problema svoje djece, povećanoj roditeljskoj samoefikasnosti te o nižoj razini roditeljskih problema. Ovi pozitivni rezultati i slični rezultati drugih etničkih skupina pokazuju da su ključna načela pozitivnog roditeljstva primjenjiva u mnogim različitim kulturnim kontekstima jer su programi kulturološki prilagodljivi. (Sanders, 2003: 13).

3.1.11. Mediji kao relevantan faktor u provedbi programa

Jedan od načina za širenje učinkovitije intervencije roditeljstva je putem medija. Ciljevi medijske strategije uključuju normalizaciju procesa sudjelovanja u roditeljskim programima, destigmatizaciju ideje dobivanja pomoći prilikom rješavanja pitanja roditeljstva, povećanje receptivnosti roditelja za određene poruke o roditeljstvu i promicanje samodostatnosti u roditeljstvu. Odnosno, povećava se mogućnost da poruke dođu do roditelja i da ih oni prihvate. Ovakva sveobuhvatna medijska strategija može uključivati televiziju, radio, tisak i internet. (Sanders, 2003: 8).

Televizijski obrazovni programi za roditelje imaju prednost zbog toga što se pomoću njih može pristupiti u privatnosti doma od strane velikog dijela stanovništva, od kojih su neki roditelji koji žive u ruralnim i udaljenim mjestima, do kojih je inače teško doći. To može pomoći roditeljima da prepoznaju rane znakove upozorenja na ponašajne (bihevioralne) i emocionalne probleme u djece te ih potaknuti da rano traže stručni savjet kad minimalna razina intervencije može biti dovoljna za rješavanje izdvojenih problema u ponašanju djece. (Sanders, 2003: 9, prema Sanders i Markie-Dadds, 1997). Štoviše, televizijski obrazovni program za roditelje može promovirati i povećati svijest zajednice o učinkovitim strategijama roditeljstva i shvaćanju koju ulogu obitelj ima na zdravlje i dobrobit djece. Sanders navodi kako je nedavno razvijena univerzalna *Triple P* strategija promicanja zdravlja koja uključuje medijsku kampanju o roditeljstvu što se temelji na televizijskim serijama, osobito *Families*, koja je prikazana u udarnom terminu na komercijalnoj televizijskoj mreži u New Zelandu. Serija koristi zabavni format za pružanje praktičnih informacija i savjeta za roditelje o raznolikosti učestalih bihevioralnih i razvojnih problema u djece, kao i druga pitanja roditeljstva. Glavni segmenti su: reportaža, u kojoj su predstavljene kratke rasprave o nizu obiteljskih problema (npr. uloga očeva); segment u kojem slavna obitelj govori o nizu tema u njihovim obiteljima; zdravstveni savjeti za obitelji, njega životinja i integriranje kućnog ljubimca u obiteljski život te zanimljivosti o trenutnom stanju obitelji u društvu. (Sanders, 2003: 9).

Za neke obitelji to je jedino sudjelovanje koji će imati u roditeljskom programu. Ova razina intervencije može biti osobito korisna za roditelje koji imaju dostatne osobne resurse (npr. motivacija, vještina pismenosti, predanost, vrijeme i podrška) kako bi implementirali predložene strategije sa samo kratkim roditeljskim savjetom. Međutim, medijska strategija sama po sebi vjerojatno neće biti učinkovita za roditelje koji imaju dijete s teškim poremećajem u ponašanju ili ako roditelj ima samo neke osobne resurse koji su gore navedeni, ili ako su depresivni, u konfliktnom odnosu ili ako pate od velike psihopatologije. U tim slučajevima potreban je intenzivan oblik intervencije. (Sanders, 2003: 10).

3.1.12. Važnost političkog konteksta

Roditeljske intervencije odvijaju se unutar sociopolitičkoga konteksta. Istraživači obiteljskih intervencija moraju „brusiti“ svoje vještine političkog zastupanja, tako da više

sredstava ide na financiranje širenja roditeljstva, temeljenog na dokazima i programa obiteljskih intervencija. Jedna briga je ta da mnoge vlade ne vide roditeljske intervencije kao dio *mainstreama* kliničkih usluga koje se isporučuju kroz zdravstvene usluge općeg i mentalnog zdravlja. Zapravo, roditeljske intervencije često su financirane kroz socijalne sektore nevladinih organizacija. Ovi mehanizmi financiranja učestalo se javljaju sa zahtjevima za minimalnom odgovornošću i malo inzistiranja da se koriste roditeljske intervencije temeljene na dokazima. Nedovoljan napor sustava najčešće je posvećen pružanju odgovarajućeg stručnog usavršavanja praktikanata kako bi kvalitetno prenijeli roditeljsku intervenciju umjesto i na vještine političkog zastupanja. (Sanders, 2003: 14).

3.2. Evaluacija i ishodi programa

Svrha je evaluacije rasvijetliti odnos između cilja, uloženi resursa i rezultata, na što upućuje logički model. Naime, on pokazuje odnos između onoga što se ulaže, rezultata programa i očekivanog ishoda za neposredne sudionike (roditelje) i za posredne korisnike (primjerice, djecu koja ne sudjeluju u programu, ali će zbog promjene ponašanja roditelja imati od njega koristi). Logički model uključuje nekoliko razina očekivanih postignuća: neposredna postignuća uključuju promjenu znanja, stavova, vještina dok se međurazina postignuća odnosi na promjene ponašanja i primjene vještina s ciljem da ishodi poprime dugotrajni oblik. Nadalje, logički model ima nekoliko svrha: planiranje programa (pomaže da se strateški osmisli program), upravljanje programom (pomaže da se planiraju i prate aktivnosti unutar programa), evaluaciju (olakšava da se odredi što se evaluira i u kojem trenutku kako bi se resursi koristili djelotvorno i uspješno) i usklađivanje (uključenih – onih koji nude program i provode ga, korisnika, onih koji vrednuju ili financiraju program, zajednice u kojoj se program odvija – omogućuje razumijevanje kako program djeluje i što pokušava postići). Zatim, bitan dio logičkog modela čine komponente: ciljevi – definiranje svrhe programa, resursi – što je potrebno za provedbu programa, aktivnosti – akcije koje se koriste za ostvarivanje programa, rezultati – mjerljivi i konkretni pokazatelji provedbe aktivnosti, postignuća – neposredne, mjerljive posljedice programskih aktivnosti na različitim razinama te ishodi – promjene do kojih program treba dovesti. (Ajduković i Marohnić, 2010: 35-37). Dakle, u svrhu temeljite evaluacije neophodno je usklađivanje ciljeva s organizacijskim kapacitetima, radi utvrđivanja ishoda koje program treba postići, a prilikom njihova definiranja važno je imati na umu da su relevantni za postizanje svrhe programa,

povezani sa sadržajem i načinom provođenja programa te utemeljeni na dostupnim podacima. Pritom je ključno da očekivani ishodi mogu dati odgovor na pitanje „Do koje će razlike u odnosu na ranije razdoblje doći zahvaljujući provođenju programa?“ (Ajduković i Marohnić, 2010: 37).

Svaki program prevencije ili tretmana trebao bi dovesti do promjene. Naime, nije dovoljno da je program zanimljiv ili da se korisnici u njemu osjećaju ugodno, već je ključna promjena korisnika u smjeru unaprijed definiranih ciljeva intervencije. Ovisno o razini djelovanja, ta promjena može biti kognitivna (stjecanje novih znanja, usvajanje i uvježbavanje vještina, promjene u stavovima i uvjerenjima, promjene u motivaciji, promjene u očekivanjima od samog sebe i drugih), promjena ponašanja (promjene nepoželjnog ponašanja, uvođenje novih oblika djelovanja, promjene odluka, promjene društvenih mjera i politika) ili/i promjena okolnosti (primjerice, civilno će društvo u partnerstvu s ostalim dionicima provoditi održive programe podrške roditeljima i djeci pod rizikom; za programe prevencije i tretmana nad djecom izdvajat će se povećana sredstva i sl.). (Ajduković i Marohnić, 2010: 35).

Evaluacija može biti unutarnja i vanjska. Unutarnja evaluacija podrazumijeva korištenje vlastitog osoblja organizacije u svrhu vrednovanja programa dok kod vanjske evaluacije procese rada i ishode evaluira stručnjak koji je neovisan i nije u sukobu uloga u odnosu na organizaciju. Oba pristupa evaluaciji imaju svoju opravdanost, nadograđuju se i daju veću legitimnost onome što se evaluira. Zatim, djelotvorni programi uključuju evaluaciju procesa rada (evaluacija procesa) odnosno procjenu kako korisnici doživljavaju aktivnosti koje se provode, te evaluaciju postignutih rezultata (evaluacija ishoda), odnosno do kojih je stvarnih promjena doveo program. (Ajduković i Marohnić, 2010: 28).

Ono što je još bitno u procesu provedbe programa jest vođenje evidencije o osnovnim pokazateljima njegove provedbe – to se odnosi na podatke o voditeljima, mjestu održavanja, vremenu provedbe, podacima o korisnicima i učestalosti korištenja programa te zabilješke o specifičnim zbivanjima i intervencijama tijekom programa. (Milanović i sur., 2001: 133). Uz to, potrebno je osigurati elemente za procjenu uspješnosti programa prije početka, za vrijeme i nakon završetka programa, te prema ciljevima programa unaprijed odrediti mjere i kriterije promjena u ponašanju koje smo željeli postići kao što je sugerirano logičkim modelom. (Čudina-Obradović, 2003: 66, prema Mathews i Hudson, 2001). Po svojoj uspješnosti poznat je program *Promjenom do dobrog roditeljstva* (Čudina-Obradović, 2003: 66, prema Forgatch

iDeGarmo, 1994) koji je namijenjen samohranim majkama, u trajanju od 16 i pol tjedana. On sadrži sve nabrojene elemente dobrog programa roditeljstva, a njegove provjere pokazuju da su majke u programu, za razliku od neobuhvaćenih samohranih majki, značajno promijenile roditeljsko ponašanje: došlo je do smanjenja nasilnog roditeljstva, do povećanja količine učinkovitih postupaka te je zaustavljeno smanjenje pozitivnog roditeljstva. Primijećene su pozitivne promjene i u ponašanju djece, a poboljšana je i njihov školski uspjeh. Isto tako, program je pokazao da će obrazovni program za roditelje biti to uspješniji što je bolje sadržajno i metodički zamišljen te što sadrži više elemenata osobne brige i praćenja za svakog sudionika. (Čudina-Obradović, 2003: 66). Nadalje, evaluacija programa *Growing Child* (Ljubetić, 2007: 81, prema Bennett i Grimley, 2001), pokazala je sljedeće: budući da se roditelje shvaća kao središnje i najvažnije osobe u dječjem razvoju, programi obrazovanja roditelja trebaju biti potpora i pomoć roditeljima, a ne zamjena za roditeljsku ulogu te je vjerojatnije bolje roditeljstvo kad su ponuđeni materijali u skladu s dobi djece koju roditelji imaju. Jedan od možda najznačajnijih rezultata dobivenih evaluacijom jest činjenica kako su roditelji, ne samo dobivali važne informacije, već su o tim informacijama međusobno raspravljali te tako potaknuli međusobne razgovore o djetetu, koji do tada nisu bili uobičajeni u vlastitom domu i obitelji. (Ljubetić, 2007: 81). Dakle, uočljivo je da su ispitanici koji su ulagali u roditeljstvo uspjeli razviti senzibilitet da bi mogli čuti i uvažiti drugoga, biti podrška, a ne samo kritika i pomoć, podijeliti i nositi roditeljsku odgovornost za odgoj djece i prepoznati vlastite istine i tajne, omogućiti drugima oko sebe da lakše međusobno komuniciraju o osobnim teškoćama i ograničenjima, bez stalnog i paničnog straha od raspada obitelji. Rezultati pokazuju statistički značajnu promjenu roditeljskih odgojnih stavova nakon aktivnoga roditeljskog sudjelovanja u programima za roditeljstvo u odnosu prema djeci i manje neiskrenih obiteljskih odnosa. Može se očekivati da će roditelji koji nisu poučavani teže pokazivati promjene u odgojnim stilovima od onih koji su poučavani. Ulaganje u roditeljstvo ima višestruku dobit: bolje djelovanje roditelja, bolje djelovanje obitelji kao cjeline i stabilniji odgoj djece. (Sunko, 2008: 399).

U nastavku prikazani su programi koji se uspješno provode u drugim zemljama. Primjerice, pozitivni učinci različitih programa potpore roditeljima vidljivi su iz studije *Telleen* koja je uspoređivala majke što su sudjelovale u programima potpore obiteljima u lokalnoj zajednici i majke koje takve vrste programa nisu koristile. Riječ je o zajednici čiji su odrasli članovi uglavnom zaposleni u tvornicama, s visokom stopom nezaposlenosti i zlostavljanja djece. Prema ovom istraživanju, majke sudionice programa potpore češće su prijavljivale teškoće u

ponašanju djece nego ostale majke iz zajednice sa sličnom dobi djece. Tražeći pomoć, majke korisnice programa potpore isticale su kako problemi u ponašanju djece utječu na njihovo osobno ponašanje kao roditelja. Iako su tražile pomoć, ove majke nisu bile depresivne, vjerovala su kako im nedostaje pedagoške kompetentnosti i izrazile su više potrebe za socijalnom potporom u roditeljstvu, od majki koje nisu koristile programe potpore. Mogući je razlog ovakvom ponašanju majki iz skupine korisnica programa potpore bolja informiranost i educiranost majki koje su onda mogle i prepoznati teškoće u ponašanju svoje djece, ali i svojevrsna sigurnost i osnaženost da se o teškoćama u djetinjstvu u obitelji javno progovori, vrlo vjerojatno očekujući i vjerujući u pomoć stručnjaka. (Ljubetić, 2007: 83). Koliko god programi za roditelje bili razvijeni, oni najprije moraju biti prilagođeni kulturnom i gospodarskom kontekstu u kojem se primjenjuju (Ljubetić, 2007: 84, prema LeVine i White, 1986) te s tim u vezi moraju biti osigurani različiti pristupi obrazovanju roditelja kako bi uspješno zadovoljili potrebe kulturno različite populacije. (Ljubetić, 2007: 81, prema Bennett i Grimley, 2001). Također je potrebno pružati potporu ovim programima od strane drugih programa iz područja zdravstva, socijale, javnog obrazovanja, itd. Nadalje, ovi programi ne mogu sami po sebi riješiti probleme koji su posljedica siromaštva, rata, stradanja, migracije obitelji, ali mogu pomoći roditeljima da se lakše suoče sa stvarnim problemima i u takvim uvjetima prepoznaju i uspješnije zadovolje dječje potrebe i prava. (Ljubetić, 2007: 84).

Također, važnim su se pokazali programi namijenjeni ciljanoj, rizičnoj skupini (depresivnim roditeljima, roditeljima koji koriste opojna sredstva, proživljavaju zlostavljanje u obitelji ili druge ozbiljne rizike), koji su se pokazali uspješnijima kada su se ti problemi prepoznali i rješavali adekvatnim putem. (Bowman i sur., 2010: 7, prema Barth, 2009). Naime, individualne potrebe roditelja mogu nadvladati njihove sposobnosti da budu dobri roditelji pa je u takvim situacijama najbolje da su obrazovni programi usko povezani te da postoji suradnja s centrima koji mogu pomoći roditeljima u rješavanju problema što ograničavaju djelotvorno roditeljstvo, uključujući zlostavljanje, ekstremno siromaštvo, nasilje u obitelji, beskućništvo, depresiju i druge mentalne bolesti. (Bowman i sur., 2010: 7).

Ishodi programa, kao što se može vidjeti iz dosada priloženih primjera, različiti su, no zajednički nazivnik im je da nakon obuke roditelji pokazuju povećanje u podržavajućim interakcijama između sebe i djeteta, a ujedno se javlja smanjenje razine negativnosti, što pozitivno utječe na dječji rast i razvoj te na sveukupnu obiteljsku dinamiku.

3.3. Škole za roditelje koje se provode u svijetu

Veliki nacionalni programi za poticanje ranog razvoja djece provode se kako u najrazvijenim zemljama svijeta tako i u Republici Hrvatskoj. U nastavku bit će prikazani sljedeći koncepti koji su zagovarani od strane Svjetske banke i UNESCO-a kao najisplativije investicije za društveni razvoj: *Početna prednost* (SAD), *Siguran početak* (VB), *Pozitivno roditeljstvo* (Australija). Programi ranog razvoja djece predstavljaju ulaganja u buduće potencijale zemlje i njezine sposobnosti napredovanja u gospodarstvu, ali i društva u cjelini. Najpoznatiji program koji se provodi u Republici Hrvatskoj zove se *Rastimo zajedno*, a namijenjen je roditeljima djece najranije dobi. Uz već spomenute programe, predstavljen će biti i Gordonov model obrazovanja – *Škola roditeljske djelotvornosti*.

The Positive Parenting Program jedan je od najpoznatijih programa koji se provode u Australiji više od 30 godina. Program je izradio Matthew R. Sanders s kolegama na Sveučilištu u Australiji, a razvio se iz malog programa namijenjenog roditeljima djece predškolske dobi u sveobuhvatni preventivni program (Wikipedia, Triple P). Program pozitivnog roditeljstva višerazinski je, preventivno orijentiran program za podršku roditeljima s ciljem sprječavanja delikventnih ponašanja te emocionalnih i razvojnih problema u djece kroz jačanje roditeljskih vještina, znanja i samopouzdanja. (Sanders 2003: 1). Dakle, *Program pozitivnog roditeljstva* (Long i sur., 2001.) usmjeren je na razvijanje kompetencija roditelja, a provjera učinaka programa pokazala je povećanu subjektivnu roditeljsku kompetenciju, uz smanjenje roditeljske tjeskobe i depresije, te na objektivno mirnije i energičnije postupanje s djecom. (Čudina-Obradović, 2003: 66). Program se sastoji od pet razina intervencija koje obuhvaćaju roditelje djece od najranijeg djetinjstva pa sve do adolescencije. Za svako razvojno razdoblje postoji raspon programa namijenjen općoj populaciji, odnosno svim roditeljima ili specifičnoj populaciji, odnosno samo onima sa specifičnom poteškoćom. Isto tako, program se bavi društvenim kontekstom koji utječe na svakodnevni život roditelja: masovnim medijima, osnovnim zdravstvenim uslugama, brigom za djecu i školskim sustavom, vjerskim organizacijama, širim politički sustavom i dr. Ujedno, to je program koji je pokazao učinkovitost u širokom rasponu kultura – u Hong Kongu, Japanu, Njemačkoj, Švicarskoj, Australiji, Novom Zelandu i SAD-u (Wikipedia, Triple P).

Siguran početak uvela je britanska vlada 1998. godine od strane ministra financija, Gordona Browna, koji se prije svega primjenjuje u Engleskoj, a s malo drugačijim verzijama u Walesu,

Škotskoj i Sjevernoj Irskoj. Program je uveden s ciljem da se djeci pruži najbolji mogući početak u njihovom životu kroz poboljšanje skrbi o djeci, rano obrazovanje, zdravlje i podršku obitelji s naglaskom na razvoju zajednice. Istraživanjem, koje je bilo provedeno 2007. godine na 153 roditelja iz socijalno ugroženih područja, pokazalo se je da je program doprinio razvoju roditeljskih vještina te da su se reducirali problemi u ponašanju djece. Nadalje, poraslo je pozitivno ponašanje djeteta kroz pohvale i poticaje, došlo je do poboljšanja u interakciji između roditelja i djeteta, postavljena su jasna očekivanja, granice i strategija upravljanja za nepoštivanje istih te dosljedna primjena njezinih posljedica za problematična ponašanja. (Wikipedia, Sure Start).

Početna prednost program je Sjedinjenih Američkih Država koji pruža sveobuhvatno obrazovanje, zdravlje i prehranu u svrhu podrške djeci, njihovim obiteljima i zajednici. Kreiran je s namjerom poticanja stabilnih obiteljskih odnosa, povećanja dječjeg fizičkog i emocionalnog blagostanja te uspostave okruženja za razvoj snažnih kognitivnih sposobnosti. Pokrenut 1965. godine od svoga prvog tvorca J. Sugermana, *The Head Start* izvorno je zamišljen kao program ljetne škole za djecu koja su živjela u siromaštvu kako bi pridobila potrebna znanja za ulazak u vrtić. Iskustvo je pokazalo da šest tjedana predškole ne može nadoknaditi pet godina siromaštva, zbog čega je program kasnije bio izmijenjen. Ujedno, program se smatra jednim od najdugovječnijih programa za rješavanje sustavnog siromaštva u SAD-u (Wikipedia, Head Start Program).

Parent Effectiveness Training (P.E.T.) program je obrazovanja roditelja temeljen na modelu T. Gordona. Gordon je održao prvi tečaj 1962. godine, koji se je pokazao toliko popularnim da je započeo obuku drugih instruktora diljem Sjedinjenih Američkih Država, kako bi ga učinio dijelom šire zajednice. Kasnije se je proširio i na druge zemlje svijeta. Srž Gordonovog je modela obrazovanja ideja da roditelji mogu odgajati djecu bez uporabe kažnjavanja koje šteti kako roditeljima tako i djeci. On je mišljenja da ni autoritarni ni permissivni odgojni stilovi nisu dobri te se umjesto toga zalaže za metodu rješavanja konflikta u kojem su zadovoljene i nepovrijeđene potrebe roditelja i djece (Wikipedia, Parent Effectiveness Training). *Parent Effectiveness Training* (Dinkmeyer i McKay, 1982; Gordon, 1970) program je usmjeren na promjenu komunikacijskih obrazaca u obitelji kao način unaprjeđivanja roditeljstva. U tom programu roditelji uče kroz grupne diskusije kako unaprijediti odnos roditelj – tinejdžer, pa nove vještine i znanja koje roditelji primjenjuju u svojim obiteljima

rezultiraju odgovornijim ponašanjem djeteta i podižu razinu samopoštovanja i kod djece i kod roditelja. (Ljubetić, 2007: 81).

Program radionica s roditeljima „Rastimo zajedno“ namijenjen je roditeljima najmlađe djece u dobi do četiri godine života, a sastoji se od jedanaest konceptualno i tematski povezanih radionica koje provode posebno educirani voditeljski timovi stručnjaka za podršku ranom razvoju. Program je nastao kao dio Programa za rani razvoj djece i poticajno roditeljstvo „Prve 3 su najvažnije!“ koji je započeo Ured UNICEF-a u Hrvatskoj 2006. godine, unutar Projekta za podršku roditeljstvu u zajednici. Svrha programa radionica s roditeljima „Rastimo zajedno“ jest omogućiti protok informacija, znanja, vještina i podrške koji trebaju koristiti roditeljima u ispunjavanju njihovih roditeljskih odgovornosti te u promicanju rasta i razvoja roditelja i djeteta. Glavni je cilj radionica stvoriti poticajno i osnažujuće okruženje u kojemu roditelji s voditeljicama i s drugim roditeljima razmjenjuju ideje o načinima na koje žive svoje roditeljstvo i o načinima na koje se odnose prema svojem djetetu te da bolje upoznaju sebe i doznaju za različite načine odnošenja prema djetetu koje možda još nisu iskusili. Također, roditelje se upoznaje sa znanstvenim stajalištima o pozitivnoj interakciji roditelja i djeteta kao i o roditeljstvu na dobrobit djeteta. (Pećnik i Starc, 2010: 40).

3.4. Organizacijski oblici provedbe programa za roditelje

Zbog postojanja različitosti u razumijevanju i korištenju termina potrebno je jasno odrediti što su programi, što oblici, a što organizacijski oblici. U tom smislu, terminom *programi* trebao bi biti određen sadržaj namijenjen određenoj ciljnoj skupini (npr. obrazovanje roditelja djece rođene s faktorima rizika). Nadalje, Stričević (2011) tvrdi da su osnovni oblici individualni i grupni rad (npr. individualno savjetovalište ili grupni terapijski rad), iako uz ove opcije postoje i različite druge, posebice vezane uz npr. tribine, predavanja i sl., gdje se radi frontalno s većim skupinama. Organizacijski oblici programa obrazovanja roditelja govore поближе o načinu provedbe (tečaj, radionica...), a njihovom kombinacijom sa sadržajem i/ili ciljnom skupinom dobiva se поближе određenje programa (npr. tečaj dojenja, radionice za roditelje čija djeca polaze u školu i sl.). (Stričević, 2011: 14).

Unatoč nedosljednosti u korištenju termina, kako u stranoj tako i u domaćoj literaturi, Stričević navodi osnovne organizacijske oblike programa obrazovanja roditelja. Oni mogu biti

isti za različite potrebe i/ili ciljne skupine ili različiti unutar programa za istu skupinu, odnosno rješavanje iste potrebe, a mogu se provoditi individualno ili u grupnom radu. Radi se o sljedećim organizacijskim oblicima (Maleš, 2003: 2-3; Stričević, 2011: 15-16):

- a) Škola za roditelje kao organizacijski oblik predstavlja kontinuirano poučavanje s ciljem usvajanja znanja, razvoja vještina i stavova. U školi se kombiniraju različiti oblici rada i tehnike, a očekuje se aktivno sudjelovanje roditelja. Upravo zbog trajanja i potrebe za kontinuitetom, jedan je od najzahtjevnijih oblika obrazovanja roditelja za roditelje i stručnjake. Maleš (2003) također konstatira da je ovaj organizacijski oblik izuzetno zahtjevan te da je usmjeren na podizanje kvalitete roditeljstva putem stalnog podučavanja različitim sadržajima.
- b) Tečaj za roditelje orijentiran je na postizanje određenog cilja, primjerice svladavanje neke vještine, pa se njegovi efekti uglavnom procjenjuju kroz usvojenost željene vještine. Ima stalne grupe polaznika, a njihovo je aktivno sudjelovanje uvjet uspješnosti. Isto tako, Maleš (2003) tvrdi da je tečaj organizacijski oblik provedbe programa za roditelje usmjerene na postizanje određenog cilja, najčešće na svladavanje određene vještine važne za skrb djeteta.
- c) Predavanje za roditelje jest oblik kojemu je cilj prenijeti određena znanja i informacije, stoga su sudionici manje aktivni i nemoguće je egzaktno mjeriti učinke. Ne zahtijeva stalne polaznike niti kontinuitet, a kao organizacijski oblik pogodan je za kombiniranje s drugim oblicima. Tome u prilog ide konstatacija Maleš (2003) koja ističe da je predavanje organizacijski oblik prenošenja specifičnih znanja i informacija roditeljima o temama vezanih i važnih za roditeljstvo.
- d) Radionica za roditelje organizira se ponajprije radi razmjene znanja, informacija i iskustava, te primanja i davanja povratnih informacija o iskazanim postupcima, iskustvima i stavovima. Objedinjuje sudionike podjednakog aktiviteta. Iako postoje zakonitosti koje se odnose na proces i komunikaciju u radionici, ona je zapravo otvoren oblik koji omogućuje primjenu raznovrsnih tehnika. U stranoj se literaturi terminološki određuje kao grupni rad s roditeljima (razmjena, rasprave, terapijski postupci) i kao takva često se koristi u radu s roditeljima iz rizičnih skupina i/ili roditeljima čija djeca imaju posebne potrebe u smislu tjelesnog ili mentalnog zdravlja.

Dakle, prema Maleš (2003), radionica je organizacijski oblik provedbe programa usmjeren na razmjenu informacija, znanja, iskustava i stavova vezanih uz različite dimenzije roditeljstva.

- e) Tribina za roditelje organizacijski je oblik ponajprije usmjeren na informiranje roditelja o nekoj društveno aktualnoj temi koja se tiče roditeljstva, odnosno na senzibilizaciju roditelja za neku problematiku koja je zajednički interes sudionika. Teško je odrediti gdje prestaje njezina opća informativna razina, a počinje obrazovna jer to ovisi o predznanjima i društvenoj osviještenosti sudionika – roditelja. To potvrđuje i tvrdnja da je tribina organizacijski oblik usmjeren na davanje općih informacija koje senzibiliziraju sudionike za određenu temu te potiče razmjenu znanja, iskustava i stavova između voditelja i sudionika, kako komentira Maleš (2003) u svom radu.
- f) Savjetovalište za roditelje vjerojatno je najrašireniji oblik informiranja i obrazovanja roditelja. Može se odvijati dopisno (tradicionalnim modalitetima komunikacije ili danas sve više, u online okruženju), telefonski (tzv. hot-lines) ili ambulantly (uz određeno vrijeme održavanja, za određene probleme uz što se vezuju i odgovarajući stručnjaci i prostor gdje savjetovalište djeluje). Često se kombinira s drugim oblicima, bilo terapijskim radom ili programom kućnih posjeta. (Marsden-Allen, 1997). Prema tome, savjetovalište je organizacijski oblik pružanja savjetodavne profesionalne pomoći u svakodnevnom životnim situacijama, radi njihova osposobljavanja za suočavanje sa izazovima i problemima te radi upućivanja na korištenje osobnih potencijala.
- g) Igraonica/radionica za djecu i roditelje usmjerena je na afirmaciju roditelja u roditeljskoj ulozi jer sudjelovanjem u određenom programu ovog tipa roditelj dobiva povratnu informaciju o sebi kao odgojitelju, upoznaje druge roditelje i djecu, ima mogućnost za razmjenu iskustva i upoznaje svoje dijete u socijalnim situacijama. Najčešće je kao organizacijski oblik namijenjena svim roditeljima, ali može biti i pogodan oblik za rad s posebnim skupinama roditelja koji, sudjelujući u programu, promatraju odgojne postupke stručnjaka. Stoga se možemo složiti s Maleš (2003) da je igraonica organizacijski oblik provedbe programa namijenjen djeci i roditeljima zajedno.

h) Program kućnih posjeta, poznat u svijetu kao *home-visit*, predstavlja dolazak stručnjaka u obitelj s ciljem da pomogne roditeljima u obavljanju roditeljske uloge. Najčešće se radi o demonstraciji nekih postupaka ili primjerice rehabilitacijskog tretmana. Ujedno ima i elemente savjetodavnog rada, ali i procjene, budući da stručnjak u obitelji dobiva uvid u obiteljski kontekst i njegov moguć utjecaj na dijete. Maleš (2003) smatra da je dolazak stručnjaka u kuću usmjeren na pružanje stručne pomoći roditelju u skrbi za dijete i u obavljanju roditeljske uloge.

Svi navedeni organizacijski oblici govore o tome da se obrazovanje roditelja ostvaruje na dva osnovna načina – prvi je rezultat odgovora na potrebu roditelja gdje god se on pojavljuje s nekom potrebom (savjetovališta), a drugi se odnosi na pozivanje roditelja na neki poseban program. Savjetovališta su najčešće namijenjena roditeljima koji se u razvoju i odgoju djeteta ili uspostavljanju obiteljskih odnosa suočavaju s konkretnim problemima, te se ona često u tom smislu i profiliraju. Neki autori (Braun, 1997) upozoravaju na upitnost učinkovitog djelovanja na obrazovanje roditelja putem savjetovališta jer oni koji daju savjet mogu znati puno o problemu, ali malo o obrazovanju, strategijama i pristupima. A upravo ta znanja omogućuju da se programima doda emocionalna dimenzija roditeljstva ako se želi postići ishode jer poznato je da je lako davati i primati informacije i savjete, ali je teško promijeniti stavove roditelja i postupke koji iz tih stavova u praksi proizlaze. (Stričević, 2011: 16).

Razmjena iskustva, koju mnogi roditelji vide kao važan element programa obrazovanja roditelja moguća je u više organizacijskih oblika, a ponajprije je to vođeni grupni rad (radionica za roditelje, terapijske grupe). Uzimajući u obzir sadržaje koje bi trebalo obuhvatiti obrazovanje roditelja, od povećanja znanja o dječjem razvoju, samopouzdanju i samopoštovanju, promoviranja potreba djeteta, podizanja samopouzdanja roditelja i njihova uživanja u djetetu i rješavanja nekih konkretnih specifičnih problema djeteta i obitelji, do osposobljavanja roditelja za korištenje mrežom usluga koje se nude roditeljima, mnogi autori smatraju da grupni rad s roditeljima kao oblik rada ima najveće potencijale. (Braun, 1997; Behr, 1997; Webster-Stratten i Hancock, 1998). Kada se radi o roditeljima koji se suočavaju s nekim problemima, bilo u odgoju bilo svom odnosu s djetetom, grupni rad jest primarno usmjeren na savjetodavni rad i terapiju. Ono što roditelji najprije prepoznaju kao korist jest osjećaj da nisu sami. Naime, grupno iskustvo smanjuje osjećaj isključenosti, osamljenosti i „različitosti“ (Petak i Osmak-Franjić, 2002: 14). Također, terapijski učinak ima već spoznaja

roditelja da nije jedini s istim ili sličnim problemom, da postoji više načina kako se s njim nositi, da su problemi očekivani u određenom životnom razdoblju i da postoje snage i vještine kojima se problemi mogu prevladati, te da profesionalci nisu jedini koji mogu biti izvorom informacija i psihološke podrške. Ovo svakako govori u prilog radionicama za roditelje i igraonicama/radionicama za djecu i roditelje kao organizacijskim oblicima koje bi roditelji mogli s razlogom prihvatiti kao poželjne oblike obrazovanja. Roditeljski izbor mora biti presudan za dizajniranje programa za roditelje. (Mahoney i sur., 1999). No, pri dizajniranju programa obrazovanja roditelja, organizacijskih oblika u kojima će se oni provoditi i tehnika koje će biti primijenjene, potrebno je voditi računa i o nekim drugim čimbenicima. Iako je interes roditelja za pojedini program bitan čimbenik, program mora uz to biti i isplativ (što znači da se očekuje proporcionalni učinak u odnosu na uloženo), široko primjenjiv i održiv. (Stričević, 2011: 18, prema Webster-Stratton i Hancock, 1998).

3.5. Budući razvoj programa obrazovanja roditelja

Dok se prva generacija obrazovanja roditelja usmjeravala na generacijski prijenos unutar obitelji i tzv. individualno vođenje u roditeljstvu, druga generacija (koja slijedi tijekom posljednjih desetljeća) na porast informacija i savjeta, s namjerom da se osigura što šira ponuda da bi roditelji mogli birati, treća se generacija usmjerava na ishode. Postavlja se pitanje što je stvarno efikasno i isplativo jer isplativost programa omogućuje financijsku podršku i ekspanziju. Programi se sve više profiliraju za tzv. poznatu publiku (ciljne skupine, individualizacija), povećava se svijest o važnosti obrazovanja onih koji rade s roditeljima i više ih se osposobljava u području istraživanja da bi mogli mjeriti učinke, prati se isplativost programa (npr. komparacijom dvaju različitih pristupa s istim ciljevima), više se koriste nove tehnologije u informiranju i obrazovanju roditelja i veća je usmjerenost na obrazovanje roditelja u okviru usluga za djecu. U organizacijskom smislu usmjerenost programa ide prema grupnim oblicima rada s roditeljima jer bi grupni rad mogao postati dominantnim oblikom rada. (Stričević, 2011: 21, prema Croake i Glover, 1977; Long, 1997).

Danas obrazovanje roditelja ulazi i u područje cjeloživotnog učenja, a cjeloživotno učenje zahtijeva određene vještine (ponajprije vještine nove generacije pismenosti). Naime, učenje se sve više seli u virtualni svijet (savjetodavne usluge, online tečajevi i sl.), što je odgovor na potrebe i stilove života današnjih mladih roditelja. Razvoj interneta sve više omogućava, ne samo individualno korištenje mrežnih sadržaja, nego i sudjelovanje u društvenim grupama i

raspravama što dijelom kompenzira nedostatak razmjene iskustava i socijalnih kontakata u realnom okruženju. (Stričević, 2011: 22).

Stričević polazi od pitanja je li potrebno obrazovanje roditelja profilirati u novu disciplinu te koji je odnos programa obrazovanja roditelja i nekih terapijskih servisa. S obzirom na područja u koja ulaze programi obrazovanja roditelja, s obzirom na sadržaj i strategije provođenja, obrazovanje roditelja ne sagledava se kao zasebna, neovisna disciplina jer pripada području pedagogije / obrazovanja i području mentalnog zdravlja. Na obrazovanje roditelja utječe i društveni kontekst (područje politike, prava, društvenih odnosa, socijalne zaštite). To govori o interdisciplinarnosti obrazovanja roditelja. Nadalje, Stričević (2011) smatra kako obrazovanje roditelja ide u smjeru postavljanja vlastitog teorijskog područja kao uopćenog sustava spoznaja, stavova i mišljenja o određenom predmetu i budući da treba uzeti u obzir da u profiliranju znanstvene discipline u društvenom području ne može sve biti predmet dokazivanja i znanstvenih provjera jer neke spoznaje proizlaze iz prakse, tako da pretpostavlja da će nova istraživanja i teorijske spoznaje u području obrazovanja roditelja istaknuti zakonitosti i s vremenom stvoriti uvjete za profiliranje nove znanstvene discipline. (Stričević, 2011: 22).

II. EMPIRIJSKI DIO

Roditelji imaju ključnu ulogu u odgoju djeteta jer utječu na oblikovanje emocionalnog, socijalnog, moralnog i intelektualnog kapaciteta koji se odvija unutar njega. No, odgoj djeteta ne ovisi samo o roditeljima već i o zajednici unutar koje obitelj živi, društvenim faktorima koji dotiču određeno društvo, itd. Zbog sve intenzivnijih promjena društva i obiteljskih zahtjeva koji se postavljaju pred roditelje u suvremeno doba, mnogi od njih ne snalaze se u novonastalom okruženju, zbog čega su im potrebna nova saznanja i vještine koje tek trebaju usvojiti. S obzirom na složenost prirode roditeljstva i želje da dijete izraste u uspješnog i sretnog čovjeka, postoji potreba za detaljnijim istraživanjem ove tematike. U radu se sugerira pedagoško obrazovanje roditelja kao odgovor na navedene potrebe roditelja, a ono se može dobiti kroz djelotvorne programe obrazovanja roditelja. Ujedno, to je razlog pristupanja ovom istraživanju.

Dakle, u želji da se roditeljska tematika detaljnije istraži prišlo se empirijskom istraživanju *Analiza obrazovnih programa za roditelje*. Nositelji obrazovnih programa za roditelje razne su udruge, centri i državne institucije, što je razlog pristupanja voditeljima spomenutih programa unutar tih ustanova i traženja dozvole za provedbu istraživanja. Postupak i metode istraživanja prikazane su u nastavku.

1. ODREĐENJE CILJA I SVRHE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje se provodi u želji da saznamo više o provedbi obrazovnih programa za roditelje. Prema tome, ovim empirijskim istraživanjem želimo doznati sljedeće elemente obrazovnih programa: ciljeve, sadržaj, način njihovog dizajniranja i organiziranja, mjesto odvijanja programa, način financiranja, profil polaznika te njihova očekivanja i zadovoljstvo programom i profil voditelja te njihove kompetencije, itd. Istraživanje se provodi s ciljem da se analizira i dobije uvid u kvalitetu obrazovnih programa za roditelje te njegovu potencijalnu učinkovitost sa svrhom povećanja kvalitete i uspješnosti programa, na način da se nedostaci dorade i postanu prednosti programa. Isto tako, istraživanje se provodi u nadi da će porasti broj obrazovnih programa za roditelje, da će se proširiti u dijelove društva u kojem ovakav oblik edukacije još nije zaživio, da će biti sve više kvalitetnih programa podržanih i financiranih od strane države te da će se s vremenom postići vidljive promjene na društvenoj

razini (u smislu da se smanje problemi, ovisnosti, itd. u društvu, a da se poveća broj uspješnih, sretnih, poduzetnih ljudi koji će napraviti pozitivan pomak u razvoju RH).

2. PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA

2.1. Uzorak

Intervjui su provedeni s voditeljima obrazovnih programa za roditelje i s roditeljima, polaznicima istih, u jesen 2012. godine. Istraživanje je provedeno na uzorku od 22 ispitanika, 12 voditelja i 12 roditelja. Uzorak voditelja čini devet žena i tri muškarca, u dobi od kasnih dvadesetih do kasnih pedesetih, dok uzorak roditelja obuhvaća deset žena i dva muškarca, u dobi od kasnih dvadesetih do pedesetih. Što se tiče stručne spreme roditelja, većina je visoke stručne spreme (7), manje je roditelja srednje stručne spreme (4), dok je jedna majka niže stručne spreme.

Istraživanje je provedeno u sljedećim institucijama: Obiteljski centar grada Zagreba, Dječji vrtić *Vedri dani*, Udruga roditelja *Korak po korak*, Djeca Prva, Plavi telefon, Hrabri telefon, Centar *Prirodno roditeljstvo*, Proventus, Sirius, Format In, Centar za djecu, mlade i obitelj – MODUS u Zagrebu te Centar za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica. Navedene institucije birane su pomoću pretraživača na internetu, preporuka, sugestija mentora, osobnog saznanja te putem brošura, a detaljnije su opisane u nastavku.

Centar za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica prva je ustanova u Hrvatskoj koja brine o djeci, mladima i obitelji, a osnovala ju je lokalna zajednica. Započela je s radom 2003. godine, a osnovana je s namjerom koordiniranja raznih programa i akcija namijenjenih djeci, mladima, potencijalnim i aktualnim roditeljima te svim članovima obitelji. Programi su financirani od strane Grada Velike Gorice, Zagrebačke županije i Ministarstva socijalne politike i mladih, što znači da su besplatni za sve korisnike. Misija Centra ostvarivanje je sljedećih ciljeva: razvoj vještina za kvalitetniji život djece, mladih i članova obitelji kako bi uspješno savladavali probleme na koje nailaze, pružanje mogućnosti stjecanja novih znanja i vještina korisnika Centra, pružanje podrške djeci i mladima sa specifičnim teškoćama, povećanje samopoštovanja i pozitivne slike o sebi korisnika Centra, itd. Ovim istraživanjem obuhvaćen je program *Roditeljstvo na drugačiji način* – preventivni program na univerzalnoj razini namijenjen roditeljima s ciljem jačanja zaštitnih i smanjivanja rizičnih čimbenika za

uključivanje u rizična ponašanja i/ili poremećaje u ponašanju. (Centar za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica, <http://www.centar-dmo-vg.hr/>).

Dječji vrtić Vedri dani vrtić je u vlasništvu Grada Zagreba. Već više od 40-ak (od 1965. godine) djeluje pod tim imenom na istočnom dijelu Gradske četvrti *Donji grad*. Od 1991. godine u vrtiću se kontinuirano provodi: *Škola za roditelje*, tada jedina u Gradu i u RH, a od 2011. godine provode se radionice za roditelje *Rastimo zajedno*. Potonji program uključen je u analizu obrazovnih programa za roditelje, a detaljnije je opisan u teorijskom dijelu rada (u trećem poglavlju). (Dječji vrtić Vedri dani, <http://www.dv-vedridani.hr/index.php>).

Obiteljski centar Grada Zagreba osnovala je Republika Hrvatska, a regulira ga Zakon o socijalnoj skrbi NN 33/12. Obiteljski centar u okviru svoje djelatnosti obavlja poslove savjetodavnog i preventivnog rada, stručne poslove koji se odnose na brak, međusobne odnose roditelja i djece, uzdržavanja i druge okolnosti u obitelji, poticanje odgovornog roditeljstva i skrbi o svim članovima obitelji i dr. Uz to, važno je napomenuti da se svi programi provode besplatno. Program koji je bio obuhvaćen ovim istraživanjem zove se *Uspješan roditelj – sretno dijete*, a osnovan je s ciljem da se pomogne roditeljima da unaprijede svoje vještine i povećaju uspješnost svog roditeljstva. (Obiteljski centar Grada Zagreba, <http://www.ocgz.hr/>).

Udruženje **Djeca prva** osnovano je 1991. godine, a unutar udruženja prvotno su se provodili programi psihosocijalne prirode za djecu izbjeglice i njihove obitelji koji su ponajprije bili usmjereni na ublažavanje posljedica rata. Nakon rata, udruga je nastavila raditi s djecom i obiteljima, naročito onima koji žive u rizičnim uvjetima. Misija Udruge je promovirati i širiti dječja prava te djelovati na poboljšanje uvjeta odrastanja djece kroz pružanje psihosocijalne podrške, neformalno obrazovanje i zagovaranje. Od 2006. godine Udruga primjenjuje SOKNO – Sustav osiguranja kvalitete neprofitnih organizacija. Zatim, udruženje *Djeca prva* korisnik je Institucionalne podrške Nacionalne zaklade za razvoj civilnog društva za stabilizaciju i/ili razvoj udruge. Nadalje, programi koji se provode unutar udruge financirani su od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa, Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi, Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, Grada Zagreba i Grada Velike Gorice, Zagrebačke županije, itd. Program koji je uključen u istraživanje naziva se *Zaštita dječjih prava u tretmanu visoko rizičnih obitelji*, a provodi se od 2008. godine. (Udruženje Djeca prva, <http://www.djeca-prva.hr/index.php>).

Hrabri telefon nevladina je, neprofitna organizacija osnovana 1997., a registrirana 2000. godine. Organizacija je osnovana s ciljem pružanja direktne pomoći i podrške zlostavljanoj i zanemarenoj djeci i njihovim obiteljima, ali i rada na prevenciji zlostavljanja i zanemarivanja kao i neprihvatljivog ponašanja djece i mladeži. Misija Hrabrog telefona je pružati usluge visokih standarda kvalitete u okviru psihosocijalne djelatnosti u partnerstvu s ostalim dionicima na cijelom području Hrvatske, a u skladu s potrebama ciljanih skupina i rezultata znanstvenih istraživanja. *Škola za roditelje* – s ciljem razvoja roditeljskih vještina i poboljšanja komunikacije s djecom - uključena je u analizu obrazovnih programa za roditelje. (Hrabri telefon, <http://www.hrabritelefon.hr/o-nama/uvodno-o-hrabrom-telefonu/>).

Centar Modus (Centar za djecu, mlade i obitelj) osnovan je 2003. godine uz podršku Grada Zagreba i programa Matra, nizozemskog ministarstva vanjskih poslova. Centar je osmišljen s ciljem pomoći u razvoju sposobnosti i vještina članova obitelji za prepoznavanje; suočavanja i uspješnijeg rješavanja životnih izazova i problema; proširenja postojećih oblika psihosocijalnih usluga obiteljima u zajednici; podizanja razine svijesti javnosti o važnosti kvalitetnih odnosa za uspješno funkcioniranje pojedinca, cijele obitelji i zajednice, itd. Pojedini se programi naplaćuju dok su neki besplatni, ovisno o sredstvima koje dobiju. Ovim istraživanjem obuhvaćen je program *Želim, hoću, mogu drugačije!* – trening roditeljske kompetentnosti. Program je namijenjen svim roditeljima, pojedinačno ili za oba roditelja djece od vrtićkog, preko osnovnog i srednjoškolskog, do studentskog uzrasta, i to onima koji žele saznati više o sebi i svom odnosu prema djeci u obiteljskom kontekstu te biti zadovoljniji u svojoj roditeljskoj ulozi. (Centar za djecu, mlade i obitelj, http://www.dpp.hr/psiholoske_usluge.php?usluga=8).

Plavi telefon nevladina je neprofitna organizacija koja djeluje od 1991. godine. Organizacija provodi različite programe namijenjene djeci, mladima i roditeljima, odnosno obiteljima. Programe financiraju Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti te Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva. Program – *Škola za uspješnije roditelje* – uključen je u ovo istraživanje, a namjena mu je da pomogne roditeljima da spremno dočekaju probleme odrastanja, da lakše razriješe dileme koje se odnose na pristup u pojedinim aspektima roditeljske uloge, a uz to se uči roditelje kako da pomognu djetetu da si samo pomogne te postane sretno i zadovoljno. (Plavi telefon, http://www.plavi-telefon.hr/a_udruga.html).

Udruga roditelja **Korak po korak** nevladina je i neprofitna udruga čiji je osnovni cilj promicanje vrijednosti društva usmjerenog na djecu – društva koje djecu smatra svojim najdragocjenijim bogatstvom i stoga postavlja kao prioritet njihovu dobrobit, razvoj i školovanje, a obnovu vrijednosti roditeljstva vidi kao izvor mogućnosti za rješavanje sukoba između rada i brige o djeci, čineći sve da se roditeljska uloga cijeni i olakša. Osnovna djelatnost Udruge jest promicanje prava djece i njihovih obitelji na dostojan život; suradnja s predškolskim, školskim i drugim ustanovama koje skrbe o djeci i obitelji; zajednički nastup članova pred državnim organima i ustanovama te lokalnim zajednicama; suradnja s domaćim i inozemnim organizacijama te promicanje donatorstva i sponzorstva, itd. Ovo istraživanje obuhvatilo je program *Mama je mama* koji je nastao 2005. godine kao odgovor na sve izraženije rizično spolno ponašanje mladih te pojavu maloljetničkih trudnoća i majčinstva. (Udruga roditelja Korak po korak, <http://www.udrugaroditeljpk.hr/>).

Sirius – Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje osnovan je 2006. godine s ciljem promicanja, provođenja, istraživanja i unaprjeđenja psihološke i psihosocijalne pomoći i podrške sa svrhom prevencije rizičnih ponašanja i poboljšanja kvalitete života pojedinaca, obitelji i društva. Centar se bavi savjetovanjem i podukom djece, mladeži, odraslih, obitelji i organizacija sa svrhom rješavanja svakodnevnih problema i unapređenja kvalitete njihovog života. Misija je Centra razvoj psiho-socijalne i pedagoške podrške i pomoći svim članovima društva, s posebnim naglaskom na djecu i mlade, putem organiziranja i provođenja edukacija, savjetovanja i istraživanja. Ovim istraživanjem obuhvaćen je program *Sretan roditelj za sretno dijete* koji je namijenjen jednoroditeljskim obiteljima s ciljem unaprjeđenja vještina roditeljstva te lakšeg i učinkovitijeg prepoznavanja, suočavanja i rješavanja životnih izazova i problema specifičnih za njihov status. Važno je istaknuti da financije ovog programa pokriva Ministarstvo socijalne politike i mladih te Grad Zagreb, dok se neki drugi programi unutar Centra naplaćuju. (Sirius, <http://www.centar-sirius.hr/>).

Centar Prirodno roditeljstvo ima za cilj biti podrška roditeljima/skrbnicima i izvor dragocjenih informacija o roditeljstvu kakvo je djeci neophodno da bi se ona razvila u zdrave i zrele osobnosti. Misija Centra *Prirodno roditeljstvo* je širenje i implementacija spoznaja o krucijalnom značaju prvih godina života djeteta za cjelokupni razvoj buduće osobe te stalna podrška roditeljima u razumijevanju djece i njihovih potreba. Centar djeluje od 2010. godine te naplaćuje sve programe. Nadalje, Centar djeluje kroz cikluse predavanja i radionica koje

organizira, a stručni tim Centra, putem psihološkog savjetovanja omogućava roditeljima rješavanje osobnih unutarnjih prepreka koje stoje na putu zdravog i djetetu potrebnog roditeljstva. U ovo istraživanje uključen je program *RODITELJSTVO 0-6g*. To je integrirana cjelina interaktivnih predavanja i radionica koja daje mogućnost dubokog razumijevanja djeteta i osobnih iskustvenih uvida u njegov svijet, što omogućava sagledavanje cjelovite slike razvoja djeteta i roditeljske uloge u razvojnim procesima kroz prve godine. (Centar Prirodno roditeljstvo, <http://www.prirodnoroditeljstvo.com/>).

Centar za komunikaciju, savjetovanje i izdavaštvo *FORMAT-IN* osnovan je kao profitni centar 2006. od strane Gordane Kastrapeli. Osnovna je djelatnost Centra organiziranje i vođenje treninga i radionica s područja neurolingvističkog programiranja i hipnoze. „Želja nam je da našim usavršavanjem i razvojem utječemo na rast i razvoj ljudi oko nas. Vjerujemo da svatko od nas pojedinačno svojim učenjem i napredovanjem pridonosi i napretku ljudi u cjelini.“ – tvrdi Kastrapeli. Istraživanje pokriva program *Škola za roditelje* koji pomaže da se roditelji osjećaju samopouzdana i kompetentno. (FormatIN, <http://www.format-in.hr/>).

Centar Proventus osnovan je 2008. godine kao profitna ustanova. Osmišljen je da pomaže djeci, mladima i odraslima da ostvare svoje potencijale, budu slobodni u odlučivanju, izražavaju svoje osjećaje na socijalno adekvatan način i da budu odgovorni prema sebi i drugima. Unutar centra koriste se metode rada koje nudi terapija igrom. To je poseban oblik rada s djecom, za sada nov u Hrvatskoj, koji im izvrsno pomaže da se suoče sa svojim poteškoćama i pronađu nove načine ophođenja s njima. *Terapija igrom* za roditelje je znanstveno potvrđeni program raspoređen u 10 tjedana, čiji je cilj naučiti roditelje kako da koriste iste vještine koje koriste terapeuti igrom, a koje pomažu djeci u suočavanju sa socijalnim, emocionalnim ili ponašajnim problemima – uključen je u ovo istraživanje. (Centar Proventus, <http://www.centarproventus.hr/>).

Iz priloženoga se vidi da sve institucije, u kojima se provodilo istraživanje, u sklopu svoga djelovanja uključuju rad s roditeljima. Način na koji tome pristupaju razlikuje se u metodama rada, krajnim korisnicima, tipu organizacije i sl. Primjerice, neke su profitne, a neke neprofitne organizacije, dok neke pripadaju državnim ustanovama, što se je moglo primijetiti na temelju iznesenih podataka. Razmjerno tome, financiraju se iz različitih prihoda. Dok su neke aktivnosti samofinancirajuće, druge programe financiraju Grad Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi, itd. Oglašavaju se na

različite načine: putem medija, internetskih stranica, portala, plakata i brošura, novina, emisija, na stručnim skupovima, itd. Velik broj roditelja dođe po preporuci, druge šalje Centar za socijalnu skrb, a neki su upoznati s programima tijekom inicijalnih razgovora s roditeljima prilikom upisa djece u vrtić. Ponekad su roditelji polaznici nekih drugih programa unutar centara te zbog prigodnih okolnosti (poput vremena, mjesta i dobrog prijašnjeg iskustva s drugim programima) ostaju i na programima obrazovanja roditelja. Postoje slučajevi kada roditelji najprije dolaze u savjetovalište pa se kasnije priključe u obrazovne programe za roditelje. Krajnji korisnici (uglavnom kod svih spomenutih institucija) su djeca, roditelji i studenti / stručnjaci / djelatnici. Zadani ciljevi ostvaruju se kroz grupno i individualno savjetovanje, razne tretmane i psihoterapije, video tečajeve, seminare, tribine, savjetodavne linije, radionice, logopedске vježbe, predavanja, itd. Svaka od njih ističe svoju originalnost i autonomnost kroz specifične radionice odnosno tematiku na koju se usredotočuje. Primjerice, Udruga roditelja *Korak po korak* vodi program „Mama je mama“ koji je nastao s ciljem prevencije rizičnih ponašanja mladih te pružanja psihosocijalne pomoći i podrške maloljetnim trudnicama, majkama i njihovim obiteljima. Centar Proventus provodi radionice na temu „Sretan roditelj za sretno dijete“ koji je namijenjen jednoroditeljskim obiteljima s ciljem unaprjeđenja vještina roditeljstva te lakšeg i učinkovitijeg prepoznavanja, suočavanja i rješavanja životnih izazova i problema specifičnih za njihov status. Nadalje, Udruga *Djeca Prva* provodi program „Zaštita dječjih prava u tretmanu visoko rizičnih obitelji“ s ciljem prevencije institucionalizacije djece.

2.2. Način provođenja istraživanja i metode rada

Istraživanje je provedeno metodom polustrukturiranog intervjua. Ova metoda rada izabrana je iz praktičnih razloga. Naime, pisani materijali (kurikulumi obrazovnih programa za roditelje, evaluacije i dr.), na temelju kojih bi se mogla vršiti analiza obrazovnih programa za roditelje, ili nisu dostupni javnosti ili ne postoje (nisu izrađeni kao takvi unutar institucije), što se utvrdilo preliminarnim istraživanjem. S obzirom na to da su voditelji takvih programa, uz roditelje, korisnike istih, jedini izvor informacija obrazovnih programa za roditelje, smatralo se prigodnim prikupiti kvalitativne podatke i to metodom intervjua.

Bitno je napomenuti da se intervju smatra adekvatnijom metodom od ankete unutar ovog istraživanja. Naime, anketa je metoda prikupljanja podataka pomoću koje se može doći do

podataka o stavovima i mišljenjima ispitanika, a uz to je ekonomična (u kratkom vremenu može doći do velikog broja podataka i informacija) te je kao takva privlačna kao instrument provođenja istraživanja. No, zbog poteškoća koje prate anketu – oskudnost informacija, različit stupanj obrazovanja ispitanika, nemogućnost prilagodbe ankete svim ispitanicima, tendencija da ispitanici daju društveno poželjne odgovore koji su u skladu s društvenim vrijednostima i sl. – smatra se neprimjerenom metodom za provedbu ovog istraživanja. Zbog toga se pristupa metodi intervjua. Korist intervjua kao metode ogleda se u činjenici dobivanja dodatnih informacija (postavljanjem dodatnih pitanja, modificiranjem strukture i sl.) koje pridonose cjelovitosti uvida u ispitivani fenomen. Isto tako, ispitaniku se mogu pojasniti pitanja koja mu nisu posve razumljiva, što sprječava odgovaranje po automatizmu. Nedostaci intervjua, koji su se pojavili tokom njegove provedbe, odnose se na vremenski period unutar kojeg su se provodili intervjui (npr. usmeno postavljanje pitanja činilo je intervju dugotrajnim, poteškoće u nalaženju termina intervjua i sl.), subjektivnost procjena te mogućnost davanja netočnih podataka od strane ispitanika. Prema tome, vjerodostojnost istraživačkih rezultata uglavnom se oslanjala na iskrenost ispitanika, što je bio rizik s kojim se je krenulo u istraživanje.

Što se tiče odabira polustrukturiranog intervjua, smatralo ga se je prigodnim iz razloga što zadržava prirodnu i nenamještenu atmosferu, a ujedno je vođen od strane istraživača. Vođenje je vrlo fleksibilno s obzirom na to da ispitivač ima osnovne natuknice u kojima su naznačene osnovne teme o kojima će se voditi razgovor.

U okviru realizacije ovog empirijskog istraživanja provedeni su intervjui s voditeljima u trajanju od 30 do 60 minuta te intervjui s roditeljima koji su trajali od 10 do 25 minuta. Razlika u vremenskom periodu provedbe intervjua objašnjava se početnom idejom da se od voditelja obrazovnih programa za roditelje traže detaljnije informacije o samoj provedbi programa, organizacijskim obilježjima, temama, metoda rada i slično, dok je s druge strane postojalo očekivanje da se od roditelja traže samo povratne informacije o zadovoljstvu programom, uz još par pitanja. Naime, vjerovalo se je da će se na taj način uvidjeti usklađenost dobivenih odgovora voditelja i roditelja, a time potvrditi vjerodostojnost dobivenih podataka. Intervjui su uglavnom realizirani u prostorima samih institucija, dok su neki intervjui s roditeljima bili provedeni na javnim mjestima.

Izrada intervjua započela je postavljanjem ciljeva koji su se razradili pomoću teorije, a zatim su se adekvatno preveli na operacioni jezik, dakle, u određene okvire (zajedničke nazivnike). Nakon provedbe intervjua, koji je bio snimljen diktafonom, transkribirale su se snimke prvotno pohranjene na osobnom laptopu. Zatim je uslijedilo kodiranje dobivenih podataka, odnosno svrstavanje svih podataka pod prvotno utvrđene zajedničke nazivnike. S obzirom na prirodu polustrukturiranog intervjua⁷, novodobivene grupe podataka zahtijevale su nove zajedničke nazivnike koji su se dodali već postojećima. Nakon što su svi podaci svrstani u određene okvire (zajedničke nazivnike), bili su podvrgnuti analizi i interpretaciji.

3. OBRADA PODATAKA I REZULTATI

Analiza i interpretacija rezultata provedene su kroz različite elemente kroz koje je prikazano trenutno stanje obrazovnih programa za roditelje. Najprije su prikazani rezultati intervjua s voditeljima, a potom s roditeljima, korisnicima obrazovnih programa za roditelje. Analiza i interpretacija rezultata provedene su prema sljedećim elementima:

- na temelju odgovora voditelja:

- ciljevi programa
- korisnici programa (općenito)
- dizajniranje programa
- realizacija programa
- sadržaj programa
- struktura i metode rada
- voditelji (stručnjaci) programa
- poteškoće unutar programa

- na temelju odgovora roditelja:

- o čekivanja roditelja od programa
- motiv dolaska na program
- viđenje voditelja od strane roditelja
- stav roditelja o „obrazovanju za roditeljsku ulogu“

⁷ Struktura intervjua određena je unaprijed definiranim temama, no pitanja su u nekim slučajevima bila djelomično modificirana i proširivana s obzirom na pojedinačno iskustvo ispitanika te njihovu spremnost na razgovor.

- reakcija okoline
- prednosti i nedostatci programa

- na temelju odgovora voditelja i roditelja:
 - evaluacija i ishodi programa.

3.1 Analiza i interpretacija odgovora roditelja

3.1.1. Ciljevi programa

Analiza odgovora, koji su dobiveni od strane voditelja, pokazuje da su programi obrazovanja roditelja programi:

- a) s općim ciljem unaprjeđenja vještina i znanja o roditeljstvu
- b) osvještavanja odnošenja prema djetetu
- c) osnaživanja za adekvatno odgovaranje na dječje potrebe
- d) poticaj da roditelj bolje upozna sebe te stekne samopouzdanje
- e) poticaj da roditelj razvije osjećaj zadovoljstva i optimizma u roditeljskoj ulozi.

Odgovori voditelja programa prikazani su u nastavku rada (slova u zagradama pokazuju na koji se cilj odnose tvrdnje voditelja, s obzirom na gore navedene).

Voditelji smatraju da je cilj obrazovnih programa za roditelje:

- *(e) omogućiti svim roditeljima koji žele biti zadovoljniji u svojoj roditeljskoj ulozi da se bolje nose s poteškoćama, da kvalitetnije komuniciraju s djecom... (a) pomoći roditeljima koji roditeljstvo doživljavaju stresno ... povećati kompetentnost roditelja kako bi se osjećali stabilno u svojoj ulozi.*
- *(a) pomoći roditeljima da se snađu u putevima roditeljstva, nejasnim i vrludavim, da osnaže svoje kompetencije i vještine... (d) da se osjećaju sigurnije u sebe, bolje, kompetentnije.*
- *(a) podržati roditelje u odrastanju i odgajanju njihove djece i omogućiti im ono što im je najpotrebnije.*
- *(b) stvoriti poticajno i osnažujuće okruženje u kojemu roditelji razmjenjuju ideje o načinima na koje žive svoje roditeljstvo i o načinima na koje se odnose prema svojem*

djetetu...(d) te da upoznaju bolje sebe kao roditelja te doznaju i za druge moguće načine odnošenja prema djetetu... (a) i da se upoznaju sa znanstvenim stajalištima o pozitivnoj interakciji roditelja i djeteta, kao i o roditeljstvu na dobrobit djeteta i roditelja.

- *(a, c) približiti viziju razvojno poticajnog roditeljstva te upoznati roditelje s načinima na koje dijete funkcionira, što i zašto treba u tim fazama, što ako to dobije ili ne dobije, koje su posljedice...(d) te primijeniti to na sebi i upoznati roditelja s tim što je njega odredilo, što mu je trebalo, a nije dobivao i sl.*
- *(a, d) osnaživanje roditelja i psihosocijalna podrška djeci u saniranju psihosocijalnih problema kako bi se bolji adaptirali.*

Osvrnemo li se na teorijski dio, može se uvidjeti da su ciljevi u skladu s teorijskim pretpostavkama. Naime, u teorijskom dijelu rada navedeno je da je cilj programa obrazovanja roditelja povećanje roditeljskih kompetencija radi unapređivanja odnosa između roditelja i djece, stjecanje samopouzdanja, učenje o sebi i djetetu, razvoj osjećaja zadovoljstva i optimizma kod roditelja i sl. (Stričević, 2011; Maleš, 1995; Fine i Wardle, 2001; Smith, 1997).

Detaljno razmatranje rezultata daje nam uvid u podudaranje generalnih ciljeva koji se u provedbi dijele u dva smjera, preventivni i tretmanski. Potonji se odnosi na „popravljanje“ postojeće situacije, to jest odnosi se na slučajeve u kojima se već dogodilo odstupanje od poželjnog ponašanja, dok je prvi usmjeren na samoaktualizaciju. Imajući u vidu analizu rezultata, može se zaključiti da ne postoji razlika u provedbi programa bez obzira na razilaženje u smjerovima kojim programi idu. Naime, ne radi se o istoj stvari kad je u pitanju opća prevencija usmjerena na cijelu populaciju ili indicirana prevencija usmjerena na pojedince kod kojih se već očitivalo neprihvatljivo ponašanje. Prvoj je cilj osiguravanje informacija i stjecanje vještina potrebnih za prevenciju određenog problema, dok je drugoj fokus na uklanjanju društveno neprihvatljivih ponašanja ili smanjivanje učestalosti i intenziteta. Nerazlikovanjem ovih dvaju temeljnih ciljeva programa lako se izgubi njegova svrha, to jest očekivani ishodi, a vrijednost evaluacije postaje upitna s obzirom da ona polazi od prvotno postavljenih ciljeva.

3.1.2. Korisnici programa (općenito)

Što se tiče općenitog profila polaznika programa, na žalost, točni i konkretni podaci ne mogu se dobiti jer institucije koje provode programe ne vode statistiku o tome, a u slučaju da imaju spomenute podatke, ne mogu ih proslijediti u svrhu pisanja diplomskog rada. Zbog toga su u nastavku prikazana mišljenja voditelja temeljena na dugogodišnjem iskustvu u provođenju radionica s roditeljima. Voditelji opisuju polaznike radionica kao otvorene ljude, intelektualno znatiželjne, s boljim pozicijama u društvu. Mišljenja su da su to roditelji koji već jako puno znaju o toj tematici, načitani i natprosječno motivirani te da teže savršenom roditeljstvu. Nadalje, smatraju da su to roditelji koji dolaze na radionice kako bi dobili potvrdu, priznanje pa čak i pohvalnicu da su dobri roditelji. Posebnu grupu roditelja čine oni koji ugrožavaju dobrobit djeteta, a koji su dobili preporuku sa Centra za socijalnu skrb.

Rezultati usporedbe pojedinih obilježja roditelja pokazuju kako postoje značajne razlike u njihovom obrazovanju, omjeru spolova te dobi djece roditelja kojima su programi namijenjeni. Naime, voditelji kažu da većinom dolaze majke, što je bilo za očekivati s obzirom da je odgoj djeteta u majčinoj domeni. Isto tako, većina ispitanika zamjećuje da se u posljednjih nekoliko godina povećava trend dolaženja očeva te trend dolaženja obaju roditelja na programe za roditelje. Voditelji navode kako očevi daju specifičan doprinos razmjeni iskustva s drugim roditeljima te da kroz svoje viđenje, koje se značajno razlikuje od majčinog, upotpunjuju grupni rad. Novi trend dolaženja očeva i bračnih parova možemo objasniti činjenicom da je posljednjih godina sve prisutniji egalitaristički model obiteljskih odnosa u kojemu uloge nisu podijeljene prema spolu, već prema interesima i stručnosti, kao što je opisano u teorijskom dijelu rada. Također, uključenost očeva možemo pripisati sve većoj osviještenosti očeva o važnosti roditeljske uloge, odnosno potencijalnom preokretu u društvenoj svijesti.

Voditelji konstatiraju da su njihovi korisnici većinom roditelji srednje i visoke stručne spreme. Zanimljivo je mali broj roditelja s nižom stručnom spremom, a to su najčešće oni upućeni iz centara socijalne skrbi. Jedan od razloga može biti u tome što se visokoobrazovani roditelji češće preispituju, promišljaju, kontinuirano se educiraju pa taj oblik ponašanja prenose i na sferu roditeljstva. Posljedica toga vidljiva je u ponašanju roditelja. Naime, oni se bolje snalaze u roditeljskoj ulozi i samoinicijativno dolaze na radionice namijenjene

obrazovanju roditelja na kojima mogu dobiti potvrdu za odgojne postupke i metode koje primijenjuju te sugestiju za adekvatnije metode odgoja, ukoliko je to potrebno.

Prema tome, mogu se izdvojiti dvije skupine roditelja: oni koji dolaze samoinicijativno te roditelji upućeni od strane centra socijalne skrbi. To može biti problem, prema mišljenju stručnjaka, iz razloga što je potonjoj skupini potrebno posvetiti više pozornosti i vremena jer pokazuju višu razinu nesnalaženja i nedjelotvornih odgojnih postupaka. Dakle, voditelji smatraju da je to izazov s kojim se trebaju suočiti, a neki od njih pronalaze rješenje u načinu formiranja grupa, na način da prevladava broj onih koji su došli dobrovoljno.

Različiti programi namijenjeni su roditeljima djece različitih dobnih skupina (djeci do treće godine, djeci vrtićke dobi, osnovnoškolske dobi...), no, većina voditelja provodi programe koji su namijenjeni roditeljima djece svih uzrasta, dakle, općoj populaciji. Ovo može biti percipirano kao nedostatak, s obzirom na to da program nije usko usmjeren na određenu populaciju roditelja, što može smanjiti učinkovitost programa. Dok neki voditelji to smatraju nedostatkom jer se vrijeme mora raspršiti na širu populaciju zbog čega se gubi na dubini informacija, spoznaja i vještina, drugi to shvaćaju kao prednost jer roditelji starije djece mogu podijeliti svoje iskustvo s roditeljima mlađe djece te se na taj način povezuju i dijele iskustva. Uz to, ne treba zaboraviti na ulogu voditelja čija je funkcija da održi skupinu na okupu i neprekidno potiče na razvijanje i održavanje tolerancije za probleme roditelja djece drugog uzrasta.

Prema mišljenju voditelja programa, roditelji dolaze s očekivanjima da nauče nešto novo, da steknu nova iskustva, vještine, savjete, pomoć, potvrdu da su dobri roditelji, što korespondira odgovorima roditelja. Stručnjaci smatraju da pojedini roditelji dolaze preventivno, traže podršku i priznanje grupe, drugi žele konkretna rješenja za svoje probleme, dok neki teže što kvalitetnijem životu. Nadalje, postoje roditelji koji imaju potrebu opširnije i detaljnije razmotriti svoju osobnu ili roditeljsku situaciju zbog čega ih voditelji preusmjere na individualni razgovor. Tim oblikom rada roditelji dobivaju više pažnje za kojom mnogi imaju nezadovoljenu potrebu, što doprinosi rasterećivanju tenzija u grupi. Najprisutnija očekivanja od voditelja su da dijele „recepte“ na što stručnjaci reaguju s objašnjenjem da je od ključne važnosti da odgovore potraže u sebi. Pozivaju se na to da je cilj radionica osnaživanje roditelja kako bi samostalno djelovali u specifičnim situacijama. Dakle,

profesionalci konstatiraju da je potrebno ohrabriti roditelje kako bi imali samopouzdanja djelovati intuitivno, odnosno pružiti im „alate“ s kojima mogu upravljati svakom situacijom.

Isto tako, važno je napomenuti da, imajući u vidu postojanje različitih stupnjeva disfunkcija i ometanja u ponašanju djece, i roditelji imaju različite potrebe s obzirom na vrstu, intenzitet i način pomoći koju zahtijevaju, potrebno je ponuditi više oblika obrazovanja s ciljem veće mogućnosti biranja sadržaja, metoda, materijala i sl. (kako je spomenuto u teorijskom dijelu rada) sa svrhom povećanja kvalitete, a time i učinkovitosti programa.

3.1.3. Dizajniranje programa

Programi su kreirani od strane stručnjaka koji imaju dugogodišnje i bogato iskustvo u radu s roditeljima. Velik broj (9 od 12) voditelja ujedno su autori i provoditelji programa što može imati pozitivan utjecaj na ishode programa s obzirom na visoku motiviranost stručnjaka. Gotovo su se svi programi razvijali niz godina, oblikovali svoj kostur, a modificirali se s obzirom na nove spoznaje dobivene evaluacijama. Povratne informacije korisnika te rezultati evaluacije programa bili su temelj na kojem su radionice provjerene, mijenjane i usavršavane. Razvili su se u posljednjem desetljeću kao odgovor na novonastale potrebe kako bi kapacitirali roditelje za odgovornije roditeljstvo. Stoga se može pretpostaviti da plan rada odgovara potrebama roditelja. No, potrebno je dobiti detaljniji uvid u usklađenost plana rada i potreba roditelja. Naime, programi se djelomično baziraju na evaluacijama koje nemaju adekvatne znanstvene temelje. Dakle, ovaj element, gledajući ga u kontekstu doprinosa uspješnosti programa, predstavlja „skliski teren“, što znači da ga je potrebno podvrgnuti doradi.

Neki od programa (*Zaštita dječjih prava u tretmanu visoko rizičnih obitelji*, *Mama je mama i Sretan roditelj za sretno dijete*) namijenjeni su ugroženim skupinama i pritom je naglasak na ciljanom pristupu⁸, dok je većina programa usmjerena na podizanje standarda roditeljstva te se sukladno tome provode univerzalniji programi. Poželjno je provoditi univerzalne programe kako bi se što više roditelja uključilo i obrazovalo, radi podizanja opće razine kvalitete

⁸ Ciljani je pristup pristup usmjeren na određenu populaciju sa specifičnim problemom, to jest, program je posebno osmišljen za potrebe točno utvrđene populacije. Primjerice, program *Mama je mama* ima ciljani pristup jer je usmjeren na maloljetne majke. Dakle, tematika je specifična, što znači da se ne može provoditi na univerzalnoj razini za opću populaciju.

roditeljstva u društvu. Pritom ne treba zaboraviti na važnost usko ciljanih programa koji imaju više učinka kad se radi o specifičnim, često rizičnim skupinama.

Voditelji smatraju da je, prilikom dizajniranja obrazovnih programa za roditelje, bitan faktor interes roditelja te njihova intrinzična motivacija, zbog čega su programi kreirani u obliku radionica. Naime, oni su mišljenja da se na taj način ukazuje roditeljima da su oni ključni akteri od kojih se očekuje promišljanje i aktivno sudjelovanje. Takav način rada rezultira osobnim zadovoljstvom roditelja. Kako programi polaze od potrebe roditelja za informiranjem, novim znanjima, vještinama i savjetovanjem, uglavnom se u svim programima mogu prepoznavati navedeni elementi.

Na temelju odgovora voditelja može se donijeti zaključak da većina ustanova ili nema kurikulum ili je on nedostupan javnosti, što je jedan od nedostataka ovog istraživanja jer se ne mogu donijeti zaključci o teorijskoj osnovi od koje se polazi u radu s roditeljima. Nepostojanje kurikuluma može biti zapreka i voditeljima tijekom provedbe obrazovnih programa. Naime, pitanje koje se postavlja jest koliko su voditelji u mogućnosti kvalitetno provoditi program bez kurikuluma (a koliko improviziraju). Isto tako, postavlja se pitanje jesu li roditeljima jasno prikazani ciljevi, sadržaj i očekivani ishodi obrazovnih programa za roditelje u slučaju nepostojanja kurikuluma te na koji način potonje utječe na njihovu odluku o upisu na programe. S obzirom da su intervjuom dobiveni podatci ograničeni, potrebno je provesti novo istraživanje u svrhu dobivanja odgovora na postavljena pitanja.

3.1.4. Realiziranje programa

Program je organiziran u malim, zatvorenim grupama od osam do petnaest članova, u trajanju od pet do dvanaest tjedana, sa sastancima jednom tjedno po sat i pol do dva i pol sata. Bitno je spomenuti da je broj članova grupe važan jer se u većim grupama teže provode sve aktivnosti kvalitetno, a posebice vježbe u kojima se očekuje angažman svakog roditelja. U većim grupama teže se stvara povjerenje članova, teže se dolazi do riječi, a aktivnosti duže traju što može biti prepreka kvalitetnom radu. Ako je grupa manja od šest ili sedam članova, gubi se na grupnoj dinamici, manje je kvalitetnih diskusija i konstruktivnih razmjena iskustava.

Kako bi se spriječilo odustajanje sudionika, program je organiziran u najpovoljnije vrijeme za polaznike, u ranim večernjim satima. Može se primijetiti da ne postoji puno opcija za roditelje koji rade dvokratno jer, kako kaže jedna ispitanica, nema dovoljno interesa za jutarnje termine. Ono što rijetki nude i odobravaju mogućnost je da roditelji dolaze svaki drugi tjedan. Većina ne osigurava čuvanje djece zbog financijskih nemogućnosti, što roditeljima dodatno otežava dolazak na radionice. Zanimljiva je ideja voditeljice koja predlaže roditeljima, pogotovo samohranima, da se udruže dva roditelja te da najprije jedan polazi grupu, dok za to vrijeme drugi čuva djecu pa da se u sljedećem ciklusu zamijene. Uglavnom svi ispitanici dijele mišljenje o potrebi davanja pisanih materijala kako bi se roditelje potaknulo na promišljanje o naučenom izvan samih radionica.

Voditelji tvrde da se članovi skupine ponekad nalaze izvan programa, da su u međusobnoj telefonskoj vezi te da razmjenjuju iskustva i raspravljaju o svemu što ih zaokupira. Interesantno je iskustvo voditelja koji su spomenuli da roditelji ostaju pričati i nakon radionica, druže se i piju kavu, te im je žao što ih moraju napustiti i otići dalje raditi.

Odustajanje s radionica prisutno je u manjoj mjeri, prema mišljenju stručnjaka. Odnosi se na samohrane majke koje su odustale zbog nemogućnosti čuvanja djece, očeve kojima to predstavlja previše izlaganja pred drugim ljudima te roditelje koji u tom trenutku nisu spremni na rast i razvoj, odnosno nisu spremni za rad na sebi. Do napuštanja radionica dolazi u prva dva do tri tjedna, a nakon toga grupa se formira i surađuje do kraja ciklusa.

Prema izloženim podacima, čini se da područje realizacije programa sadržava sve važne elemente (sukladno teoriji) koje sačinjavaju dobro organizirani programi za roditelje – veličina grupe, trajanje programa, vrijeme njegovog održavanja i sl.

3.1.5. Sadržaj programa

Kako je opisano u teorijskom dijelu rada, sadržaj programa mora biti jasno namijenjen ciljanoj skupini, mora biti interesantan članovima grupe i usmjeren na njihove konkretne probleme. S obzirom na nedostupnost kurikuluma i nemogućnost analize teorijskih ishodišta, ovom se dijelu ne može dublje pristupiti, odnosno ne može ga se detaljno analizirati. Na temelju podataka dobivenih pomoću intervjua, može se zaključiti da se unutar programa

učestalo ponavljaju manje – više tri cjeline, a to su: rad na sebi, komunikacija te odgojne vještine. Rad na sebi uglavnom polazi od zadovoljavanja potreba roditelja, stresa u roditeljstvu, osvještavanja ponašanja te potreba za rastom i razvojem kako bi bili sretni sami sa sobom jer jedino na taj način mogu prenijeti zdrave obrasce ponašanja na dijete kako bi ono moglo biti sretno i uspješno. Komunikacija obuhvaća aktivno slušanje, ja-poruke, diskusiju, sukob i sl., dok roditeljske odgojne vještine obuhvaćaju sljedeće teme: emocionalne reakcije, odgojne stilove, razvojne faze djeteta, granice, odgovornost, discipliniranje, samopoštovanje i samopouzdanje, itd. Na temelju nabrojenog može se donijeti zaključak da su radionice temeljene na načelima grupa za osobni rast i razvoj, kao i na načelima edukativnih grupa, što doprinosi kvaliteti programa.

U nastavku bit će prikazana dva primjera programa prema popisu tema koje se obrađuju na radionicama. Primjerice, jedan od programa sadrži teme: (Ne)učinkoviti stilovi roditeljstva, odgojno – učinkovita komunikacija s djetetom, discipliniranje djeteta, usklađivanje privatnog i profesionalnog života te razvoj samopoštovanja kod djeteta. Drugi primjer odnosi se na program koji sadrži sljedeće teme: Zašto se moje dijete tako ponaša?, Preduvjeti cjelovitog razvoja djetetove osobnosti, Kako podići emocionalno zrelo dijete?, Kako ostvariti puni potencijal djetetovog mozga?, Razvojno poticajno roditeljstvo u praksi, Razvoj samosvijesti i izranjanje osjećaja sebe kod djeteta, Faza "NEĆU" i kako se nositi s kontriranjem te Senzibilna djeca, djeca „šefovi“ i razvijanje emocionalne elastičnosti.

Voditelji programa kažu da su njihovi korisnici zadovoljni izborom tema i da su im sve podjednako zanimljive. S vremena na vrijeme na nekoj od tema zadrže se dulje, prema iskazanom interesu članova grupe. Roditeljima se daje mogućnost da svoja razmišljanja i iskustva unose u proces obrazovanja te da kroz diskusiju i vođenje od strane stručnjaka dobiju povjerenje u sebe i svoje roditeljske vještine. Stoga se može pretpostaviti da osjećaj kompetentnosti koji steknu u grupi povećava roditeljsku sposobnost učenja te preuzimanja inicijative i odgovornosti za svoju ulogu, što je velika dobrobit za svakog pojedinca.

3.1.6. Struktura i metode rada

Gotovo kod svih radionica postoji isti obrazac grupnog rada. Susret započinje uvodnim krugom u kojem roditelji prepričavaju jesu li primijenili nešto od stečenog znanja te

opisuju taj proces. Na taj način početna aktivnost povezuje prošlu radionicu s novim susretom te ujedno uvodi u cjelinu predviđenu za taj dan. U središnjem dijelu bude kratko izlaganje (PowerPoint, kratki film i dr.), predstavljanje teme te razgovor uz razmjenu iskustva nakon odrađenih vježbi (igranje uloga i sl.) i aktivnosti koje potiču iskustveno učenje, doprinose osjećaju zadovoljstva te stvaraju opuštenu atmosferu. Kroz međusobnu diskusiju i komentiranje prorađuje se sadržaj i potiče se roditelje na iznošenje vlastitog iskustva. Na kraju susreta roditelji dobivaju domaću zadaću, odnosno sugestije što i kako mogu učiniti bolje te kako to realizirati u praksi. Iz priloženog se može zaključiti da se uvažava načelo kojim se roditeljima omogućava da budu aktivni u procesu obrazovanja i da usmjere rad na rješavanje problematike, a ne na slušanje o njoj. Dakle, odgovori voditelja usklađeni su s teorijom. Naime, teorija nudi efikasan pristup koji polazi od isticanja prednosti roditelja s ciljem razvijanja njihovih kompetencija, u svrhu postizanja pozitivnog osjećaja u ulozi roditeljstva te kako bi motivirala roditelje na aktivno uključivanje u program.

S obzirom na to da je cilj podrška i osnaživanje roditelja, a ne poduka, poticanje aktivnog sudjelovanja postiže se postupno kako bi svaki roditelj sam odredio intenzitet otkrivanja drugima, ovisno o njegovoj spremnosti. Stručnjaci su upozorili da se taj proces otvaranja grupi ne smije ubrzavati jer se na taj način može izgubiti povjerenje i zainteresiranost/motiviranost roditelja te stvaranje kvalitetnog odnosa. Naglasak je na otkrivanju i realizaciji dobrih osobina i vještina roditelja u svrhu podizanja samopouzdanja.

Programi se temelje na partnerskom odnosu voditelja i roditelja. Na taj način profesionalci osnažuju roditelje jer polaze od potreba roditelja, a ne od sebe, gledaju ih kao partnere s kojima surađuju te potiču roditelje da pronađu svoje načine ispunjavanja roditeljskih odgovornosti za dobrobit djeteta i vlastito zadovoljstvo. Stručnjaci iz svojega profesionalnog i osobnog iskustva nude roditelju nove ideje na provjeru i inspiraciju te pružaju povratnu informaciju i podršku, a iz roditeljskih iskustava uče i razvijaju vlastitu kompetenciju, kako je ranije opisano u poglavlju 4.1.

Prednost grupnog rada jest razmjena iskustva, spoznaja da nisu jedini roditelji s brigama te druženje, zbližavanje, stvaranje prijateljstava, kao i pronalaženje postupaka i načina koji su njima i njihovoj djeci najprimjereniji, koristeći se grupnom kreativnošću i resursima. Tu se nalaze ljudi sa sličnim životnim problemima, izolirani te oni kojima nedostaje vanjske podrške. Grupa je živi organizam, ona se mijenja i razvija tijekom vremena, najčešće su

roditelji na početku rezervirani, oprezni te o njima ovisi koliko će podijeliti s grupom. U pravilu se grupa s vremenom jako dobro poveže, odnosno ima jaku grupnu koheziju unutar koje su roditelji aktivni članovi. Voditelji su ti koji iznose temu, a sve ostalo ostaje na iskustvu roditelja koje oni međusobno dijele. Voditelji tvrde da kroz takav oblik rada roditelji osvještavaju jedni druge i ne puštaju one koji su u zabludi da ostaju u njima. Prema tome, grupa je moćan mehanizam i zbog toga je bitna uvažavajuća atmosfera unutar nje.

S obzirom na to da je program namijenjen općoj populaciji, jedan od izazova jest različitost roditelja koji se uključuju u programe, a što je vidljivo iz dosad predstavljene građe. Postoje razlike u stupnju i vrsti obrazovanja, dobi, spolu, očekivanjima, motivaciji, znanju i sl. što može predstavljati prepreku, stoga što različitost članova grupe usporava proces rada i onemogućava dublji pristup problematici. S druge strane, heterogenost populacije može pridonijeti dinamici rasprave među roditeljima i povezati članove grupe jer se pokazalo da su mnoga roditeljska pitanja i problemi univerzalni – vesele ih i brinu slične stvari vezane uz djecu. Kako bi ishod ovog slučaja bio pozitivan, važan je voditelj – moderator programa. On treba usmjeriti razgovore, zauzeti različite uloge u odnosu na situacije koje se zbivaju unutar grupe, itd. Voditelj je taj koji je odgovoran kakav će stav članovi imati prema različitostima te koliko će poštovanja i uvažavanja biti prisutno. S obzirom na izjave većine intervjuiranih profesionalaca – da im heterogenost članova grupe ne predstavlja problem – može se donijeti zaključak da ova komponenta pridonosi uspješnosti programa.

Analiza rezultata pokazuje kako je zadovoljeno nekoliko glavnih načela koja su ranije navedena u teorijskom dijelu rada, a od kojih se polazi u organiziranju i provođenju programa za roditelje. Oni uključuju: aktivnost u procesu obrazovanja, međusobnu razmjenu iskustava, postizanje osjećaja zadovoljstva te razvoj mreže podrške. (Maleš, 1995; Stričević, 2011). Kako su načela ključna okosnica programa, njihovim pridržavanjem povećava se kvaliteta, a time i stupanj uspješnosti programa.

3.1.7. Voditelji (stručnjaci) programa

Istraživanje je pokazalo da radionice vodi tim od dvoje educiranih voditelja ili ih samostalno provodi jedan voditelj. Prema odgovorima stručnjaka, može se konstatirati da su voditelji suvremeno educirani i kompetentni djelatnici odgovarajućih struka (psihologija,

pedagogija, socijalna pedagogija, socijalni rad, defektologija, politologija, itd.). Oni imaju ključnu ulogu i odgovornost za provođenje radionica s obzirom na to da njihovo znanje i osobine snažno utječu na grupu i članove zbog, čega se od njih traži da kontinuirano promišljaju o vlastitom radu, uče i rade na sebi. Također, oni su akteri koji usmjeravaju aktivnosti grupe u skladu s ciljevima programa. Stručnjaci su se osposobili za rad s odraslima na temelju dodatnih edukacija, psihoterapija i psihoterapeutskih škola, supervizija te dugogodišnjeg iskustva u radu s roditeljima. Gotovo svi imaju završenu neku od terapeutskih škola (realitetna, geštalt, transakcijska, neurolingvistička, intergrativna i sl.) koje im uvelike olakšavaju pristup u radu s korisnicima. Iz prikazanih činjenica može se zaključiti da voditelji odgovaraju teorijski postavljenim zahtjevima, odnosno adekvatne osobe nalaze se u ulozi provoditelja programa. Na taj način ispunjena je jedna od komponenata važnih za uspješnost programa.

Voditelji programa uglavnom su osobe ženskog spola, dok su muškarci u manjini (3 od 12). Njihova se dob proteže od kasnih dvadesetih pa nadalje. Ispitanici su najčešće autori ili koautori programa, kako je bilo ranije spomenuto, što govori o njihovoj motiviranosti i kompetentnosti za rad. Iz tvrdnji voditelja može se zaključiti da su gotovo svi intrinzično motivirani (prikazano u nastavku) što predstavlja veliku prednost u radu s korisnicima, a to je ujedno dobra izvorišna točka za permanentni rad. Samo je u manjoj mjeri bilo spomenuto da stručnjaci rade kao voditelji programa zbog toga jer im to stoji u opisu posla.

- *to mi je profesionalni izazov i interes od samog početka rada, profesionalna znatiželja.*
- *kao student sam volontirao, radio s djecom koja ne znaju učiti...brzo sam uvidio da većina ima problem s roditeljima...roditelji se ne znaju nositi s određenim situacijama...zaključio sam da prilikom rada s djecom, što su manja, više ima smisla raditi s roditeljima jer ako ne uspijemo surađivati s roditeljima, neće se puno napraviti s djetetom...roditelji su najvažnija figura u svačijem životu i važni su za formiranje identiteta...to je ono što me motiviralo za rad s njima.*
- *nakon rada u vrtiću uvidjela sam da se nema gdje poslati djecu sa socioemocionalnim problemima...stoga sam sama otišla na edukaciju kako bih to promijenila.*
- *cijela priča proizlazi iz razmišljanja kada sam se upitao o posljedicama neadekvatnog roditeljstva i načinu formiranja odrasle osobe...ostao sam fasciniran spoznajom koliko nas prve godine definiraju...krenuo sam tim putem u želji da prenesem spoznaje roditeljima.*

- *ozbiljno sam shvatila ulogu roditelja...imala sam svoju muku kao roditelj...to me potaknulo da pomognem drugima i da se u radu s njima razvijam kao roditelj.*

Postoji podijeljeno mišljenje po pitanju toga je li potrebno da je voditelj i sam roditelj. Neki smatraju da to nije važno jer svi imaju iskustvo biti nečije dijete, odnosno imaju iskustvo odnosa s roditeljima, a neki misle da to nije bitno jer nije naglasak na prenošenju vlastitog iskustva već na stručnosti, znanju i kompetencijama. S druge strane postoji skepticizam prema ljudima koji drže radionice, a nisu roditelji s obzirom na to da polaze iz teorijskih postavki koje mogu biti sjajne, ali su neprovedive u praksi. Dakle, osobno iskustvo roditeljstva pomaže u profesionalnom radu, poglavito u izgradnji kvalitetnog odnosa jer su roditelji otvoreniji prema njima, ali nije nužna stavka za njegovo uspostavljanje.

3.1.8. Poteškoće unutar programa

U ovom poglavlju prikazane su ostale poteškoće s kojima se stručnjaci susreću u radu. Naime, voditelji programa navode da se susreću s financijskim poteškoćama koje dovode u pitanje edukaciju stručnjaka, njihovu potporu kroz supervizije, ekonomsku održivost programa, zapošljavanje većeg broja profesionalaca i sl. Isto tako, financijski problemi sprječavaju razvoj dodatnih programa te razvijanje programa kao takvih i ulijevaju nezadovoljstvo plaćenim radom kod stručnjaka. Nedostaci s kojima se susreću voditelji odnose se i na mali odaziv na programe, pogotovo od strane očeva i onih roditelja kojima je to najpotrebnije (izvor su destruktivnog utjecaja na dijete), na nezadovoljavajuće prostorne i vremenske uvjete te na nedostupnost s obzirom na lokaciju.

Iz priloženoga može se steći uvjerenje da se poteškoće voditelja uglavnom svode na vanjske faktore koji utječu na program, a na koje voditelji ne mogu tako lako utjecati. Ono što voditelji mogu učiniti je razviti svoje vještine političkog zastupanja i uvjeriti vladu u važnost roditeljskih intervencija u svrhu postizanja uspješne suradnje.

3.2. Analiza i interpretacija odgovora roditelja

3.2.1. Očekivanja roditelja od programa

Analiza odgovora roditelja pokazuje da roditelji dolaze s različitim očekivanjima što je u nastavku prikazano kroz tri kategorije. Prva se odnosi na roditelje koji su došli s očekivanjima da nauče nove vještine, dobiju nove informacije, razmjene iskustva i uče kroz interakciju s drugim članovima, raspravljaju o važnim pitanjima odgoja, uoče ono što su možda propustili vidjeti i čuju što stručnjaci kažu o tome, što se vidi iz priloženih odgovora.

- *Očekujem da mi radionice prvenstveno pomognu da se snađem u nekim situacijama, da mi olakšaju odgoj djeteta jer je to danas teže nego što je bilo nekad, da vidim što je ispravno...to mi je kao jedna vodilja.*
- *Vjerujem da ću dobiti totalno nove ideje te potvrdu za ustaljene stvari koje imam u glavi.*
- *Željela sam sebi potvrditi neka svoja razmišljanja, nedoumice...naučiti kako razviti samopoštovanje kod svoje djece, kako ih svojim postupcima bodriti da bi znali iznijeti stav, bez obzira jesu li drukčiji ili ne.*
- *Očekivala sam da ću saznati nove načine, metode i poglede na svakodnevne situacije s kojima se susrećem u danu.*
- *Došla sam vidjeti iskustva drugih, što kaže struka i istraživanja o tome.*
- *Htjeli smo da naše dijete odraste u osobu koja će znati tko je i što je, da se osjeća da živi s punim srcem...da lako komunicira s drugim ljudima, da je iskren, da prepoznaje što želi i treba u životu i kako to ostvariti.*

Druga kategorija odnosi se na nezainteresirane roditelje, odnosno one koji kažu da ne očekuju ništa jer dolaze zbog zadovoljavanja formalnosti i one koji izražavaju nezadovoljstvo ponuđenim programom, kako se vidi u nastavku.

- *Ne mislim da ću dobiti išta posebno ili da ću nešto savladati...tu sam jer je to predložio Centar za socijalni rad... da im mogu odnijeti papire da je to odslušano.*
- *Očekivanja su znatno veća od onog što je ponuđeno, ne krivnjom voditeljice, već nehomogenošću grupe unutar koje pojedini članovi imaju različite sudbine i probleme.*

Treća kategorija odnosi se na roditelje koji su očekivali nešto drugo od programa, ali svejedno nisu odustali jer ih je način rada toliko zaintrigirao da su ostali do samog kraja.

- *Mislio sam da je to nešto drugo, da je to škola za roditelje u kojoj oni nauče kako komunicirati...no sviđjelo mi se i ovo pa sam ostao.*

Osvrnemo li se na ciljeve postavljene od strane stručnjaka, može se donijeti zaključak da se u suštini preklapaju s očekivanjima roditelja što povećava kvalitetu programa. Ujedno, to je pokazatelj da se nalaze na istim putanjama te da se povećava mogućnost pozitivnih ishoda i dobitaka za obje strane. No, prisutan je raskorak između ciljeva i očekivanja kad je u pitanju ponuda programa, s obzirom na to da su se pojedinci izjasnili da su očekivali nešto drugo, odnosno da je potrebno nešto drugačiji program. To upućuje na potrebu za raznovrsnijim programima kako bi se zadovoljile različite potrebe i interesi roditelja. Manjkavo područje koje je potrebno dodatno istraživati odnosi se na nezainteresirane i intrinzično nemotivirane polaznike programa u svrhu njihovog aktivnog angažmana tijekom provođenja radionica.

3.2.2. Motiv dolaska na program

S obzirom na motiv dolaska, dvije su grupe roditelja – intrinzično i ekstrinzično motivirani. Roditelji čije je ponašanje potaknuto unutarnjim motivom dolaze zbog njih samih jer žele unaprijediti svoje vještine, upotpuniti svoje znanje, steći nova iskustva. Bitan im je odgoj djece i vjeruju u svoje roditeljske kompetencije, što prikazuju sljedeće konstatacije.

- *majka sam četvero djece...vidjela sam plakat centra, zaintregirale su me teme... smatram da se u svemu treba obrazovati...kako ne postoji škola za roditelje, važno mi je bilo čuti što stručne osobe misle o odgoju, obrazovanju, psihološkom i emocionalnom razvoju djece.*
- *kako sam samohrana majka, imam malo vremena koje provodim s djetetom i htjela sam da to malo vremena provedem što kvalitetnije...s čim manje vikanja i svađanja..da se prilagodimo jedan drugome.*
- *bila sam trudna, iskrsnula je ta stranica...otišla sam vidjeti uvodno predavanje...jako mi se sviđjelo...baš je govorilo o roditeljstvu onako kako sam ja to zamišljala...bilo je jako obećavajuće.*

Ima roditelja koji su već bili polaznici sličnih radionica te su se odlučili iskušati u ostalim ponuđenim programima.

- *bila sam prošle godine na radionici od „0-3“ i „Rastimo zajedno“...svidjelo mi se pa sam nastavila...s obzirom da mi dijete ima tri godine izabrala sam ovu.*
- *išla sam već i prošle godine na program i tako sam saznala za ovaj...program je zvučao dosta primamljivo...ne želim upasti u stereotipe s djecom jer mislim da se puno toga može bolje..mislim da muž i ja možemo bolje jer naše dijete zaslužuje bolje.*
- *prošle godine sam prošla UNICEF-ovu radionicu...puno pažnje posvećujem odgoju djece.*

Neki roditelji upisali su program s ciljem rješavanja postojećih problema u odgoju.

- *upisala sam se na radionicu zbog problema u komunikaciji s tinejdžerom.*
- *Imam problem sa sinom...nisam mu uspjela pomoći..ponadala sam se da će mi Centar za socijalnu skrb pomoći, no nije...tako da sam se odlučila za ovu radionicu.*

Skupina roditelja koja je ekstrinzično motivirana dolazi na radionice kako bi ispunila formalne zahtjeve Centra za socijalnu skrb ili očekivanja partnera.

- *na preporuku Centra za socijalnu skrb.*
- *Centar za socijalni rad me poslao jer su mi djeca oduzeta radi obiteljskog nasilja.*
- *kako sam rastavljena i imam problema s bivšim suprugom, Centar za socijalnu skrb nas je uputio ovdje, s idejom da gospodin dođe ovdje da se dogđa manje nesporazuma...rekao je da će ići on ako ću i ja...on se na kraju nije ni prijavio.*
- *upisao sam radionicu na nagovor supruge.*

Analiza odgovora roditelja ukazuje na veću posjećenost programa od strane roditelja koji su intrinzično motivirani, što u konačnici doprinosi učinkovitosti programa. Naime, lakše je raditi u grupi unutarne motiviranih članova jer je veća vjerojatnost da će se njihov entuzijazam proširiti na ostale i stvoriti odličnu radnu atmosferu koja može doprinijeti većem zadovoljstvu i boljim ishodima na samom kraju programa.

3.2.3. Viđenje voditelja od strane roditelja

Analiza odgovora roditelja pokazuje da je većina ispitanika zadovoljna voditeljima programa. Na temelju njihovih izjava može se konstatirati da su voditelji kompetentni i pripremljeni, otvoreni za razmjenu iskustva i saznanja, uvažavaju i potiču roditelje, ponudili

su suradnju i pozitivan pristup (priloženo u nastavku), što su roditelji prepoznali i odgovorili svojim aktivnim angažmanom na radionicama.

- *voditeljica je super.*
- *dobra je, otvorena, nakon radionice ostajem s njom da još malo popričamo...sve je u redu...zadovoljna sam.*
- *radi na simpatičan način, nepretenciozno, s puno iskustva, privatnog svjedočenja.*
- *vidi se da posjeduje bogato iskustvo.*
- *voditeljica je vesela, otvorena, komunikativna, pristupačna, da se s njom o svemu razgovarati.*
- *voditeljica se jako dobro snalazi s tim našim roditeljskim pričama (s obzirom na to da nije mama)...vjerojatno je sve već puno puta prošla.*
- *voditeljica je neobična, puno je toga uspjela obuhvatiti, jednostavna je, pristupačna, odnosi se s poštovanjem prema drugoj osobi, kompetentna, pripremljena, jako je dobro vladala vremenom...dala suradničku razinu...utjecala je na nas konstruktivno, korisno.*
- *jako sam zadovoljna s njezinim životnim znanjem...to nisu samo radionice gdje ona „bifla“ svoje, mi imamo pravi reći što mislimo...nema apsolutnog zanja, nitko od nas nije najpametniji – to je nešto što učim svoju djecu.*

Ono što roditelji navode kao nedostatak kod voditelja programa je činjenica da nemaju iskustvo roditeljstva što ih, prema njihovom mišljenju, ograničava na razmjenu i tumačenje iskustva na temelju dobro proučenog edukativnog materijala, ali ne i na temelju životnog iskustva. Nadalje, voditeljima se zamjera što nisu dovoljno pripremljeni i kreativni te da neadekvatno upravljaju vremenom, odnosno nekorektno moderiraju radionicom.

- *mislim da voditeljica ne zna dobro rasporediti vrijeme i da radionicu prepušta slučajnosti...pa tako jedan roditelj može pričati cijelu radionicu.*
- *nije u redu što voditeljica nije mama, ona može pričati o odgoju, ali tako si i ja mogu uzeti knjige i čitati...prošle godine, kod druge voditeljice koja je imala dijete je bilo više razmjena iskustva...s njom to ne možemo, a mislim da je to najbitnije na takvim radionicama...svatko si može pročitati kako bi i šta bi trebalo...u stvarnosti je to s klincima puno drukčije, mislim da joj taj dio fali.*
- *voditeljica je super kvalitetna...no, u radu joj fali više kreativnih stvari, vježbi i sl.*

Osvrnemo li se na analizu odgovora voditelja te je usporedimo s analizom odgovora roditelja, možemo uvidjeti da se odgovori u velikoj mjeri preklapaju. Diferencijacija je prisutna u onoj mjeri u kojoj se stručnjacima pristupa s kritičkog kuta gledanja. Naime, za očekivati je da roditelji imaju i mišljenje koje nije nužno pozitivno, što se je moglo uvidjeti iz argumenata roditelja koji ukazuju na prednosti i nedostatke u opisu voditelja. Kako odgovori ne odstupaju u većoj mjeri, to nas vodi do zaključka o iskrenosti i dosljednosti voditelja.

3.2.4. Stav roditelja o "obrazovanju za roditeljsku ulogu"

Na temelju analize rezultata može se zaključiti da se mišljenja roditelja razlikuju, no odgovore možemo klasificirati u tri kategorije. Prva obuhvaća one roditelje koji smatraju da obrazovanje roditelja nije potrebno ni nužno.

- *nije potrebno obrazovanje roditelja...situacija je kakva je, obrazovanje ništa ne znači u životu.*
- *ne znam, meni to ne treba ali to je moje viđenje same sebe, ne znači da to vrijedi za druge...nekima bi pomoć dobro došla...jer ako sami niste odgojeni kako ćete drugog odgojiti.*

Druga se odnosi na one koji se zalažu za takvu vrstu obrazovanja i svjesni su njezine važnosti. Oni tvrde da za sve postoji edukacija te da za puno stvari treba posjedovati certifikat ili diplomu, a da se za najzahtjevniju ulogu ništa ne traži te je svatko može obavljati prema svojim (ne)kompetencijama.

- *svakako su potrebne škole za roditelje...postoje tečajevi za sve, autoškole, štrikanje...odgajanje novog čovjeka je užasno važna stvar i trebalo bi se obrazovati za to.*
- *mislim da je jer kad gledam masu roditelja oko sebe, moram priznat da me frustrira da za svašta treba dozvola, ali za biti roditelj nitko ništa ne pita...dozvoljeno je biti svakome...a to koliko je netko kompetentan, to je već drugo pitanje.*
- *u svakom slučaju je potrebno...za sve drugo postoje prijamni i sl., a za takvu odgovornu funkciju ti ne treba ništa...nije čudo da djeca u svašta izrastaju...ljudi nemaju razumijevanja niti vremena...smatram da roditeljstvo treba naučiti.*

- *svakom bih preporučila obrazovanje...čudi me koliko je ljudima normalno udariti dijete...i to visokoobrazovanim ljudima.*
- *bitno je obrazovati roditelje...najlakše je rodit, postat majka, no što dalje.*
- *potrebno...praktički za sve trebaš imati neki certifikat no za ovo ne moraš.*

Treća kategorija odnosi se na roditelje koji smatraju da je obrazovanje roditelja potrebno ali na razini ponude, a ne prisile. Dakle, potrebno je osigurati programe za one koji su spremni u njima sudjelovati jer će jedino u tom slučaju imati učinka i pozitivne ishode.

- *trebalo bi ponuditi kao opciju, ako dođe do problema...ne nametati kao obavezno...bitno da se razglasi gdje roditelji mogu tražiti pomoć u slučaju da im zatreba.*
- *obrazovanje roditelja – da, bez daljnega...ali kao mogućnost jer se može primati samo kada se osjeti potreba.*

Iz odgovora može se uvidjeti kako je većina roditelja mišljenja da je edukacija roditelja potrebna. Postoji samo neslaganje u pristupu obrazovanju, treba li ono biti nametnuto i neophodno za sve ili ponuđeno kao izbor. To govori u prilog njihovoj osviještenosti i otvorenosti za nove spoznaje, iskustva, vještine i dr.

3.2.5. Reakcija okoline

Korisnici programa potvrđuju da im partneri i drugi članovi obitelji pružaju podršku za vrijeme polazanja programa. Također, iz dobivenih odgovora može se uvidjeti reakcija okoline, odnosno njihov interes za spomenute programe.

- *mužu je drago da polazim radionice, potiče me...ostalima je ok da radim nešto za sebe.*
- *muž je bio prošle godine, sad nismo bili u mogućnosti da idemo zajedno, ali slaže se s mojom odlukom i tu je za mene koliko može biti.*
- *bivši me podržava.*
- *suprug i ja idemo zajedno, međusobno smo si podrška...većina naših prijatelja nije znala da to postoji.*
- *okolina je pozitivno reagirala...naši poznanici su izrazili interes.*

Ono što je zabrinjavajuće negativna je reakcija okoline koja se objašnjava neosvješćenošću ovom tematikom, dezinformacijama te percipiranjem roditeljstva privatnom temom koja se ne iznosi izvan obiteljskog doma.

- *zna samo jedna osoba...pitala me zašto žena, bivša, ne ide na te radionice.*
- *nisam to obznanila drugima, nisu upoznati s tim...moji najbliži su me podržali.*
- *ljudi se čude, pitaju nas kako to da ne znamo biti roditelji i zašto nam trebaju takve radionice.*

Prema tome, unatoč osviještenosti dijela uže obitelji i prijatelja i dalje je prisutna neinformiranost, a možda bismo mogli reći da je tema roditeljstva još uvijek tabuizirana. To je jedan od elemenata koji otežavaju i utječu na uspješnost programa, odnosno smanjuju njihovu efikasnost. Stoga je potrebno da njihovi kreatori prošire horizonte djelovanja kako bi ih uspješno implementirali u društvenu zajednicu, u svrhu povećanja kolektivne svijesti o važnosti roditeljstva i njihovog pozitivnog pristupa u djelovanju.

3.2.6. Prednosti i nedostaci programa

Što se nedostataka tiče, roditelji su iskazali nezadovoljstvo aktivnošću pojedinih članova grupe, strukturom programa, moderiranjem radionica te nehomogenošću članova. Dakle, ono što su očekivali, a nisu dobili, odnosi se na razmjenu iskustva, broj i sastav roditelja te jasniju strukturu radionica.

- *voljela bih da je radionica strukturiranija.*
- *trenutno sam više u negativnoj fazi prema radionici, trenutno mi se ne sviđa...čekam da bude više žara..pitam se je li netko tjerao neke polaznice jer su tako zatvorene...to nije moja ideja radionice...očekujem da su aktivni i sl.*
- *ne sviđa mi se...jedna te ista osoba stalno priča, nitko nije mogao doći do riječi.*
- *ne sviđa mi se što neki vole zvuk svoga glasa pa jedna osoba navlada sve ostale.*
- *osnovna greška je što grupa nije homogena.*
- *osnovna zamjerka mi je da roditelji nisu raspoređeni prema dobi djeteta...ovako ispada da plašim druge sa svojim problemima s tinejdžerom dok pojedini tek imaju novorođeno dijete.*

Pozitivnu stranu programa roditelji percipiraju kroz grupnu dinamiku, atmosferu, članove grupe, ponuđeni sadržaj te kompetentnost voditelja.

- *vrlo sam zadovoljna, s curama i voditeljicom...atmosfera je opuštena.*
- *grupa je super, sve mame su cool.*
- *jako sam zadovoljna...radionica je puna primjera...sve ovisi kako vi to prihvaćate sami na sebe.*
- *radionica brzo prođe, zanimljiva je, osjećam se ugodno i opušteno.*
- *konceptija je dobra, može se iznositi mišljenje, konstantno je prisutna interaktivnost.*
- *super je jer su sve članice grupe došle do izražaja...i sadržajno je jako dobro razrađeno.*

Prema tome, poteškoće s kojima se roditelji susreću odnose se u većoj mjeri na unutarnje činitelje programa na koje voditelji imaju direktan utjecaj. Pitanje koje ostaje otvoreno je jesu li voditelji spremni modificirati programe u onoj mjeri koliko je to potrebno, radi podizanja razine efikasnosti i kvalitete te u svrhu većeg osjećaja zadovoljstva od strane korisnika programa.

3.3. Analiza i interpretacija odgovora voditelja i roditelja

3.3.1. Evaluacija programa

Analizirajući odgovore voditelja može se zaključiti da se evaluacija programa vrši na sljedeće načine:

- a) upitnikom na početku i na kraju radionice
- b) evaluacijskim upitnikom nakon svake radionice
- c) u suradnji s vanjskim edukatorom
- d) usmenim putem

Najčešći je način provedba evaluacijskog upitnika na početku i na kraju programa, dok se ostale opcije provode puno rjeđe. Rezultati se temelje na kvalitativnim i kvantitativnim podacima prikupljenim od strane roditelja u svrhu ispitivanja ostvaruju li se i u kojoj mjeri planirani ciljevi, odnosno kako sudjelovanje na radionicama djeluje na određene roditeljske misli, osjećaje i ponašanje u zadanim situacijama. Isto tako, stječu se dokazi o učinkovitosti

programa u ostvarivanju postavljenih ciljeva te se s obzirom na rezultate modificiraju programi. Ispitanici tvrde da su rezultati prilično visoki te da su zadovoljni načinom rada. Također, napomenuli su da krajni cilj nije korjenita promjena pojedinca, već da se ovim programom dobiva baza (znanja, vještine) na temelju koje će se moći dalje razvijati.

Prema mišljenju jedne voditeljice, izjave roditelja (što su roditelji rekli o dobitku za sebe nakon završenih radionica), prikazane u nastavku, svjedočanstvo su dobrog programa.

- *Osvijestila sam kakav sam roditelj sada i kakav želim biti. Dobila sam puno korisnih informacija i odgovora na moja pitanja, puno sam sigurnija u sebe kao roditelj i to mi puno znači.*
- *Dobitak je za moje dijete to što sada ima bolju mamu.*
- *Moje dijete je dobilo roditelja koji ga sluša, uvažava i uvijek voli.*
- *Dijete je dobilo smireniju mamu koja ga više nastoji čuti.*

Jedna voditeljica podijelila je iskustvo koje je imala s majkom na radionici:

Majka je imala tri sina... stariji igra nogomet...i s njim je u bliskom odnosu... on ima puno njezinih gena...drugi sin predstavlja problem jer, kao i stariji brat, igra nogomet, no cijelo vrijeme pruža otpor...kad ga dovede na trening ne želi se skidati, odvojiti od nje i sl...Majka želi da on ide na nogomet kako bi se više družio s drugom djecom... zanimalo ju je što treba promijeniti da taj proces ide lakše? Voditeljica ju je upitala da li je pitala dijete što ono želi? Majka je bila zbunjena...kad je sljedeći put došla na radionicu rekla je da je njezin sin upisao karate.

Iz primjera se vidi kako je voditeljica pristupila konkretnom problemu i potaknula majku na razmišljanje o njezinim postupcima prema djetetu. Dakle, pomogla joj je osvijestiti kako je prenijela vlastite želje na dijete bez da je njega upitala što ono želi. Kroz taj oblik rada osvještava se da je dijete zasebna osoba koja ima svoj integritet, svoje želje i ciljeve koji se razlikuju od roditeljevih i da je dijete subjekt koji ima pravo na svoje mišljenje.

Jedan od vida uspješnosti programa je *Klub kreativno roditeljstvo* koji je nastao na inicijativu roditelja, što je povratna informacija voditeljici o kvalitetno odrađenom poslu. Također, jedna od zanimljivosti je formiranje grupe izvan Zagreba, koja je prikupila sredstva i dogovorila sve potrebno kako bi voditeljica održala program za roditelje u njihovom gradu.

Pitanje koje se ovdje nameće je koliko su elementi za procjenu uspješnosti programa objektivno i na znanstvenim osnovama adekvatno postavljeni, vjerodostojni te koliko su podvrgnuti subjektivizmu. Drugim riječima, koliko se evaluacije provode zbog formalnosti, a koliko su one izvorom konstruktivne kritike u svrhu transformacije programa. Nadalje, s obzirom na neprecizno postavljene ciljeve, kako procijeniti kada je postignuta željena razina ishoda? Ako je došlo do svojevrsnih promjena, kako znati jesu li one značajne, dugotrajne? Je li važno pratiti promjene unutar obiteljske konstelacije, posebice promjene u djetetovom ponašanju? Je li važno pratiti i usporediti roditelje koji su sudjelovali u programu s onima koji nisu bili sudionici programa? Zatim, da li je to ono što treba našoj sredini? Na samom kraju, kako mjeriti uspješnost programa? S obzirom na ograničenja tokom provedbe intervjua te nepotpunost prikupljenih podataka, odgovore na postavljena pitanja potrebno je istražiti u budućim ispitivanjima.

3.3.2. *Ishodi programa*

Što se tiče ishoda programa, roditelji su naveli da dobitkom za sebe smatraju promjene ponašanja prema djetetu, stjecanje novih znanja i stavova, bolje razumijevanje djetetovih potreba, osobni rast u roditeljstvu, osjećaj sigurnosti u sebe i porast samopouzdanja te iskustva drugih roditelja koji su im ulili osjećaj da nisu sami (konstatacije roditelja prikazane su u nastavku). Ovim istraživanjem dobivena je uglavnom pozitivna evaluacija, dok je negativnu izrazila samo jedna majka koja je tvrdila da nema nikakvu dobit od programa.

- *od dana kada idem na radionicu sam se preporodila...nađem vrijeme za sebe...maknem se od doma...radionica mi je pomogla na dva polja, meni kao osobi...potaknulo me da riješim svoj problem verbaliziranja problema pred drugim nepoznatim ljudima...dovoljno sam bila motivirana i to sam prošla...to mi je puno značilo...to mi je ujedno pomoglo kao roditelju jer sam se naučila postaviti u odnosu s djetetom.*
- *osvijestila sam da mi roditelji zapustimo sebe zbog djeteta, znam da je to pogrešno i upravo to radim, to je valjda tak urođeno u nama...radionica mi pomaže da se počinem organizirati i da razmišljam o stvarima koje trebam mijenjati.*
- *puno sam dobila, više nego što sam očekivala...osvijestila sam da sam bila nekorektno tretirana od strane roditelja...osjetila sam bol.*

- *učimo način kako omogućiti djetetu da izraste puni potencijal koji ima...puno smo dobili za sebe.*
- *dobila puno više nego što sam očekivala, kao da sam došla doma, u normalan svijet, u odnosu na svu institucionalnu postavu ovo je mjesto gdje se nešto efektivno i praktično dešava...sve dobro u meni je bilo prepoznato.*
- *osvijestila sam neke stvari vezano uz odnose s drugim ljudima...više razmišljam o tome što i kako pričam...naučila sam koliko je bitno pohvaliti i pozitivno pristupiti prema nekome, a ne da stalno negativnost iskače van...i meni bi bilo lijepo da mi se prilazi na taj način.*
- *primijetila sam da sam puno smirenija, zadovoljnija sama sa sobom...pristupam većini stvari na puno mirniji način.*
- *sada kada vidim koliko prisutnosti možemo pružiti djetetu, pitam se zakaj nas naši roditelji nisu tako odgajali...odgovor je bio- jer je to kod nas već generacijama tako...ljudi nisu u dodiru sa samim sobom, ljudi su u negaciji...usvojene metode se uzimaju zdravo za gotovo.*
- *ohrabrili su me da ono što osjećam provedem u djelo.*
- *osvijestili smo što smo dobili od svojih roditelja, a što nismo.*
- *sretni smo što smo dobro odradili prvu fazu u odgoju djeteta...zadovoljniji smo...dijete nam je veselo, ispunjeno, zadovoljno, nema straha od drugih ljudi...baš je faka.*
- *sebe sam promijenila...više grlim...ne dozvoljavam da me isfrustriraju, manje vičem.*
- *puno bolje se osjećam nakon radionica...išla sam s literarnim znanjem...drugo je kad imaš znanje, a drugo kad imaš praksu...šaljem druge roditelje na takve radionice.*
- *naučila sam da mislim i na sebe, a ne samo na njega...naučila sam da me dijete mora ponekad pričekati...prije bi znala prekinuti razgovor da bih se išla igrati s njim, sada ga učim da mora pričekati...da mora on poštovati moje vrijeme..inače sam mislila da je to ružno prema djetetu i sve sam usmjerila prema njemu...sad smo to malo počeli mijenjati.*

Prema tome, može se pretpostaviti da je doživljaj roditeljske i osobne kompetentnosti porastao nakon završetka programa te da su programi rezultirali promjenom u roditelja što ukazuje na njihovu djelotvornost. Ovi dobitci u skladu su s postavljenim ciljevima, stoga se može zaključiti da su zadovoljili primarnu svrhu.

U nastavku prikazane su konstatacije roditelja o njihovom trenutnom viđenju roditeljske uloge. Odgovore roditelja možemo podijeliti u dvije kategorije. Prva se odnosi na roditelje

koji uz ljepotu roditeljstva ističu i njegovu zahtjevnost, dok se druga skupina roditelja odnosi na one koji su usmjereni na ljepotu i posebnost roditeljske uloge (prikazano je u nastavku istim redoslijedom).

Biti roditelj je :

- *jako lijepo i jako teško.*
- *zadovoljstvo, je naporno, ali i zadovoljstvo.*
- *dosta teško.*
- *ozbiljna stvar.*
- *veliki izazov i odgovornost.*
- *najodgovorniji posao do sada, još ne vidim kraj putovanja...pitam se hoću li uspjet.*

- *nešto stvarno lijepo, plemenito, prekrasno.*
- *predivno.*
- *toliko nevjerovatno iskustvo u životu...netko tko to nema je siromašan.*
- *super, promijeniš se skroz, više nisam osoba koja sam nekad bila, mislim da bih bila poluisprazna da nemam dijete.*
- *savršenstvo.*
- *života vrijedno iskustvo.*

Razliku u odgovorima roditelja možemo pripisati spremnosti roditelja na roditeljsku ulogu. Naime, roditelji koji naglašavaju zadovoljstvo i posebnost roditeljske uloge možda imaju više kapaciteta za odgoj djeteta te središnje važne faktore – poput zaposlenja, financijskog statusa, stambenog pitanja, podrške okoline i sl.

Razmatrajući postavljene ciljeve, očekivanja od roditelja, evaluaciju i ishode programa može se primijetiti usklađenost koja je prisutna u velikoj mjeri. Prema analizi odgovora roditelja i voditelja, programi su izazvali određene promjene kod roditelja, što znači da postoje dobrobiti koje su oni ponijeli sa sobom nakon završenog ciklusa. Dakle, ne može se poricati prisutnost pozitivnih ishoda i učinkovitost u jednom opsegu. Ono što poziva na sumnju jedan je od ključnih elemenata programa – evaluacija. Naime, kvalitetni voditelji i dobro osmišljeni programi bitne su komponente, ali same po sebi nedovoljne. Stoga su potrebne procjene jesu li ponuđeni programi u skladu s potrebama zajednice u kojoj se provode, jesu li efikasni i isplativi, postižu li očekivane rezultate te vode li društvo u progresivnom smjeru. Potonje se

može ustanoviti sustavnim praćenjem ishoda i promjenama koje bi trebale uslijediti nakon provedbe programa. Isto tako, uspjeh se može promatrati u kontekstu našeg društva te izvan njega – usporedbom sličnih programa koji se provode u inozemstvu.

Zaključno, promjene koje se odvijaju na razini pojedinaca postaju značajne ukoliko s vremenom zauzimaju sve veći udio te posljedično sustižu društvo u cijelosti. Na taj način, promjena pojedinca postaje preokret koji vrijedi za skup pojedinaca što rezultira transformacijama u društvu. Novopromijenjena društvena slika traži preispitivanje starih obrazaca te rezultira novim sustavima vrijednostima, modelima ponašanja i aktivnostima. Ovaj krug promjena – u kojem postoji reverzibilno djelovanje – kreira novu društvenu sliku u skladu s težnjama koje se nastoje doseći.

4. ZAKLJUČAK EMPIRIJSKOG DIJELA RADA

Istraživanju *Analiza obrazovnih programa za roditelje* prišlo se u želji da se detaljnije istraži roditeljska tematika, odnosno istraživanjem smo htjeli dobiti uvid o načinu provođenja obrazovnih programa za roditelje. Cilj istraživanja bila je analiza obrazovnih programa za roditelje kako bi se dobio uvid u njihovu kvalitetu i učinkovitost u nadi da će doći do povećanja kvalitete i uspješnosti programa.

Istraživanje je provedeno na uzorku od dvanaest voditelja i dvanaest roditelja, u sljedećim institucijama: Obiteljski centar grada Zagreba, Dječji vrtić *Vedri dani*, Udruga roditelja *Korak po korak*, Djeca Prva, Plavi telefon, Hrabri telefon, Centar *Prirodno roditeljstvo*, Proventus, Sirius, Format In, Centar za djecu, mlade i obitelj – MODUS u Zagrebu te Centar za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica.

Prema analizi odgovora voditelja, korisnici su programa otvoreni ljudi, intelektualno znatiželjni, s boljim pozicijama u društvu, načitani i natprosječno motivirani. Većinom su to majke, iako se u posljednjih nekoliko godina povećava trend dolaženja očeva te trend dolaženja obaju roditelja na programe za roditelje. Voditelji konstatiraju da su njihovi korisnici većinom roditelji srednje i visoke stručne spreme, a zanemarivo mali broj roditelja je s nižom stručnom spremom – to su najčešće oni upućeni iz centara socijalne skrbi. Većinom dolaze intrinzično motivirani roditelji dok se manji dio odnosi na ekstrinzično motivirane roditelje.

Analize odgovora dobivenih od strane voditelja i roditelja pokazuju da je većina elemenata u skladu s teorijom, odnosno da elementi doprinose kvaliteti i djelotvornosti programa. To se pokazalo na slučaju ciljeva koji su u skladu s teorijskim pretpostavkama. Naime, ciljevi obrazovnih programa za roditelje odnose se na povećanje roditeljskih kompetencija radi unapređivanja odnosa između roditelja i djece, na stjecanje samopouzdanja, učenje o sebi i djetetu, na razvoj osjećaja zadovoljstva i optimizma kod roditelja i sl. Zatim, područje realizacije programa sadržava sve važne elemente koje sačinjavaju dobro organizirani programi za roditelje – veličina grupe, trajanje programa, vrijeme njegovog održavanja, što je sukladno teoriji. Također, uvažava se načelo kojim se roditeljima omogućava da budu aktivni u procesu obrazovanja te da usmjere rad na rješavanje problematike, a ne slušanje o njoj. Isto tako, zadovoljeno je nekoliko glavnih načela koja potvrđuju teoriju, od kojih se polazi u

organiziranju i provođenju programa za roditelje, a koja uključuju: aktivnost u procesu obrazovanja, međusobnu razmjenu iskustava, postizanje osjećaja zadovoljstva te razvoj mreže podrške. Nadalje, voditelji odgovaraju teorijski postavljenim zahtjevima, odnosno adekvatne osobe nalaze se u ulozi provoditelja programa.

Uz to, pokazalo se je podudaranje odgovora roditelja i voditelja. Naime, ciljevi postavljeni od strane stručnjaka preklapaju se s očekivanjima roditelja što povećava kvalitetu programa. Također, odgovori voditelja i roditelja preklapaju se po pitanju stručnosti i kompetentnosti od strane voditelja programa što govori o iskrenosti i dosljednosti voditelja.

Elementi koji zahtijevaju daljnju doradu kako bi se podigle kvaliteta i učinkovitost programa odnose se na sljedeće. Potrebno je dobiti detaljniji uvid u usklađenost plana rada i potreba roditelja. Naime, programi se djelomično temelje na evaluacijama koje nemaju adekvatne znanstvene temelje. Zatim, prisutan je nesrazmjer između ciljeva i očekivanja kad je u pitanju ponuda programa, što upućuje na potrebu za raznovrsnijim programima kako bi se zadovoljile različite potrebe i interesi roditelja. Također, područje koje je potrebno dodatno istraživati odnosi se na nezainteresirane i intrinzično nemotivirane polaznike programa. Isto tako, bitno je preispitati znanstvenu utemeljenost evaluacije. Uz to, potrebne su procjene jesu li ponuđeni programi u skladu s potrebama zajednice u kojoj se provode, jesu li efikasni i isplativi, postižu li očekivane rezultate te vode li društvo u progresivnom smjeru.

Osvrnemo li se na evaluaciju i ishode programa, analiza je pokazala da je doživljaj roditeljske i osobne kompetentnosti porastao nakon završetka programa te da su programi rezultirali promjenom u roditelja što ukazuje na njihovu djelotvornost. Ovi dobici u skladu su s postavljenim ciljevima, stoga se može zaključiti da su zadovoljili primarnu svrhu.

Mišljenja smo da se rezultati dobiveni ovim empirijskim istraživanjem mogu primijeniti u daljnjem razvoju sličnih obrazovnih programa na području suvremenog roditeljstva te u svrhu modificiranja postojećih programa kako bi se postigla veća kvaliteta i učinkovitost programa.

III. ZAKLJUČAK

U ovom diplomskom radu pod naslovom *Pedagoško obrazovanje roditelja kao odgovor na izazove suvremenog društva* prišlo se empirijskom istraživanju *Analiza obrazovnih programa za roditelje*, u želji da saznamo više o provedbi obrazovnih programa za roditelje. Naime, zbog sve intenzivnijih promjena u društvu i novih zahtjeva i očekivanja koja se stavljaju pred roditelje u suvremeno doba, mnogi od njih ne snalaze se u novonastalom okruženju. Zbog toga su im potrebna nova saznanja i vještine koje trebaju usvojiti. U radu se sugerira pedagoško obrazovanje roditelja kao odgovor na narasle potrebe roditelja, a ono se može dobiti kroz djelotvorne programe obrazovanja roditelja. U nastavku bit će prikazani glavni zaključci dobiveni u ovome diplomskom radu, pritom će najprije biti prikazani oni iz teorijskog, a potom iz empirijskog dijela rada.

Obitelj kao temeljna institucija društva predstavlja sjecište niza trendova koji utječu na društvo u cjelini, što se odnosi na sve veću jednakost spolova, ulazak žena u radni proces, promjene u seksualnom ponašanju i očekivanjima, na promjenu odnosa između doma i rada. Tomu u prilog govori činjenica da sve manje djece odrasta u tradicionalnim obiteljima u kojoj su otac i majka u braku i žive u istom kućanstvu sa svojom biološkom djecom, a udio jednoroditeljskih obitelji i djece rođene izvan braka neprestano je u porastu. Promjene karakteristične za suvremenu obitelj nisu karakteristika samo današnjeg društva, već zakonitost svakog procesa koji se odvija u društvenom kontekstu. Prema tome, obiteljske su krize znak da se obitelj mora mijenjati, a ne da će nestati, jer njezina struktura, organizacija ili sustav vrijednosti na članove djeluju ograničavajuće i ometaju funkcionalne procese unutar obitelji. S obzirom na to da je obitelj najvažnija zajednica za pojedinca jer dijete unutar nje stječe osnove za funkcioniranje na svim područjima života, utjecaj roditelja na osobnost i ponašanje djeteta čimbenik je prvoga reda. Upravo je zbog toga potrebno dodatno usmjeriti pažnju na roditelje koji su ključni akteri u procesu dječjeg rasta i razvoja. Uz to, potrebno je uzeti u obzir promjene koje su zahvatile obitelj te ujedno utjecale na roditeljsku ulogu, zbog čega je došlo do promjene u očekivanjima od roditelja te u shvaćanju pojma roditeljstva.

Društvene promjene koje su uzrokovale promjene u obitelji i roditeljstvu odnose se, primjerice, na ekonomsku krizu koja izravno utječe na kvalitetu odgoja. Naime, snažan ekonomski i gospodarski pritisak ne utječe samo na životni standard obitelji, već i na odnose između partnera te na odnose između roditelja i djece, što može rezultirati s više napetosti i

netolerancije u odnosima s partnericom, češćim razmiricama te s manje slaganja u obitelji. Nadalje, očevi koji proživljavaju ekonomsku krizu mogu pokazivati manje njegovateljskog ponašanja, dok majke pate od depresije te imaju veće sklonosti kažnjavanju djeteta i općenite nedosljednosti u provođenju discipline. Zatim, promijenila su se očekivanja i zahtjevi od vanjskog rada što je dovelo do neravnoteže između profesionalnog i osobnog života, a to je vidljivo u zaposlenih roditelja koji dolaze kući iscrpljeni i nervozni, manje sposobni kvalitetno provoditi vrijeme sa svojom djecom i supružnicima, što naposljetku opterećuje brak i razvoj djece. S druge strane, utvrdilo se da se obrazovanje majke više bave djecom, da je to vrijeme kvalitetno provedeno te da su one usmjerene na kognitivni razvoj djeteta. Nadalje, individualizacija kao društveni proces utjecala je na razvoj pojedinca. S jedne strane, pojedinac treba aktivno i samostalno konstruirati vlastiti identitet, a s druge strane, treba pripaziti da osobno zadovoljstvo ne postane dominirajuća vrijednost za pojedinca te da se opće dobro ne zanemari. Individualizacija je utjecala i na promijenjene roditeljske kompetencije, što je rezultiralo činjenicom da se majke sve češće odlučuju na ulogu majke i poslovne žene, a brigu o djeci sve češće preuzimaju plaćeni profesionalci. Ova promjena zahtijeva roditelja koji je kompetentan izabrati ono najbolje za svoje dijete, što znači da su mu potrebna znanja, vještine i informacije kako bi saznao što određena ustanova, udruga, program, itd. pruža te bi na temelju toga trebao donijeti odluku je li to ono što njegovom djetetu treba. Isto tako, on mora biti pedagoški obrazovan da bi znao procijeniti što je u tome dobro sa stajališta odgoja njegova djeteta. Jačanje roditeljskih kompetencija čini roditelja sposobnim, ne samo za obiteljski, već i izvanobiteljski odgoj te razvijanje partnerstva s onima koji izvan obitelji skrbe o njegovom djetetu, odgajaju ga i obrazuju. Također, društvene promjene utjecale su na razvoj novih trendova u majčinstvu i očinstvu koji su doveli do procesa očeva emancipiranja od uloge isključivog hranitelja i instrumentalnog odgajatelja, a majčina od uloge kućanice koja ima primat nad emocionalnim odnosima s djecom, pa možemo reći kako razlika između majke i oca danas sve više postaje pitanje razlika u njihovim ličnostima, a ne razlika između njihovih spolnih uloga. Nadalje, posljedica je društvenih promjena nova pozicija djeteta u društvu i obitelji. Naime, UN-ova Konvencija o pravima djeteta napravila je pomak u percipiranju djeteta te se je dijete počelo promatrati kao aktivno i kompetentno biće koje ima svoja prava i odgovornosti. Isto tako, sada dijete ima zakonsko pravo na zaštitu i pravo na sudjelovanje, brižno i njegujuće ponašanje koje odgovara na njegove potrebe za emocionalnom skrbi, sigurnošću, pripadanjem i sigurnom privrženosti.

Prema tome, zbog sve intenzivnijih promjena u društvu te naraslih potreba i obiteljskih zahtjeva koji se pred roditelje postavljaju, nastala je potreba za obrazovanjem roditelja. Pedagoško obrazovanje roditelja odnosi se na svako nastojanje da se unaprijede razvoj i učenje roditelja u obnašanju različitih uloga koje nose, uključujući odgojnu dimenziju kao i dimenzije ličnosti u bračnim ulogama i odnosima s ciljem povećanja roditeljskih kompetencija radi unapređivanja odnosa između roditelja i djece. Naime, došlo se do zaključka kako su unaprijed pripremljeni, potencijalno kontinuirani i sustavno osmišljeni programi za roditelje najsloženiji, ali i najsvrsishodniji dio strategije jačanja roditeljskih kompetencija. Djelotvorni programi obrazovanja roditelja su programi s ciljem unaprjeđenja vještina i znanja o roditeljstvu, kroz koje se roditelji mogu osnažiti za primjerenije odgovaranje, a manje automatsko reagiranje na probleme s kojima su suočeni u roditeljskoj ulozi te im se, također, pomaže razviti osjećaj zadovoljstva i optimizma kod njih samih kao roditelja.

Ovom istraživanju prišlo se s ciljem da se analizira i dobije uvid u kvalitetu obrazovnih programa za roditelje te njegovu potencijalnu učinkovitost sa svrhom povećanja kvalitete i uspješnosti programa, na način da se nedostaci dorade i postanu prednosti programa. Elementi koji su bili ispitivani u svrhu dobivanja željenih podataka odnose se na sljedeće: ciljeve obrazovnih programa, sadržaj, način njihovog dizajniranja i organiziranja, mjesto odvijanja programa, način financiranja, profil polaznika te njihova očekivanja i zadovoljstvo s programom i profil voditelja te njihove kompetencije, itd.

Iz predočenih rezultata istraživanja i rasprave o njima moguće je zaključiti sljedeće. Utvrđeno je da analize odgovora dobivenih od strane voditelja i roditelja pokazuju da je većina elemenata obrazovnih programa za roditelje u skladu s teorijom, odnosno da elementi doprinose kvaliteti i djelotvornosti programa. To se je pokazalo na slučaju ciljeva koji su u skladu s teorijskim pretpostavkama. Naime, ciljevi obrazovnih programa za roditelje odnose se na povećanje roditeljskih kompetencija radi unapređivanja odnosa između roditelja i djece, stjecanje samopouzdanja, učenje o sebi i djetetu, razvoj osjećaja zadovoljstva i optimizma kod roditelja i sl.

Prema analizi odgovora voditelja ustanovljeno je da su korisnici programa otvoreni ljudi, intelektualno znatiželjni, s boljim pozicijama u društvu, načitan i natprosječno motivirani. Većinom su to majke, iako se u posljednjih nekoliko godina povećava trend dolaženja očeva

te trend dolaženja obaju roditelja na programe za roditelje. Voditelji konstatiraju da su njihovi korisnici većinom roditelji srednje i visoke stručne spreme, a zanemarivo mali broj roditelja je s nižom stručnom spremom – to su najčešće oni upućeni iz centara socijalne skrbi. Većinom dolaze intrinzično motivirani roditelji, dok se manji dio odnosi na ekstrinzično motivirane roditelje.

Utvrđeno je da su programi konstruirani na način da potiču aktivnost u roditelja, da su im zanimljivi i korisni što upućuje na usklađenost rezultata s teorijom. Također, područje realizacije programa sadržava sve važne elemente koje sačinjavaju dobro organizirani programi za roditelje – veličinu grupe, trajanje programa, vrijeme njegovog održavanja i dr. Isto tako, zadovoljeno je nekoliko glavnih načela koja potvrđuju teoriju, od kojih se polazi u organiziranju i provođenju programa za roditelje, a koji uključuju: aktivnost u procesu obrazovanja, međusobnu razmjenu iskustava, postizanje osjećaja zadovoljstva te razvoj mreže podrške.

Analiza odgovora voditelja i roditelja pokazala je da voditelji odgovaraju teorijski postavljenim zahtjevima, odnosno da se adekvatne osobe nalaze u ulozi provoditelja programa. Naime, voditelji programa visoko su obrazovani stručnjaci koji su se osposobili za rad s odraslima na temelju dodatnih edukacija, psihoterapija i psihoterapeutskih škola, supervizija te dugogodišnjeg iskustva u radu s roditeljima. Voditelji programa uglavnom su osobe ženskog spola, dok su muškarci u manjini (3 od 12). Njihova se dob proteže od kasnih dvadesetih pa nadalje. Ispitanici su najčešće autori ili suautori programa, što govori o njihovoj motiviranosti i kompetentnosti za rad.

Uz to, pokazalo se je podudaranje odgovora roditelja i voditelja. Naime, ciljevi postavljeni od strane stručnjaka preklapaju se s očekivanjima roditelja, što povećava zadovoljstvo i kvalitetu programa.

Ovim empirijskim istraživanjem utvrđeno je da je većina roditelja mišljenja kako je edukacija roditelja potrebna. Postoji samo neslaganje u pristupu obrazovanju, treba li ono biti nametnuto i neophodno za sve ili ponuđeno kao izbor, što govori u prilog njihovoj osviještenosti i otvorenosti za nove spoznaje, iskustva, vještine i dr.

Osvrnemo li se na evaluaciju i ishode programa, analiza je pokazala da je doživljaj roditeljske i osobne kompetentnosti porastao nakon završetka programa te da su programi rezultirali promjenom u roditelja što ukazuje na njihovu djelotvornost. Ovi dobitci u skladu su s postavljenim ciljevima, stoga se može zaključiti da su zadovoljili primarnu svrhu.

Elementi koji zahtijevaju daljnju doradu kako bi se podigle kvaliteta i učinkovitost programa odnose se na sljedeće. Potrebno je dobiti detaljniji uvid u usklađenost plana rada i potreba roditelja. Naime, programi se djelomično baziraju na evaluacijama koje nemaju adekvatne znanstvene temelje. Zatim, prisutan je nesrazmjer između ciljeva i očekivanja kad je u pitanju ponuda programa, što upućuje na potrebu za raznovrsnijim programima kako bi se zadovoljile različite potrebe i interesi roditelja. Također, područje koje je potrebno dodatno istraživati odnosi se na nezainteresirane i intrinzično nemotivirane polaznike programa. Isto tako, bitno je preispitati znanstvenu utemeljenost evaluacije. Uz to, potrebne su procjene jesu li ponuđeni programi u skladu s potrebama zajednice u kojoj se provode, jesu li efikasni i isplativi, postižu li očekivane rezultate te vode li društvo u progresivnom smjeru.

Slijedom svega navedenog može se zaključiti da bi se rezultati ovog istraživanja mogli koristiti pri izradi obrazovnih programa za roditelje te prilikom modifikacije postojećih. Osim preventivnih programa, rezultate je moguće upotrijebiti u svrhu edukacije za roditelje i njihovog savjetovanja. Provođenje takvih programa posebno je važno za roditelje koji spadaju u rizičnu skupinu roditelja, pritom se apelira na odgovornost viših instanci u društvu (Ministarstva i ostale državne ustanove). Istraživanje se provelo u nadi da će porasti broj obrazovnih programa za roditelje te da će se proširiti u dijelove društva u kojima ovakav oblik edukacije još nije zaživio, da će biti sve više kvalitetnih programa podržanih i financiranih od strane države te da će se s vremenom postići vidljive promjene na društvenoj razini (u smislu da se smanje problemi, ovisnosti, itd. u društvu, a da se poveća broj uspješnih, sretnih, poduzetnih ljudi koji će napraviti pozitivan pomak u razvoju RH).

IV. LITERATURA

- 1) Ajduković, M. i Marohnić, S. (2010) *Smjernice za planiranje, provedbu i evaluaciju preventivskih i tretmanskih programa zaštite djece od nasilja*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- 2) Baloban, J. (2005) *U potrazi za identitetom*. Zagreb: Golden Marketing.
- 3) Becher, R. M. (1984) Parent Involvement: A Review of Research and Principles of Successful Practice. U: Katz, L. G., *Current Topics in Early Childhood Education*. Norwood: Ablex Publishing Corporation, pp. 1-71.
- 4) Breismeister, J. M., Schaefer, C. E., eds. (1998) *Handbook of Parent Training*. New York: John Willey and Sons.
- 5) Bouillet, D. i Žižak, A. (2008) Standardi u radu s djecom i mladima s poremećajima u ponašanju, *Ljetopis socijalnog rada*, god. XV (1), 21-48.
- 6) Bowman, S. et al. (2010). Should we invest in parenting education? Experts from enhancing the skills of parents program II- summary 2006-2009. [online]. Dostupno na:
http://www.oregoncf.org/Templates/media/files/grants/Early%20Childhood/should_we_invest_ped.pdf
- 7) Britvić, D. (2010). Obitelj i stres. *Medicina Fluminensis* [online], god. XLVI (3). Dostupno na:
<https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&sqi=2&ved=0CEQQFjAD&url=http%3A%2F%2Fhrcaak.srce.hr%2Ffile%2F89361&ei=MLqQUd2iMYbotQafzYGgDA&usg=AFQjCNEgxRWMVLdollar885C5QI-9UJGjhZg&sig2=EcpNROpJkZPvMfTuau2UyQ&bvm=bv.46340616,d.Yms>
- 8) Caldwell, J.C. (1982) *The Causes of Demographic Change: Experimental Research in South India*. Madison: University of Wisconsin Press.
- 9) Cheetham, G., Chivers, G. (1996) Towards a holistic model of professional competence, *Journal of European Industrial Training*, vol.20, no.5, pp. 20-30.
- 10) Ching-Man, L. (2003). Parent education: Revision and Vision. *Asian Journal of Counselling* [online], vol.10, no.2. Dostupno na:
http://hkier.fed.cuhk.edu.hk/journal/wp-content/uploads/2009/10/ajc_v10n2_147-167.pdf

- 11) Croake, J. W., Glover, K. E. (1977). A History and Evaluation of Parent Education. [online]. Dostupno na: <http://www.jstor.org/pss/583363>
- 12) Colosi, L., Dunifon, R. (2003). Effective parent education programs. [online]. Dostupno na: <http://www.human.cornell.edu/pam/outreach/parenting/research/upload/Effective-20Parent-20Education-20Programs.pdf>
- 13) CWIG (2009) Working with families: The five protective factors. Child Welfare Information Gateway.
- 14) Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2000) Obitelj i zaposlenost izvan kuće: međusobno ometanje i/ili pomaganje, *Revija za socijalnu politiku*, god. VII (2), str. 131-145.
- 15) Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2001) Sukob obiteljskih i radnih uloga: uzroci, posljedice i neriješeni istraživački problemi, *Društvena istraživanja*, god. X (4-5), str. 653-85.
- 16) Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2003) Potpora roditeljstvu: izazovi i mogućnosti, *Revija za socijalnu politiku*, god. X (1), str. 45-68.
- 17) Čudina-Obradović, M. i Obradović, J. (2006) *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- 18) Daly, M. (2008) *Roditeljstvo u suvremenoj Europi: pozitivan pristup*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- 19) Delale, E. A. i Pećnik, N. (2010) Učestalost i međuodnosi korektivnih i preventivnih odgojnih postupaka majki djece predškolske dobi, *Ljetopis socijalnog rada*, god. XVII (1), str. 49 – 69.
- 20) Dobrotić, I. i Laklija, M. (2009) Korelati sukoba obiteljskih i radnih obveza u Hrvatskoj, *Revija za socijalnu politiku*, god. XVI (1), str. 45-63.
- 21) Durrant, J. (2007) *Positive discipline: What it is and how to do it*. Save the children Sweden.
- 22) Evans, J. (2006). Parenting programmes: an important ECD intervention strategy. Background paper for EFA Global Monitoring Report 2007. [online]. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0014/001474/147461e.pdf>
- 23) Family Strengthening Policy Center (2007). Family strengthening writ large: On becoming a nation that promotes strong families and successful youth. Washington: National Human Services Assembly. [online]. Dostupno na: http://www.dss.virginia.gov/files/about/sfi/intro_page/resources/writ_large.pdf

- 24) Fine, M. J., Lee, S. W. (2001) *Handbook of Diversity in Parent Education*. New York: Accademic Press.
- 25) Furedi, F. (2001) *Paranoid Parenting*. London: Allen Lane/Penguin.
- 26) Galić, B. (2002) Moć i rod, *Revija za sociologiju*, god. XXXIII (3-4), str. 225-238.
- 27) Galić, B. (2006) Stigma ili poštovanje? Reproductivni status žena u Hrvatskoj i šire, *Revija za sociologiju*, god. XXXVII (3-4), str. 149-164.
- 28) Giddens, A. (1999) *Treći put: Obnova socijaldemokracije*. Zagreb: Politička kultura.
- 29) Giddens, A. (2005) *Odbjegli svijet: Kako globalizacija oblikuje naše živote*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- 30) Giddens, A. (2007) *Sociologija*. Zagreb: Globus.
- 31) Haralambos, M., Heald, R. (1994) *Uvod u sociologiju*. Zagreb: Globus.
- 32) Haralambos, M., Holborn, M. (2002) *Sociologija – teme i perspektive*. Zagreb: Globus.
- 33) Harold-Goldsmith, R., Radin, N., Eccles, J. S. (1988) Objective and subjective reality: the effects of job loss and financial stress on fathering behaviors, *Family Perspective*, XXII (4), pp. 309-325.
- 34) Houghugh, M., Long, N. (2004) *Handbook of Parenting: Theory and Research for Practice*. London ; Thousand Oaks ; New Delhi: Sage Publications.
- 35) Honore, C. (2009) *Pod pritiskom: Spašavanje naše djece od kulture hiperroditeljstva*. Zagreb: Algoritam.
- 36) Hrpka, H. i Tomić, J. (2009). Vrijeme velikog pomaka. *Civilno društvo* [online], god. VI (23). Dostupno na: http://zaklada.civilnodrustvo.hr/upload/File/hr/izdavastvo/casopis/broj23/casopis_23.pdf
- 37) Jelavić, M. (2009). Zaštita dječjih prava nije među prioritetima. *Civilno društvo* [online], god. VI (23). Dostupno na: http://zaklada.civilnodrustvo.hr/upload/File/hr/izdavastvo/casopis/broj23/casopis_23.pdf
- 38) Juul, J. (2008) *Život u obitelji: najvažnije vrijednosti u zajedničkom životu i odgoju djece*. Zagreb: Naklada Pelago.
- 39) Kovačević, S. (1995) „Škola za roditelje“ – oblik kompenzacijskog obrazovnog deficita roditelja. U: Rosić, V., *Pedagoško obrazovanje roditelja: zbornik radova*. Rijeka: Pedagoški fakultet u Rijeci, str. 241-258.

- 40) Kušević, B. (2009) Licencija za roditeljstvo – buduća realnost ili utopijska projekcija?, *Pedagoška istraživanja*, god. VI (1-2), str. 191-202.
- 41) Kušević, B. (2010) (Ne)uvažavanje participativnih prava djeteta: suvremeni obiteljski odgoj između poslušnosti i odgovornosti, *Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta*, god. XII (1-2), str. 105-116.
- 42) Leinert Novosel, S. (2003) *Stavovi poslodavaca prema profesionalnoj i obiteljskoj angažiranosti žena*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- 43) Lewis, J. (2001) *The End of Marriage? Individualism and Intimate Relations*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
- 44) Ljubetić, M. (2006a). Obitelj u povijesnom i suvremenom kontekstu. [online]. Dostupno na: http://www.ffst.hr/dokumenti/izdavastvo/predavanja/Ljubetic_022006.pdf
- 45) Ljubetić, M. (2006b) Pedagoškim obrazovanjem roditelja do osvješćivanja i poštivanja prava djeteta, *Dijete i društvo: časopis za promicanje prava djeteta*, god. VIII (1), str. 139-156.
- 46) Ljubetić, M. (2007) *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
- 47) Ljubetić, M. (2011) Stabilna obitelj i poželjno roditeljstvo u kaotičnom svijetu – (moguća) stvarnost ili iluzija? (Imaju li perspektivu i/ili alternativu?). U: Maleš, D., ur., *Nove paradigme ranoga odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 67-96.
- 48) Ljubetić, M. (2012) *Nosi li dobre roditelje rođa?! Odgovorno roditeljstvo za kompetentno dijete*. Zagreb: Profil International.
- 49) Lončar-Vicković, S. i Dolaček-Alduk, Z. (2009). Ishodi učenja – priručnik za sveučilišne nastavnike. [online]. Dostupno na: http://www.unios.hr/uploads/49ishodi%20ucenja_prirucnik.pdf
- 50) Maleš, D. (1995) Pedagoško obrazovanje roditelja. U: Rosić, V., *Pedagoško obrazovanje roditelja: zbornik radova*. Rijeka: Pedagoški fakultet u Rijeci, str. 19-36.
- 51) Maleš, D. (1996) Od nijeme potpore do partnerstva između obitelji i škole, *Društvena istraživanja*, god. V, I (21), str. 75-89.
- 52) Maleš, D. (1999) Uloga majke i oca u odgoju djeteta. U: Čikeš, J., *Obitelj u suvremenom društvu*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 105-111.

- 53) Maleš, D. (2003) Afirmacija roditeljstva. U: Puljiz, V., Bouillet, D., ur., *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, str. 275-302.
- 54) Maleš, D. i Kušević, B. (2011) Nova paradigma obiteljskog odgoja. U: Maleš, D., ur., *Nove paradigme ranog odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu-Zavod za pedagogiju, str. 41-66.
- 55) Miliša, Z. (2011). Obitelj na kušnji. [online]. Dostupno na: <http://www.cpi.hr/download/links/hr/13800.pdf>
- 56) Milanović, M. et al. (2000) *Skrb za dijete i poticanje ranog razvoja djeteta u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Targa.
- 57) Moriarty, M.L., Fine, M.J. (2001) Educating Parents to be Advocates for their Children. U: Fine, M.J., Lee, S.W., eds., *Handbook of Diversity in Parent Education*. Academic Press.
- 58) *Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece 2006. – 2012.* (2006). Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- 59) Nation, M. et al. (2005) *Applying the principles of prevention: What do prevention practitioners need to know about what works*. Centers for Disease Control and Prevention, Division of Violence Prevention.
- 60) Pećnik, N. i Starc, B. (2010) *Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- 61) Petak, O. i Osmak-Franjić, D. (2002) *Škola za roditelje: trening roditeljskih vještina i osnove grupnog rada s djecom*. Zagreb: Ministarstvo rada i socijalne skrbi.
- 62) Petani, R. (2010) *Dimenzije roditeljskog ponašanja i stavovi adolescenata prema obiteljskom životu. Doktorska disertacija*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- 63) Puljiz, V. (1999) Profili obiteljske politike, *Revija za socijalnu politiku*, god. VI (1), str. 21-33.
- 64) Puljiz, V. i Bouillet, D. (2003) *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- 65) Puljiz, S. (2010) *Raditi s djecom, mladima i obitelji*. Velika Gorica: Centar za djecu mlade i obitelj.
- 66) Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. i Josipović, V. (2003) *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

- 67) Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2006) Bračni status, financijske poteškoće i socijalna podrška kao odrednice roditeljske depresivnosti i odgojnih postupaka, *Društvena istraživanja*, god. XVI, VI (86), str. 961-985.
- 68) Rosić, V. (1995) Pedagoško obrazovanje roditelja – pretpostavka uspješnog odgojno-obrazovnog djelovanja. U: Rosić, V., *Pedagoško obrazovanje roditelja: zbornik radova*. Rijeka: Pedagoški fakultet u Rijeci, str. 1-18.
- 69) Sanders, M.R. (1999). Triple P-positive parenting program: Towards an empirically validated multilevel parenting and family support strategy for the prevention of behaviour and emotional problems in children. *Clinical Child and Family Psychology Review* [online], vol.2, no.2. Dostupno na: <http://www.triplepamerica.com/documents/Triple%20P%20as%20a%20Public%20Health%20Approach.pdf>
- 70) Sanders, M.R. (2003). Triple P - Positive Parenting Program: A population approach to promoting competent parenting. *Australian e-Journal for the Advancement of Mental Health* [online], vol.2, no.3. Dostupno na: <http://www.triplep-america.com/documents/Triple%20P%20as%20a%20Public%20Health%20Approach.pdf>
- 71) Sanders, M.R., Markie-Dadds C., Turner K.M.T. (2003). Theoretical, scientific and clinical foundations of the Triple P-Positive Parenting Program: a population approach to the promotion of parenting competence. *Parent Res Pract Monogr* [online], vol. 1. Dostupno na: http://www.triplep.net/files/pdf/Parenting_Research_and_Practice_Monograph_No.1.pdf
- 72) Savićević, D.M. (1967) *Obrazovanje za život u porodici: andragoško-metodičke osnove*. Srbija: Zavod za izdavanje udžbenika RS.
- 73) Shaw, R. i Wood, S. (2009) *Epidemija popustljivog odgoja*. Zagreb: V.B.Z.
- 74) Smith, C., Perou, R., Lesesne, C. (2002) Parent Education. U: Bornstein, M.H., ed., *Handbook of Parenting: Social Conditions and Applied Parenting. Volume 4. Second edition*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, pp. 389-410.
- 75) Stričević, I. (2011) Jačanje roditeljskih kompetencija kroz programe obrazovanja roditelja. U: Maleš, D., ur., *Nove paradigme ranog odgoja*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 125-152.
- 76) Sunko, E. (2008) Utjecaj provedbe programa za roditelje na njihove stavove o odgoju, *Odgojne znanosti*, god. X (2), str. 383 - 401.

- 77) Šimić, A. (2011) Rodna dihotomija distribucije nezaposlenosti za vrijeme ekonomske krize u Hrvatskoj, *Praktični menadžment*, god. II (3), str. 34-39.
- 78) Živić, D. (2003) Demografski okvir i razvoj obiteljske strukture stanovništva Hrvatske 1971.-2001, *Revija za sociologiju*, god. CCCXLI (2), str. 57-73.
- 79) Žižak, A., Nikolić, B., Koller-Trbović, N. (2001) Procjena poštivanja prava djeteta u obitelji, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, god. XXXVII (2), str. 127-142.
- 80) Wagner Jakab, A. (2008) Obitelj-sustav dinamičnih odnosa u interakciji, *Hrvatska revija za rehabilitacijske istraživanja*, god. XLIV (2), str. 119-128.
- 81) Walsh, F. (2003) Changing Families in a Changing World. Reconstructing Family Normality. U: Walsh, F., ed., *Normal Family Processes. Growing Diversity and Complexity*. New York: A Division of Guilford Publications, pp. 2-24.
- 82) Wise, S. (2003). Family structure, child outcomes and enviromental mediators: an overview of the Development in Diverse Families Study. Australian Institute of Family Studies. *Research paper* [online], vol.30. Dostupno na: <http://www.aifs.gov.au/institute/pubs/RP30.pdf>
- 83) Whittaker, K.A., Cowley, S. (2012). An effective programme is not enough: a review of factors associated with poor attendance and engagement with parenting support programmes. *Children and Society* [online], vol.26, no.2. Dostupno na: <http://publicationslist.org/data/karen.whittaker/ref4/Whittaker%20K.%202010%20A%20effective%20programme%20is%20not%20enough.pdf>
- 84) WHO (2007) *Preventing child maltreatment in Europe: A public health approach. Policy briefing, EUR/07/50631214*. Geneva: World Health Organization.
- 85) WHO, ISPCAN (2006) *Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence*. Geneva: World Health Organization.
- 86) *Wikipedia, Head Start Program*. [online]. Dostupno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Head_Start_Program
- 87) *Wikipedia, Parent Effectiveness Training (P.E.T.)*. [online]. Dostupno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Parent_Effectiveness_Training
- 88) *Wikipedia, Sure Start*. [online]. Dostupno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Sure_Start
- 89) *Wikipedia, Triple P (The Positive Parenting Program)*. [online]. Dostupno na: [http://en.wikipedia.org/wiki/Triple_P_\(parenting_program\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Triple_P_(parenting_program))

Popis ustanova:

Centar Prirodno roditeljstvo, URL: <http://www.prirodnoroditeljstvo.com/>

Centar Proventus, URL: <http://www.centarproventus.hr/>

Centar za djecu, mlade i obitelj, URL: http://www.dpp.hr/psiholoske_usluge.php?usluga=8

Centar za djecu, mlade i obitelj Velika Gorica, URL: <http://www.centar-dmo-vg.hr/>

Dječji vrtić Vedri dani, URL: <http://www.dv-vedridani.hr/index.php>

FormatIN, URL: <http://www.format-in.hr/>

Hrabri telefon, URL: <http://www.hrabritelefon.hr/o-nama/uvodno-o-hrabrom-telefonu/>

Obiteljski centar Grada Zagreba, URL: <http://www.ocgz.hr/>

Plavi telefon, URL: http://www.plavi-telefon.hr/a_udruga.html

Sirius, URL: <http://www.centar-sirius.hr/>

Udruga roditelja Korak po korak, URL: <http://www.udugaroditeljapk.hr/>

Udruženje Djeca prva, URL: <http://www.djeca-prva.hr/index.php>

V. PRILOZI

Intervju s voditeljem programa

Ispitivač: Molim Vas, recite mi nešto više o samom programu (naziv i autor programa, godina nastanka).

Voditelj programa (Ispitanik): Program „Roditeljstvo na drugačiji način“ započeo je 2005./06. Autor i provoditelj programa sam ja. Program ima svoj kostur, no još uvijek se razvija. Naime, prva ideja bila je grupa za podršku roditeljima, ali kako se to nije održalo, odlučila sam napraviti konkretan program s određenim temama. Prema tome, program ima tri velike cjeline koje se obrađuju, a to su: rad na sebi, komunikacijske vještine i roditeljske vještine. Program se sastoji od dvanaest susreta, pritom jedan susret traje dva sata, koji se održavaju jednom tjedno u večernjim satima. Ono što je svake godine drugačije je činjenica da se prilagođavam članovima grupe. Odnosno, kako su im neke teme važnije, a neke manje važne pazim na intenzitet te ga mijenjam u skladu s njihovim potrebama i željama. Dakle, o roditeljima ovisi koliko dugo se zadržavam na nekoj temi te je detaljno obrađujem. Ponekad izađu neke teme koje su njima jako važne pa ih dodam u program. Moje životno i radno iskustvo te dodatne edukacije i spoznaje, koje su konstatno prisutne, isto tako utječu na program i način obrađivanja teme. S obzirom na sastav grupe dajem naglasak na određenim fazama razvoja djeteta (primjerice, ako su u velikom broju prisutni roditelji djece dobi od deset godina, tada se više usmjerim na razvojne faze desetogodišnjaka).

I.: Otkud ideja i motivacija za ovakav program i za rad s roditeljima?

V.P.: Cijeli moj radni vijek je baziran na radu s tinejdžerima i radu s roditeljima, to je moj profesionalni izazov i interes. Dakle, moja profesionalna znatiželja odnosi se na obiteljsku dinamiku: odnose unutar obitelji, odnose između roditelja i djece te način na koji se oni mogu razvijati i postati kvalitetni. Prema tome, to je razlog nastanka ovakvog programa.

I.: Imate li viziju programa (na nacionalnoj razini, primjerice promjena legislative i sl.)?

V.P.: Nisam razmišljala o tome. Mislim da je uvijek poželjno da se roditelji uključe u grupe vezane uz roditeljstvo zbog mitova da „Svi znamo biti roditelj“ i da je to nešto što se podrazumijeva, a zapravo to baš nije tako. Općenito mislim da je rad na sebi dobrodošao kod svakog pojedinca. U Hrvatskoj postoji već puno programa za roditelje i ne mislim da bi moj program trebao biti ispred svih ostalih. Mislim da bi bilo dobro da se više radi na

osvještavanju kako bi se roditelji uključili u takve programe. Naime, ono što često čujem od članova grupa je da njihovi prijatelji sa skepsom slušaju o sudjelovanju u takvim programima. Pitaju ih ako im nije neugodno, odnosno ako ih nije sram polaziti takve programe jer to znači da nisu dobri roditelji. Stoga mislim da tu treba više raditi i da bi to mogao biti nacionalni program osvještavanja i poticanja na uključivanje u takve programe.

I.: Na koji način osvještavate roditelje i kako oni dolaze do vas, to jest gdje saznaju za vaše programe?

V.P.: To se spontano dešava kroz kontakte s roditeljima i kroz grupe jer ima skoro pedeset različitih programa i skoro osamdeset različitih grupa koje se odvijaju u Centru. Isto tako, imamo web stranice gdje su objavljeni upisi u tijeku. Također, oglašavamo se na portalu grada *Velika Gorica*, na stručnim skupovima gdje prezentiramo svoje programe, na televiziji, radiju, plakatima, brošurama te kroz različite medije. Naravno i preko preporuka od bivših članova.

I.: Zbog kojih razloga / problema dolaze roditelji? Što ih motivira?

V.P.: Jedan dio njih krene u grupu „Rastimo zajedno“, to su roditelji djece od prve do treće godine starosti i tu dobiju informaciju o programu „Roditeljstvo na drugačiji način“. Rekla bih da motivacija dolazi iz želje za učenjem i radom na sebi. Što se tiče roditelja koji imaju konkretan problem i imaju ga potrebu riješiti u radu sa stručnjakom tada se takav oblik rada bazira na individualnom radu. Također, roditelji dolaze zbog izražene želje za kvalitetnijim odnosom sa svojim djetetom. Zatim, da nauče nove roditeljske vještine, da dobiju i daju podršku, itd.

I.: Kakav je profil roditelja – korisnika programa?

V.P.: Nemam točne podatke jer nisam vodila statistiku, no mogu reći da uglavnom dolaze roditelji iz Velike Gorice, više iz samog grada, a manje iz prigradskih naselja. Što se tiče materijalnog statusa, tu se razlikuju. Budući da su naši programi besplatni, financije ne igraju bitnu ulogu. No, rekla bih da je najviše pokriven srednji sloj, ali ima i onih slabijeg imovinskog statusa – ne onih koji pripadaju u rang jako siromašnih jer mislim da oni više brinu o egzistenciji, te da im rad na sebi nije na taj način primamljiv. Što se tiče stručne spreme, ima ih od srednje do visoke stručne spreme. Uglavnom dolaze mame, u dobi kasnih dvadesetih pa nadalje, a zna se dogoditi da dođe neki tata ili da dođe roditeljski par. U svakom

slučaju dinamika se razlikuje, odnosno drugačije je raditi kad je grupa mješovita jer tate daju drugi kut viđenja.

I.: Kako silazite na kraj s heterogenošću grupe?

V.P.: Heterogenost grupe doživljam kao prednost jer na taj način roditelji mogu bolje razmjeniti iskustva. Primjerice, roditelji starije djece mogu dati povratnu informaciju onima mlađe djece. Svjesna sam da heterogenost može biti i nedostatak kada se obrađuju teme koje nekome nisu interesantne. S obzirom da se heterogenost grupe ne osjeti jako u samom radu, ona daje bogatstvo grupi.

I.: Koje teme su im zanimljive, koje (ne)preferiraju?

V.P.: Ne znam, nemam osjećaj vezano za to, nema teme koja je bila odbijena. Ono što sam zamijetila je da je nekima teško raditi na sebi, to jest brinuti o sebi zbog uvjerenja da dijete treba uvijek biti na prvom mjestu.

I.: Kako na roditelje utječe grupna dinamika? Koliko su aktivni i koliko im treba da se opuste?

V.P.: Roditelji su na početku uvijek malo rezerviraniji i dosta oprezni. Ono što mi pomaže u razvijanju grupne kohezije jest činjenica što dio njih dolazi iz programa prije, gdje su se već upoznali i povezali. Naime, ja ni u jednoj fazi rada ne inzistiram da moraju nešto reći o sebi ili podijeliti nešto što smatraju osobnim ili ono što su napisali u vježbi, tako da nemaju pritisak da se trebaju izložiti. Puno se radi preko vježbi, no oni sami biraju koliko će podijeliti s grupom. Na početku je to uvijek šturije, ali kako protječe vrijeme više se povežu, pa i otvaraju. Uvijek se radi o maloj grupi, obično ima oko osam članova. S obzirom na mali broj ljudi, oni se intenzivnije i bolje upoznaju, a na samom kraju i umreže (razmjene broj mobitela) te se počinju viđati izvan termina programa. Na inicijativu roditelja koji su završili program „Roditeljstvo na drugačiji način“, nastao je „Klub kreativno roditeljstvo“. Klub funkcionira već tri godine, a oni koji su imali inicijativu za osnivanjem kluba još uvijek su tu. To je grupa podrške za roditelje. Naime, kako se oni dobro povežu unutar dvanaest susreta tijekom programa, imaju potrebu za daljnjom razmjenom mišljenja i ideja. Nalazimo se dva puta mjesečno, a članice kažu da jedva čekaju tu srijedu jer dobivaju podršku unutar grupe, pa jedva čekaju da se vide i popričaju.

Drago mi je zbog njihove želje za osnivanjem ovakvog kluba. Meni je to povratna informacija da sam uspjela u svom cilju, to jest da postoji mreža podrške za roditelje. Drago mi je zbog

toga jer to znači da imaju povjerenje u mene i u ovaj Centar te u to da mogu doći ovdje i iznijeti sve što ih muči, a povezano je uz roditeljstvo, ali i općenito za životne poteškoće, i da ovdje mogu potražiti i dobiti podršku – pogotovo kada je na njihovu inicijativu – mislim da je to veliko bogatstvo.

I.: Ima li roditelja koji odustaju? Kako to objašnjavate?

V.P.: Da, mislim da su to roditelji koji nisu spremni za rad na sebi. Kritičan je treći susret, kako je u prvom bloku programa naglasak na radu na sebi, kada dođe tema zadovoljavanje potreba, tu posustane najviše roditelja. To je dosta osjetljiva i bolna tema, radi se o osvještavanju potreba koje imamo kao pojedinci i na koji način i koliko su zadovoljene te kako možemo zadovoljiti potrebe koje još nismo. Nekima je užasno teško kada shvate koje potrebe im nisu zadovoljene pa tu ima puno suza. Dakle, odustaju oni koji nisu spremni na rast i razvoj. Mislim da je to ok, nije lako raditi na sebi i mijenjati se. Mislim da većina ne dođe s tim očekivanjem. Oni dođu jer misle da ću im podijeliti savjete i reći im što točno trebaju napraviti u specifičnoj situaciji. Osim osipanja na toj radionici, dogodi se da netko odustane i kasnije tijekom programa, ali to je jako rijetko.

I.: Što mislite o potrebi da se motivira roditelje koji pripadaju rizičnoj skupini (siromašni, neobrazovani, agresivni, autoritarni) da se upišu na ovakve programe?

Možda bismo mogli reći da su to roditelji kojima je ovakav program najpotrebniji?

V.P.: Sigurno bi imalo smisla kada bi se našao način da ih se motivira. Primjerice, ponekad Centar za socijalnu skrb uputi roditelje u neku grupu tipa ove, no najčešće ti roditelji ne završe program do kraja. Naime, oni su nemotivirani i ne vide smisao u takvim programima. Kod nas uvijek dolaze visoko motivirani roditelji. Na početku smo pričali o potrebi za osvještavanjem roditelja na nacionalnoj razini, mislim da bi tu trebalo uključiti i motiviranje roditelja kojima su možda ovakvi programi najpotrebniji, a koji ih ne upisuju jer to ne prepoznaju kao bitno.

I.: Koji su prednosti i nedostaci programa? S kojim se izazovima susrećete tijekom provedbe programa?

V.P.: Jedan od nedostataka tijekom provođenja programa je činjenica što se javi mali broj roditelja pa je nekad upitno hoće li se provoditi program. S druge strane, kada ima četiri, pet roditelja, oni dobiju više prostora za sebe, što se može smatrati prednošću programa. Ostali su uvjeti – materijalni, prostorni – osigurani, tako da nema bitnih nedostataka. Naime, ja imam

slobodu prilagođavanja programa, ne trebam ga slijepo provoditi, već se trebam držati okvira zbog vanjske evaluacije. Bilo bi super da ima više očeva, a tendiranje tome vidi se u činjenici što sve više očeva dolazi na program „Baby fitness“.

I.: Prema Vašem mišljenju, koje kompetencije treba imati stručnjak, voditelj programa? Odnosno, je li dovoljan fakultet?

V.P.: Mislim da je fakultet dobra baza za krenuti učiti dalje i usmjeriti se. No, mislim da su jako važne dodatne edukacije kroz koje će pojedinac profesionalno rasti i razvijati se. Poželjna je završena psihoterapeutska škola ili neka kraća, to je stvar izbora. Mislim da nije važno biti roditelj za rad s roditeljima, svi imaju iskustvo biti nečije dijete. Odnosno, svi imamo iskustvo odnosa s roditeljima, mislim da je to dovoljno.

I.: Na koji se način provodi evaluacija?

V.P.: Evaluacija se provodi kroz dva upitnika, jedan se provodi na početku i na kraju programa, sastoji se od očekivanja i tema koje bi voljeli obraditi, na kraju koliko su ispunjena njihova očekivanja, koliko su dobili od programa, ispunila im se očekivanja, anonimna u potpunosti.. Projekt evaluacija u suradnji s Edukacijsko-rehabilitacijskim fakultetom, vanjski edukatori.. u suradnji s njima napravljen je kratak upitnik koji se provodi samo na kraju, gdje oni zaokružuju da li primjećuju u odnosu na početku bolje prepoznaju svoje potrebe, sami procjenju promjene i stavove u ponašanju i sl. skala samoprocjene.

I.: Jesu li promjene u ponašanju roditelja dugoročne?

V.P.: Nemam povratne informacije (nakon godinu ili pet) pa mi je teško reći, no nije to ni cilj. Naime, ne možemo očekivati da će se dogoditi krucijalne promijene kroz dvanaest radionica, to je nemoguće. Ono što im mi pružamo su baza i paket koji će razvijati, a njihova je odgovornost koliko će to primjenjivati i održati. Isto tako, ne idem iz pozicije da je moja vizija roditeljstva jedina ispravna i da tako mora biti. Mislim da svatko ima pravo na svoju ideju roditeljstva. Svatko od njih treba odlučiti koje ideje će prihvatiti i koristiti, a koje će odbiti. Ono što sam primijetila kod roditelja koji su ostali u Klubu da ima pomaka, neke stvari su ostale i dalje se ponavljaju, neke su se promijenile. Mislim da ne bi bilo realno očekivati da se oni u potpunosti promjene jer je to cjeloživotni proces.

I.: Koja je Vaša vizija roditeljstva u suvremenom svijetu?

V.P.: Mislim da treba polaziti od sebe, potrebno je brinuti se o sebi kako bismo lakše dali drugima. Ako pričamo o roditeljstvu, to znači da bi netko mogao brinuti o djetetu, prvo mora znati brinuti se o sebi. Susrećem se s mišljenjima da se to ne smije raditi, da se sebe ne smije staviti na prvo mjesto. Naravno, nije isto kad dijete ima šest mjeseci ili tri godine, ali opet je pitanje odnosa prema sebi. Viziju roditeljstva vidim kao proces preuzimanja osobne odgovornosti. Pritom podrazumijevam da je dijete naš osobni izbor koji mi vršimo i da mi imamo kontrolu nad svojim vlastitim životom. Kada se znamo brinuti o sebi i preuzimamo tu osobnu odgovornost za svoje postupke i osjećaje, potrebe i želje, mislim da je to divna baza za razvijanje kvalitetnog odnosa sa svojim djetetom i partnerom. Važna je ravnopravnost te poštivanje djeteta i njegovih potreba i želja, njegove osobnosti. Roditeljstvo bi trebalo biti dobra priprema djetetu za samostalni život na način da ono odraste u sretnu i zadovoljnu osobu, zrelu, spremnu za suočavanje sa životnim situacijama. Također, smatram da mu se treba dozvoliti da radi pogreške i da uči na vlastitom iskustvu u skladu sa svojim godinama.

I.:Hvala što ste si uzeli vremena i podijelili svoje iskustvo sa mnom. Želim Vam uspješan nastavak programa.

V.P.: Hvala. Nadam se da ćemo još surađivati.

Intervju s roditeljem, korisnikom programa

Ispitavač: Što Vas je potaknulo da upišete radionicu?

Roditelj: Kako sam bila trudna, počela sam pretraživati razne portale pa mi je iskrsnula ta stranica o roditeljstvu. Odlučila sam da idem vidjeti uvodno predavanje. S obzirom da mi se je jako svidjelo, kako je govorilo o roditeljstvu onako kako sam ja to zamišljala, te je bilo jako obećavajuće, odlučila sam nastaviti s programom.

I: S kojim očekivanjima ste došli?

R.: Htjela sam da dijete odraste u osobu koja će biti samodostatna, to jest da zna tko je i što je, da se osjeća cjelovito i ispunjeno, da lako komunicira s drugim ljudima, da je iskrena prema sebi, da prepoznaje što želi i treba u životu i da zna kako to ostvariti. U tom smjeru idu sva predavanja i jako sam zadovoljna. Ovdje učim način kako mu mogu to sve i omogućiti. Dakle, da izraste puni potencijal koji ima. Isto tako, došla sam s očekivanjem da naučim, to jest osvijestim ono što nisam dobila od svojih roditelja te da to ne prenesem na svoje dijete, da to ne ponovim u odgoju svog djeteta. Primjerice, ideja pustiti dijete da plače meni je osobno neprihvatljiva, dok ju većina drugih prihvaća zdravo za gotovo. Drugi mi govore što bih trebala raditi, ali ja ne osjećam da je to ispravno. Stoga mi se sviđaju ova predavanja jer govore o onome kako ja iznutra intuitivno osjećam da je ispravno. Dakle, ova predavanja su u skladu s onim što osjećam – kakva trebam biti kao roditelj.

I: Što mislite o grupi i voditelju programa?

R.: Jako sam zadovoljna s grupom, strukturom radionica i voditeljem. Nemam prigovora. Dobila sam toliko novih ideja i super mi je što mogu s partnerom razgovarati o tome nakon radionica.

I: Što ste naučili na radionici? Što smatrate najvećom dobiti?

R.: Dobila sam hrabrost i samopouzdanje da odgajam svoje dijete onako kako intuitivno osjećam da je u redu. Dobila sam informacije temeljene na znanstvenim otkrićima koje mi uvelike pomažu u shvaćanju što i kako s djetetom. Sretna sam jer smo muž i ja dobro odradili tu prvu fazu pa smo zadovoljniji zbog toga. Dijete je veselo, ispunjeno, zadovoljno...baš je faca. Stalno sam uz njega, jako smo povezani, trudim se da mi on bude prvi i da kvalitetno provedem vrijeme s njim te da se igram s njim, a ne da gledam televiziju i pustim ga da se

sam igra, da ne pričam na telefon i sl. Sada kada vidim koliko prisutnosti pružam svome djetetu, pitam se zašto mene moji roditelji nisu tako odgajali. Odgovor se vjerojatno krije u činjenici što kod nas već generacijama ljudi nisu u dodiru sami sa sobom, ljudi su u negaciji. Uzimali su sve zdravo za gotovo i nisu promišljali o odgoju. Također, osvijestila sam što sam dobila od svojih roditelja, što nisam. Shvatila sam da nisam bila tretirana dostojanstveno jer se je smatralo da djetetu ništa ne treba jer je ono malo. Mislim da roditelj treba prepoznati dječje potrebe, odnosno imati sluha za njih i odgovoriti na njih.

I.: Kakva je bila reakcija okoline kada ste im rekli za upis na ovaj program?

R.: „Kaj vi ne znate biti roditelji? Kako to ne znate?“ S obzirom da idemo partner i ja.

I.: Što mislite o uvođenju obrazovanja za roditelje na sustavnu razinu?

R.: U svakom slučaju je potrebno. Naime, za sve drugo postoje prijamni, a za tako odgovornu funkciju ti ne treba ništa. Nije ni čudno da djeca u svašta izrastaju. Ljudi nemaju razumijevanja niti vremena, niti su roditeljstvu toliko posvećeni. Roditelji su često nesigurni i ne znaju što i kako, pa preuzimaju obrasce koje su koristili njihovi roditelji jer se vode idejom da oni nisu ispali tako loši. U svakom slučaju mislim da roditeljstvo treba naučiti, a ovdje učim o intuitivnom roditeljstvu

Molim Vas nadopunite rečenicu: „Biti roditelj je...“

R.: Predivno, toliko nevjerojatno iskustvo u životu, netko tko to nema je siromašan.

VI. SAŽETAK

Ključne riječi: suvremeno roditeljstvo, društvene promjene, pedagoško obrazovanje roditelja, obrazovni programi za roditelje.

Sažetak: Obitelj je temeljna društvena zajednica povezana sa širim okruženjem kojega je dio i s kojim je u interaktivnom odnosu. Prateći društvene promjene, doživjela je različite transformacije zajedno s društvom kojega je dio. Unatoč promjenama, zadržala je najvažniju ulogu – odgoj djeteta. Naime, sve ono što dijete usvoji u obitelji nosi sa sobom cijeloga života. Upravo je zbog toga potrebno dodatno usmjeriti pažnju na roditelje koji su ključni akteri u procesu dječjeg rasta i razvoja. Zbog sve intenzivnijih promjena društva i obiteljskih zahtjeva koji se postavljaju pred roditelje u suvremeno doba, mnogi se od njih ne snalaze u novonastalom okruženju, zbog čega su im potrebna nova saznanja i vještine koje tek trebaju usvojiti. U radu se sugerira pedagoško obrazovanje roditelja kao odgovor na navedene potrebe roditelja, koje se može dobiti kroz djelotvorne programe obrazovanja roditelja, s ciljem da se roditelji osjećaju zadovoljno, kompetentno i uspješno u roditeljskoj ulozi. U radu je prikazana analiza obrazovnih programa za roditelje koji se provode na području grada Zagreba i Velike Gorice. Isto tako, prikazana je analiza i uvid u kvalitetu obrazovnih programa za roditelje te njegova učinkovitost. Obrazovni programi za roditelje još su uvijek u razvoju te se očekuje da se pitanje obrazovanja roditelja podigne na novu razinu – da se poveća kvaliteta i uspješnost programa, da se poveća njihov broj i raznovrsnost, da se proširi u sve dijelove zemlje te da se prihvati kao dio državnih strategija usmjerenih ka dobrobiti obitelji i djece.

VII. ABSTRACT

Keywords: modern parenting, social changes, parent education, educational programs for parents

Abstract: Family is a basic social community linked with a broader surrounding of which it is a part of and in an interactive relationship. Following the social changes it transformed itself together with the society that it is also a part of. Despite the changes it kept its most vital role – child nurture (education). All the things that the child learns in its family will remain as a part of his character throughout his whole life. For that reason alone we must direct our attention on parents who are the key actors in their childrens development process. Because of all the intense changes that are happening in our society and all the demands that are put in front of modern parents, many of them are not coping well with all the information which leads us to believe that they need new skills and new knowledge about the topic. In this paper we suggest parenting education as a response for the upcoming needs of modern parents, which can be obtained through efficient parents education programs with a goal to keep parents feel competent and satisfied with their parenting role. In this paper we have analyzed education programs for parents that are being offered in Zagreb and Velika Gorica (Croatia). We also analyzed the quality and efficiency of the programs alone. Educational programs for parents are still in an early phase and are expected to develop further – to raise quality and efficiency, to raise a number of programs being offered, to expand regionally and to be accepted as a part of the national strategy for children and parent welfare.